

วรรณกรรม

ของ

เสถียร โพธินันทะ

พุทธธรรม กับปรัชญา

พุทธธรรม
กับปรัชญา

พุทธธรรมกับปรัชญา

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
เสถียร โพธินันทะ
พุทธธรรมกับปรัชญา
กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543
140 หน้า
1. พุทธธรรมกับปรัชญา
I. ชื่อเรื่อง
294.301

ISBN 974-580-983-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๕๔๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พลอากาศเอก หะริน หงสกุล
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.สุขาภิบาล
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล
จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๘๘๙-๒๘๓๐, ๘๐๐-๒๓๗๓-๔

คำนำ

อาจารย์เสถียร โพธินันทะ นับว่าเป็นผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคนหนึ่งในประเทศไทยยุคปัจจุบัน แม้ว่าท่านจะถึงมรณกรรมไปแล้ว แต่ผลงานของท่านยังทรงคุณค่าต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนาไม่เสื่อมคลาย ท่านได้สร้างผลงานทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก มีทั้งงานเขียน งานแปล และคำบรรยาย ผลงานทุกเรื่องของท่าน ไม่ว่าจะเป็นงานทางวิชาการหรือสารคดี ล้วนมีลักษณะพิเศษ คือ มีถ้อยคำสำนวนที่ชวนอ่าน ให้สาระและอรรถรสทำให้ผู้อ่านเพลิดเพลินจนไม่รู้สึกว่ากำลังอ่านเรื่องที่เป็นวิชาการ ฉะนั้น ผลงานของท่านจึงเป็นเรื่องน่าอ่านสำหรับคนทุกระดับชั้น

เพื่อให้ประชาชนทั่วไป มีความเข้าใจถูกต้องในพุทธธรรม มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้จัดพิมพ์เรื่อง "พุทธธรรมกับปรัชญา" เผยแผ่

(พระธรรมกวี)
หัวหน้าแผนกตำรา

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
มกราคม ๒๕๔๓

สารบาญ

สุนทรียภาพในพระพุทธศาสนา ๑
-สุนทรียะในด้านชาติภูมิของพระพุทธองค์ ๔
-เกียรติภูมิทางชาติวรรณะ ๕
-บางศาสดากับการตั้งลัทธิศาสนา ๑๑
-เจตนารมณ์การประดิษฐานพระพุทธศาสนา ๑๕
-บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า ๑๖
ปกติวาที-สมวายวาที ๓๕
-ลัทธิสางขยะ ๓๘
-หลักธรรม ๔๑
-ลัทธิไวเศษิกะ ๔๖
-หลักธรรม ๔๗
-มติของพระพุทธศาสนา ๔๙
ปรัชญาแห่งความมีอยู่ ๖๑
-ปรัชญา ๖๕
สมุปบาทปัจจัย ๕ ๗๕
พุทธธรรมกับปรัชญาทุนิยม ๘๓
หลักสูญญตา ๙๕
คำชี้แจงในหนังสือ "ปรัชญามารยมิก" ๑๒๗

พุทธธรรม

กับปรัชญา

สุนทรียภาพ ในพระพุทธศาสนา

คำว่าสุนทรียะนี้ ศิลปินได้กล่าวไว้ว่าทุกสิ่งในโลก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งสิ่งนั้นย่อมมีสุนทรียะในตัว ถ้าหากว่าเราผู้ดู เป็นผู้เข้าใจมอง ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่เป็นสุนทรียะ อันนี้ก็พูดไปตามภาษาของนักศิลปะที่มองทุกอย่างเป็นศิลป์เหมือนกับธรรมะก็เหมือนกัน ผู้ที่เป็นนักธรรมะย่อมมองเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกทุกแง่ทุกมุมเป็นคติธรรมได้ ท่านจึงเปรียบเหมือนกับแพทย์ แพทย์สมัยโบราณอย่างหมอชีวก ถูกส่งไปเรียนวิชาแพทย์ที่มหาวิทยาลัยตักกสิลา ก่อนจะจบหลักสูตรรับปริญญาของแพทย์จากสำนัก อาจารย์ได้สั่งให้หมอชีวกไปดูบรรดาต้นหมากรากไม้ในป่าว่าต้นหมากรากไม้ชนิดใดบ้างที่ทำยาไม่ได้ ที่มาประกอบเป็นสมุนไพรรักษาโรคไม่ได้ หมอชีวกรับ

คำสั่งอาจารย์แล้ว ก็ไปเที่ยวดูต้นไม้ในป่าทั้งหมด ปรากฏว่าทุกต้นเป็นยาได้หมด หาต้นไม้ที่ทำยาไม่ได้ ไม่เจอ กลับมาเรียนอาจารย์ว่าไม่มีเลย ต้นไม้ในป่าทุกต้นเท่าที่ผ่าน เท่าที่ดู ล้วนมีสรรพคุณทั้งนั้น อาจารย์จึงได้มอบปริญญาให้ว่าถ้าเช่นนั้นเธอก็สำเร็จวิชาแพทย์จากสำนักฉันแล้ว

นี่เป็นการทดสอบให้เกิด Experience (ประสบการณ์) ขึ้นในตัว เพราะผู้ที่จะรู้หลักเกณฑ์ทฤษฎีอย่างเดียวไม่เพียงพอ อาจารย์จึงได้ทดสอบความรู้วุฒิของหมอชีวก ด้วยการใช้ Experience ซึ่งหมอชีวกถ้าไม่เก่งจริงแล้ว ก็ไม่สามารถมองทะลุปรุโปร่งถึงคุณประโยชน์ของต้นหมากรากไม้ทุกชนิดในป่าได้ เมื่อรู้ว่าต้นหมากรากไม้ทุกชนิดในป่าเป็นยาได้ จึงชื่อว่าหมอชีวกนั้นจบแพทยศาสตร์โดยสมบูรณ์แล้ว อาจารย์จึงได้มอบปริญญาและสำเร็จกลับมาเป็นหมอหลวงประจำพระเจ้าพิมพิสารต่อไป ต่อมาก็ได้เป็นหมอหลวงประจำองค์สมเด็จพระผู้มีพระ-ภาคด้วย นี่คือเรื่องของหมอชีวกมองต้นไม้ทุกต้นเป็นยาได้ฉันใด ศิลปินย่อมมองทุกสิ่งให้เป็นสุนทรียะได้ฉันนั้น

ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสุนทรียะในตัว การมองธรรมะให้เป็นสุนทรียะ ไม่ใช่ว่าเราแกล้งมองที่จะให้มันเป็น แต่มันเป็นไปโดยธรรมดาของธรรมะอยู่แล้ว เพราะว่าธรรมะเป็นเรื่อง

สำหรับข้อปฏิบัติของชีวิต การมองชีวิตนั้นจะต้องมีศิลปะ ผู้ที่ครองชีวิตโดยไม่รู้จักการใช้ศิลปะนั้น ผู้นั้นจะไม่ประสบความสำเร็จของชีวิต ไม่ประสบความสุขของชีวิต แต่ถ้าผู้ใดได้รู้จักการใช้ศิลปะในการครองชีวิตแล้ว ผู้นั้นจะได้ประโยชน์จากชีวิตและความสุขจากชีวิตอย่างมากมาย ก็เมื่อธรรมะเป็นคุณสมบัติของการครองชีวิตเช่นนี้ ธรรมะจึงชื่อว่าเป็นสุนทรียะในตัว ไม่ว่าเราจะมองในมุมใดมุมหนึ่งแง่ใดแง่หนึ่ง เราก็จะประสบพบเห็นสุนทรียะในพระพุทธศาสนาเสียทุกด้าน

เพราะฉะนั้นคำว่า **สุนทรียะในที่นี้ ไม่ได้จำกัดหมายเพียงแต่เรื่องของศิลปวัตถุ การก่อสร้าง เช่นวัดวาอารามหรือพระพุทธปฏิมา แต่หมายถึงตัวธรรมะอันเป็นคุณสมบัติของการปฏิบัติด้วย มีศิลปะด้วย**

สุนทรียะในพระพุทธศาสนานั้น มี ๒ ชั้น ชั้นนอกหมายถึงสุนทรียะทางด้านวัตถุ เช่นการก่อสร้างวัดวาอาราม พระพุทธปฏิมา ลวดลายศิลปะต่าง ๆ **ส่วนด้านในนั้นหมายถึงตัวธรรมะโดยตรง** คราวนี้เมื่อธรรมะของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมาก การที่เราจะศึกษาสุนทรียะในศาสนานั้น เราก็ต้องแยกประเด็นในการศึกษา

สุนทรียะในด้านชาติภูมิของพระพุทธองค์

ประเด็นแรก ถ้าเราพิจารณาชีวประวัติของบรรดาจอมศาสดาที่เป็นเจ้าของศาสนาใหญ่ ๆ ในโลกมาเปรียบเทียบ เราจะเห็นได้ว่าชีวประวัติของศาสดาบางศาสนานั้น เต็มไปด้วยความเดือดเนื้อร้อนใจ มีความยากจนหม่นหมอง มีชาติตระกูลที่ไม่ได้รับการยกย่องจากสังคม บางคนก็มีอาชีพเป็นผู้นำในทางการค้าขาย บางคนก็เกิดในสกุลที่ไม่มีโอกาสจะส่งเสียลูกให้ได้รับการศึกษาดีเป็นกสิกร เป็นผู้เลี้ยงปศุสัตว์ สิ่งแวดล้อมในประเทศท้องถิ่นนั้นก็เป็นประเทศที่เรียกว่า ด้อยในทางพัฒนาอย่างภาษาพูดเดี๋ยวนี้ คือ เป็นเมืองป่าเมืองดงอยู่ในท่ามกลางทะเลทราย นี่เป็นชาติภูมิข้อบกพร่องในด้านสุนทรียะที่เราเมื่อเปรียบเทียบกับชาติภูมิของพระพุทธเจ้าแล้ว จะเห็นว่าต่างกันไกลทีเดียว

อินเดียก่อนพุทธกาลถึง ๑,๐๐๐ ปี เป็นยุคทองของความคิดของบรรดานักปราชญ์เจ้าลัทธิต่าง ๆ เพราะฉะนั้นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงคิดนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งใหม่ แต่ว่าบรรดานักปราชญ์เขาคิดกันมาก่อนตั้งพันปีแล้ว แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงพบความสำเร็จที่เหนือกว่า ยิ่งใหญ่กว่าบรรดาเจ้าลัทธิอื่นอันเป็นข้อที่ทำให้พุทธศาสนาแตกต่างกับลัทธิเหล่านั้น นี่ก็แปลว่าพุทธศาสนาไม่ได้เกิดในบ้านป่าเมืองเถื่อนชนิดที่จะว่าอะไรว่าตามกัน ทำอะไร

ก็ทำตามกัน โดยที่ผู้ทำตามนั้นไม่ต้องใช้ความเฉลียวฉลาดของตัวเองไตร่ตรอง แต่พุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางคนมีปัญญา คนฉลาด คนที่เขากำลังขบคิดปัญหาชีวิต คนที่เขากำลังต้องการค้นคว้าหาความจริงจากชีวิต ต้องการเหตุผล การที่พระพุทธศาสนาได้รับชัยชนะ จนกระทั่งสามารถตั้งเป็นศาสนาหนึ่งเอกเทศต่างหากนั้น ก็นับว่าเป็นสุนทรียะข้อหนึ่งของพุทธศาสนาในแง่ชาติภูมิ

เกียรติภูมิทางชาติวรรณะ

พูดถึงในแง่ชาติภูมิเช่นนี้ บางท่านก็อาจจะแย้งว่า แคว้นศากยะ ซึ่งมีเมืองกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวงนั้น เป็นเมืองขึ้นของแคว้นโกศลมิใช่หรือ การที่พระพุทธเจ้าท่านไปถือประสูติในแคว้นศากยะนั้น ไม่เป็นเหตุให้เกิดความคิดด้อยในทางชาติภูมิหรือในข้อนี้เราต้องทราบข้อเท็จจริงเสียก่อน อินเดียในครั้งโบราณเขาไม่ได้ถือเรื่องเอกราช หรือมหาอำนาจยิ่งใหญ่เป็นสำคัญเท่าเรื่องชาติวรรณะเลย ตรงกันข้าม ถ้าหากว่าบุคคลแม้จะเป็นผู้มีอำนาจราชศักดิ์สักปานใด แต่ถ้าเกิดในวรรณะต่ำ สกุลต่ำ บุคคลนั้น สังคมก็ไม่ได้ให้การยกย่องเทิดทูนมากมายนัก นอกจากบรรดาบริวารที่ตกอยู่ในอำนาจของท่านผู้นั้น จะยกย่องด้วยความเกรงกลัวในอิสริยยศ แต่ว่าในสังคมทั่วไปแล้วเขาไม่ได้ยกย่อง

ยกตัวอย่างเช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีฐานะเป็นมหาราชาธิราชองค์หนึ่ง ที่ได้รับส่วยบรรณาการจากแคว้นศากยะ แคว้นศากยะจะต้องส่งส่วยเครื่องราชบรรณาการ ให้พระเจ้าปเสนทิ ในขณะที่พระเจ้าปเสนทิเกิดมีความประสงค์ต้องการจะเป็นพระญาติกับพระศาสดา ถึงกับส่งทูตไปขอศากยธิดามาอภิเษกสมรสนั้น สภาเจ้าศากยะได้ตั้งข้อรังเกียจพระเจ้าปเสนทิว่าเป็นคนวรรณะต่ำที่ได้ดีก็เพราะว่าบรรพบุรุษได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจในประเทศนั้น แล้วก็ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้น แต่ในชาติวรรณะแล้ว ก็ไม่สมควรที่ศากยธิดาจะพึงอภิเษกสมรสกับคนวรรณะเช่นนั้นด้วย ในที่สุดได้ส่งลูก**นางทาสี***ไปให้ ไปเป็นมเหสีของพระเจ้าปเสนทิ โดยปกปิดความจริงไว้ อันนี้จะเห็นได้แล้วว่าเกียรติภูมิทางการเมืองนั้นไม่ใหญ่กว่าเกียรติภูมิทางชาติวรรณะ เกียรติภูมิทางชาติวรรณะนั้นสูงกว่าเกียรติภูมิทางการเมือง เกียรติภูมิทางการเมืองเป็นเพียงชั่วแล่นของอำนาจ แต่เกียรติภูมิทางชาติวรรณะนั้นสังคมอินเดียในยุคโบราณถือกันเป็นเรื่อง เรียกว่าชั่วนาตาปีกันเลยทีเดียว ชั่วลูกชั่วหลานสืบกันไม่รู้จักสิ้นสุดทีเดียว

เพราะฉะนั้น การที่พระผู้มีพระภาคทรงถือปฏิสนธิในศากยวงศ์นั้นก็เป็นการสมควรแล้ว เพราะว่าวงศ์ศากยะ สังคมอินเดียซึ่งเป็นพวกถือชั้นวรรณะรุนแรง ย่อมยกย่องว่าบริสุทธิ์

---

* พระนางวาสภขัตติยา พระมหานามะเป็นพระบิดา มารดาเป็นทาสี ในพระมหานามะ มีพระโอรสในพระเจ้าปเสนทิโกศล คือ พระเจ้าวิฑูฑภะ

ทั้งฝ่ายมารดาทั้งฝ่ายบิดา คือระดับโคตรขึ้นไปถึง ๗ ชั่วโคตร ไม่มีการมัวหมอง หรือสรรคละด้วยการสมรสกับคนวรรณะอื่นเลย เป็นวรรณะกษัตริย์ที่สืบมาจากสุริยวงศ์แท้

กษัตริย์โบราณของอินเดียมีอยู่ ๒ วงศ์ด้วยกัน **วงศ์หนึ่งเรียกว่าสุริยวงศ์ วงศ์หนึ่งเรียกว่าจันทรวงศ์ สุริยวงศ์นั้นสืบสายวงศ์จากพระเจ้าอิสวาปิ หรือเรียกกันในภาษาบาลีว่าพระเจ้าโอกกากราช จันทรวงศ์นั้นก็สืบสายมาจากพระเจ้ารามจันทร์หรือพระรามในวรรณคดีรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นตำแหน่งราชวงศ์กษัตริย์โบราณ** ๒ วงศ์นี้ นับถือว่าเป็นราชวงศ์ตัวอย่างในทางมีเลือดเนื้อเชื้อไขบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์

วงศ์ศากยะเป็นสาขาหนึ่งของสุริยวงศ์ ซึ่งแยกออกไปตั้งแว่นแคว้นขึ้นในแถบถิ่นหิมพานต์ เพราะฉะนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ยังสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ก่อนหน้าที่จะมาถือปฏิสนธิในโลกมนุษย์นั้น เมื่อเทพยดาในแสนโกฏิจักรวาลกราบทูลอัญเชิญพระองค์จึงได้แสดง**ปัญจวิโลกนะคือ พิจารณาความเป็นไปของโลก ตั้งแต่โลกที่จะทรงอุบัติ ประเทศที่จะทรงอุบัติ ตระกูลที่จะทรงอุบัติ แล้วก็พระพุทธบิดา พระพุทธมารดา** ซึ่งจะเป็นของที่พระองค์จะเข้าไปถือการอุบัตินับระดับชั้นลงไป พระองค์จึงได้เลือกเอาแคว้นศากยะหรือศากยวงศ์นี่แหละ เพราะถือกันว่า เป็นเรื่องที่มีชาติวรรณะบริสุทธิ์ เป็นสาขาของสุริยวงศ์ เพราะฉะนั้นเกียรติภูมิทางการเมืองจึงไม่ยิ่งใหญ่สำคัญ เท่ากับ

เกียรติภูมิทางชาติวรรณะ เหตุนี้พระผู้มีพระภาคของเราจึงได้อุบัติขึ้นในวงศ์ศากยะ

ในข้อนี้พวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นเจ้ายศเจ้าอย่างในเรื่องระบบวรรณะ เขาก็ยอมยกนิ้วให้ เช่น **โสณทัณฑพราหมณ์** มีอายุตั้ง ๑๒๐ ปี เป็นผู้กินส่วยเมืองจำปานคร คือเป็นเจ้าเมืองด้วยเป็นเจ้าลัทธิด้วย พอรู้กิตติศัพท์พระพุทธเจ้านำภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มาพักอยู่ที่**สระโบกขรณี ชื่อว่าคัคครา แขวงเมืองจำปา** ก็ปรารภว่าจะไปเฝ้าพระองค์ แต่บรรดาบริวารบอกว่า "ไม่ควร ท่านเป็นผู้ใหญ่คราวปู่ของพระสมณโคดม แล้วท่านก็เป็นพราหมณ์ถึง ๗ ชั่วโคตรบริสุทธิ์บริบูรณ์ทางด้านมารดาบิดา เป็นผู้รู้จบไตรเพทเป็นผู้ที่มหาพราหมณ์ใหญ่ ในอินเดียเช่นว่า **ชาณุโสนิพราหมณ์ โตเทยยพราหมณ์ วังกีพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์** เป็นต้นถือเป็นอาจารย์ ท่านก็ยังเป็นคนที่**พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิ**ได้แสดงอัญชลีกรรมสามีจิกรรม ได้ถวาย**พรหมไทย**ไว้ให้กับท่านเป็นจำนวนมาก แม้แต่ผู้ที่เวลาตกใจ ไอ ก็เปล่งคำบูชาออกมาว่า ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแต่ท่านโสณทัณฑะ ก็เมื่อท่านบริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติถึงปานเช่นนี้แล้ว ควรที่พระสมณโคดมจะเดินทางมาเฝ้า มาหาท่านมากกว่าที่ท่านจะเดินทางไปหาสมณโคดม"

โสณทัณฑพราหมณ์นั้นเป็นบัณฑิต เมื่อถูกลูกน้องยับยั้งด้วยการให้เหตุผลเช่นนี้ ท่านจึงชี้แจงให้ลูกน้องทั้งหลายฟังว่า

"เดี๋ยวก่อน ท่านทั้งปวง ท่านทั้งปวงยังไม่รู้คุณสมบัติของพระสมณโคดมที่ดียิ่งกว่าเรา ยกตัวอย่างเช่นว่าพระสมณโคดมนั้นที่เป็นชาติดีคือ เกิดเป็นชาติกษัตริย์ ท่านเกิดในสกุลดี คือศากยสกุล ท่านเกิดโคตรดี คือ**โคตมโคตร*** พระสมณโคดมมีบิดาและมารดาเป็นสุข ๗ ชั่วโคตรตามลำดับชั้นขึ้นไป ไม่มีมลทินแปดเปื้อนในทางเลือดเนื้อเชื้อไข พระสมณโคดมเป็นผู้มีความรู้ถึงพร้อมด้วย**วิชชาและจรณะ** คือรู้ด้วย ประพฤติตามที่รู้ได้ด้วย พระสมณโคดมเป็นผู้มีรูปงาม เป็นผู้มีวาจาอ่อนหวานเป็นผู้กล่าวประโยชน์ เป็นผู้ทำความเบิกบานใจ แก่ผู้เข้าหาและก็เป็นสมณะของบรรดามหาพราหมณ์ใหญ่ ๆ เช่น **โสนพราหมณ์ วังกีพราหมณ์ โตเทยยพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์** มหาพราหมณ์เหล่านี้ ก็ล้วนแต่ถือพระสมณโคดมเป็นที่พึ่ง พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ๆ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าพิมพิสารพระเจ้าอุเทนก็ถึงพระสมณโคดมเป็นที่พึ่ง แม้เทวดามีท้าวจาตุมมหาราช ท้าวสักกะ ก็ถือพระสมณโคดมเป็นที่พึ่ง เพราะฉะนั้นควรที่พวกเราจะเป็นฝ่ายไปหาพระสมณโคดม ในขณะที่พระสมณโคดมอุตส่าห์มาเยี่ยมบ้านเมืองของเราในที่นี้"

---

* คำว่าโคตมะไม่ได้แปลว่าวัวหรือโคอย่างการแปลไปตามตัวหนังสือ โคตมะในที่นี้แปลได้หลายนัย นัยหนึ่งแปลว่าดวงอาทิตย์ อาทิตย์นี่ก็เรียกว่าโคตมะได้ นัยหนึ่งหมายถึงดอกทานตะวัน เพราะฉะนั้นโคตมโคตรนี้ไม่ได้แปลว่าวงศ์วัว แต่แปลว่าวงศ์พระอาทิตย์ก็ได้

บรรดาลูกศิษย์ก็บอกว่า "โอ ถ้าพระสมณโคดมประกอบด้วยคุณสมบัติดังที่ท่านอาจารย์พรรณนามาแล้ว อย่าว่าแต่ท่านมาพักอยู่ที่ สวนโบกขรณีคัดครา ดงไม้จำปาข้างนครจำปาของเราเลย ต่อให้เดินทางแบกคอนอาหาร รอนแรมไปหาอีกไกลเท่าไกล พวกเราก็ควรจะขวนขวายไปกัน"

นี่เป็นเรื่องเกียรติภูมิสุนทรียภาพทางชาติภูมิของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ไม่มีปมด้อยในพระราชหฤทัยอย่างพวกเจ้าลัทธิอื่น เจ้าศาสดาอื่น ซึ่งเขามีเจ้าศาสดามีปมด้อยเรื่องบิดามารดาบ้าง มีปมด้อยเรื่องวงศ์สกุลบ้าง มีปมด้อยอะไรหลายอย่างเกี่ยวกับเลือดเนื้อเชื้อไข บางทีเกิดมาก็หาพ่อไม่ได้ อยู่ ๆ ก็อาศัยมารดาตั้งครรภ์ขึ้นมา อ้างว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาบ้าง บิดาไม่ยอมรับท่านผู้นั้นเป็นบุตรบ้าง กระทั่งมีผู้ลึกลับมากระซิบบอกว่าผู้นั้นแหละ เป็นลูกของฉันเอง อย่างนี้ก็มี คือ มีปมด้อยอย่างนี้ ที่จะให้ผู้ที่เขาไม่เลื่อมใส ตั้งข้อหาท้วงติงประณามว่าอย่างนี้ก็ได้ แต่สำหรับพระศาสดาของเรานั้นปมด้อยในเรื่องชาติภูมิไม่มีเลย อันนี้ก็เป็นสุนทรียภาพในเรื่องอัตประวัติ

บางศาสดากับการตั้งลัทธิศาสนา

ถ้าเราจะไปปรับกับชีวิตของเจ้าลัทธิศาสดาอื่น บางเจ้าลัทธิตั้งลัทธิขึ้นมาด้วยอารมณ์ ๓ ประการ คือ**อารมณ์โลภ ๑ อารมณ์โกรธ ๑ อารมณ์หลง ๑**

อารมณ์โลภนี่คืออะไร

อยากจะได้ลาภสักการะ อยากจะได้บริวารอิสริยยศ อยากให้เขายกย่องว่าเป็นศาสดา ก็ตั้งศาสนาหรือตั้งลัทธิขึ้นเพื่อประโยชน์ดังที่ว่ามานี้ บางคนก่อนจะตั้งตัวเป็นศาสดานั้น เป็นคนไม่มีอะไรเลย เรียกว่าไม่มีอะไรจากตัวเลย แต่ครั้นพอตั้งตัวเองเป็นศาสดาขึ้นมาก็อาศัยอิทธิพลของศาสนาเที่ยวตีบ้านตีเมืองตั้งตัวเป็นกษัตริย์ พูดง่าย ๆ ว่าอาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือสำหรับก้าวไปสู่บัลลังก์ ความเป็นกษัตริย์ อย่างนี้ก็มี

บางคนตั้งศาสนาขึ้นด้วยอารมณ์โกรธ เช่นมีปมด้อยจากถูกดูถูกดูหมิ่นในสังคม หรือตั้งลัทธิศาสนาขึ้นเพื่อต้องการแก้แค้นสังคม ประชดประชันสังคม ก็ตั้งลัทธิศาสนาขึ้นมา เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ก็มี

บางศาสดาหรือบางเจ้าลัทธิตั้งศาสนาและลัทธิขึ้นด้วยความหลง คือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ตั้งขึ้นมาก็มี ประเภทนี้ยกตัวอย่างเช่นว่าสัญชัย เวลัฏฐบุตร ๑ ในครูทั้ง ๖ คน รุ่นสมัยพุทธกาล สัญชัย เวลัฏฐบุตรยึดอัญญาณวาทหรือเรียกกันว่า

อมราวิกเขปิกทิฏฐิที่กล่าววาจาทับฝ่ายอื่นเปรียบเหมือนกับปลาไหล จับไม่อยู่ เพราะตัวไม่มีความรู้แจ้งเห็นจริง ครั้นจะพูดอะไรยืนยันเด็ดขาดไปหรือ ก็กลัวเขาจะจับได้ของตัวได้ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวเบี่ยงไปก็เบี่ยงมา สมมติว่ามีใครมาตั้งปัญหาถามอาจารย์สัญชัยว่าท่านอาจารย์ ชาติหน้ามีไหม อาจารย์สัญชัยก็ย้อนถามผู้ถามบอกว่า แกล่ะ เชื่อว่ามีไหม ถ้าผู้นั้นตอบว่าไม่เชื่อ สัญชัยก็ตอบว่าข้าก็ไม่เชื่อ แต่ในประเด็นเดียวกัน ถ้ามีอีกคนหนึ่งมาถามท่านว่า ชาติหน้ามีไหม ก็ย้อนถามว่าแกเชื่อว่ามีไหม ถ้าเขาตอบว่าเชื่อ สัญชัยก็ตอบว่าข้าก็เชื่อว่าชาติหน้ามี ตกลงว่า คำพูดของสัญชัยนี่เป็นการตอบบ่ายเบี่ยง ไม่กล้ายืนยันพยากรณ์ข้อเท็จจริงอย่างเด็ดขาดว่ามันมีหรือไม่มี พูดบ่ายเบี่ยงไปตามคำถามที่มีผู้ผูกปัญหามาถาม ที่บ่ายเบี่ยงเช่นนี้ก็เพราะเกิดจากอัญญาณคือ โมหะ ไม่รู้จริง เมื่อไม่รู้จริงแล้วก็ไม่สามารถจะยืนยันความจริงออกมาได้ ครั้นจะพูดไปทั้งไม่รู้ก็กลัวจะเสื่อมลาภ เสื่อมสักการะ เสื่อมผู้นับถือ การตอบเช่นนี้จึงเท่ากับว่าตอบเอาใจผู้ถาม อย่างน้อยก็ให้ผู้ถามรู้สึกว่าตนมีทิฏฐิร่วมกับผู้ถามนั้น จะได้ผู้ถามมาเป็นพวกด้วย อาจารย์สัญชัยเป็นคนอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงตั้งลัทธิขึ้นด้วยอำนาจของอัญญาณเป็นอัญญาณวาทะอันประกอบด้วยโมหะ

มักขลิโคสาละนี่ตั้งขึ้นโดยอารมณ์โกรธ มีโกรธเป็นสมุฏฐานเดิมเป็นทาส ถูกซื้อมาเป็นทาสตั้งแต่เด็ก แล้ววันหนึ่ง

นายสั่งให้ตักน้ำทำความสะอาด แล้วก็ไปจ่ายตลาด ซื้อนมซื้อเนยมาหม้อหนึ่ง จับทูนไว้บนหัวมือหนึ่ง โชว์ข้างหนึ่ง เดินร้องเพลงมาตามถนน พอมาถึงหน้าประตูบ้าน เผอิญลื่น หม้อดินตกลงมาแตกกระจายหมด แกกลัวความผิดว่านายจะจับตัวไปเฆี่ยน ไปคุมขังก็หนี นายก็วิ่งไล่จับคว้าผ้าที่แกห่ม คว้าได้ แต่คว้าตัวไม่ได้ แกเลยสลัดผ้าทิ้ง หนีไป ตั้งแต่นั้นมา แกก็ไม่นุ่งผ้า เพราะไหน ๆ นุ่งผ้าแล้ว เปลือยกายหนีต่อหน้าธารกำนัลแล้วตั้งตัวเป็นผู้วิเศษว่าบัดนี้ฉันเป็นพระอรหันต์แล้ว ฉันไม่ต้องนุ่งผ้า ฉันสิ้นอายแล้ว คนใดยังมีอาย คนนั้นยังไม่เป็นอรหันต์ ท่านที่ยังมีความรู้สึกในเรื่องเพศอยู่ จะต้องปิดบังเพราะว่าคนนั้นยังไม่เป็นอรหันต์ ต้องอย่างฉันซิ ฉันเป็นอรหันต์แท้ หมดอายแล้วไม่มีกาม แล้วความจริงที่แกหมดอายไม่ใช่แกไม่อาย แต่ผ้านุ่งแกถูกนายเขาไล่คว้าเอาไป แกเลยตกกระไดพลอยโจน ไม่นุ่งผ้าในวันนั้นเลย นี่มักขลิโคสาลแล้วตั้งตัวเป็นเจ้าลัทธิ ต้องการจะแก้แค้นสังคม ประชดประชันสังคม เพราะแกเป็นทาสเขามาก่อน แกจึง**สอนลัทธิอกิริยวาทะ ทำดีก็ไม่ได้ดี ทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว**

เราจะเห็นว่าอัตประวัติของเจ้าลัทธิ และเจ้าศาสนาเหล่านี้มีข้อบกพร่องพิสูจน์ได้ดังกล่าวมา แต่เราพิจารณาดูอัตประวัติของพระผู้มีพระภาค เราต้องมีความปสาทะ เลื่อมใสว่าพระ-องค์ไม่มีข้อมัวหมองต่าง ๆ ทรงสมบูรณ์ด้วยความผาสุก ตาม

เยี่ยงโลกีย์วิสัยทุกประการ ไม่เคยเป็นคนยาก คนจนมาก่อน มีทุกสิ่ง มเหสีก็สวย บิดามารดาก็เอาอกเอาใจ ปัญหาเรื่องเสื่อมลาภ เสื่อมยศก็ไม่มี พระองค์ก็ทรงสละสิ่งเหล่านี้ สละจากความมีอะไร ๆ มาเป็นผู้ไม่มีอะไร ๆ แตกต่างกับเจ้าลัทธิบางท่าน จากความเป็นผู้ไม่มีอะไร ๆ มาเป็นผู้มีอะไร ๆ จากความเป็นผู้ที่นอนกลางดิน กินกลางทราย ลำบากลำบนกลายเป็นกษัตริย์ นำกองทัพเที่ยวรบพุ่งชิงชัยเขา แต่พระพุทธเจ้าของเรานั้น ทรงเป็นกษัตริย์สละการมีอะไร ๆ มานอนกลางดินกินกลางทราย ไม่มีอะไร ๆ

เราจะเห็นว่า**การประดิษฐานพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เกิดเพราะโลภหรือโกรธหรือหลง** ถ้าจะเกิดเพราะโลภแล้วมีอะไรเกิดขึ้นหรือ ไม่มีเลย สมบัติแต่เพียงผ้า ๓ ผืน เป็นกษัตริย์อยู่ต่อไป ไม่ดีกว่าหรือ มีสาวสนมกำนัลในมากมายก่ายกอง เพราะโกรธหรือ พระพุทธเจ้าของเราก็ไม่เคยโกรธใคร ไม่ได้ถูกชิงชังจากพระญาติวงศ์ ไม่ได้ผิดหวังจากฐานะตำแหน่ง ทรงอยู่ในตำแหน่งฐานะรัชทายาท ที่จะมีหวังครองราชสมบัติอยู่แล้ว พระองค์ไม่ได้ทรงผิดหวังหรือมีปมด้อยในอัตประวัติใด ๆ เลย ก็ทรงสละสิ่งนั้นออกมา

ใครจะมาตั้งข้อจ้วงจาบ พระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือของชนชั้นมั่งมีบ้างละ เป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองบ้างละ คำจ้วงจาบเหล่านี้ จ้วงจาบไม่ขึ้น คำจ้วงจาบเหล่านี้อาจจะจ้วงจาบขึ้นสำหรับศาสนาอื่นหรือที่อื่น แต่กับพระพุทธศาสนานั้นไม่มีเลย พระพุทธเจ้าท่านเป็นคนมั่งมีในสมัยเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ อันนี้ก็เป็นสักขีพยานพอแล้วที่จะเห็นว่าศาสนาพุทธนั้นไม่ได้ตั้งเพื่อมุ่งประโยชน์เหล่านี้

เจตนารมณ์การประดิษฐานพระพุทธศาสนา

เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ตรัสว่า **"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์คือศาสนานี้ เราประพฤติไม่ใช่เพื่อหลอกลวงคน เราประพฤติไม่ใช่เพื่อต้องการจะเป็นเจ้าลัทธิสำหรับโต้วาทีแก้อย่างโน้นตอบอย่างนี้ เราประพฤติไม่ใช่เพื่อจะเรียกร้องให้ใครมาเคารพสักการะ เพื่ออามิสบูชา แต่ที่แท้พรหมจรรย์นี้มีแก่นสาร คือความพ้นทุกข์ ความดับทุกข์และความพ้นจากราคะเป็นแก่นสาร"** อันนี้เป็นแก่นสารของพรหมจรรย์นี้จนปัจจุบันนี้ เป็นการยืนยันเจตนารมณ์อย่างแท้จริงของพระพุทธองค์ที่ทรงประดิษฐานศาสนาพุทธขึ้น ไม่ใช่เพราะแอบอิงโลภ โกรธ หลง

บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า

คราวนี้เรามาพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง ถึงในส่วนบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า ถ้าจะมองในแง่สุนทรียะก็สมควรรักอย่างยิ่ง คือเป็นชายรูปงาม พระวรกายโปร่งสมาร์ท ดวงพระเนตรคมหวาน นัยน์ตาพระพุทธเจ้าทั้งหวาน ทั้งคม เป็นชายตาหวานซึ่งต่างกับตากริ่ง ตากริ่งนี่ตาเจ้าชู้ใช้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ใช่ตากริ่ง แต่ทรงหวาน และก็ระคนกับคมทั้งหวานทั้งคม มองใครก็มองซึ้งไปถึงหัวใจ แล้วนอกจากซึ้งถึงหัวใจแล้ว ยังฝากไว้ซึ่งความเย็นไว้ในแววตาด้วย ถ้าใครสบพระเนตรกับพระพุทธเจ้าแล้วคนนั้นสบายใจ ชื่นอกชื่นใจ ถ้าเนตรประสานเนตรฉับเข้าให้เมื่อไหร่ละก็ เมื่อนั้นแหละคน ๆ นั้นจะรู้สึกปิติความชื่นชมอย่างแปลกประหลาด เพราะสายเนตรของคนที่ตาคม อ่านหัวใจคนออกทุกคนหมด ใครจะมาปกปิดมารยาอย่างใด ปกปิดพระองค์ไม่ได้ พระองค์อ่านตั้งแต่ใบหน้าทะลุหัวใจ ตาหวานก็ทรงหลั่งความรักความเมตตาให้ผู้นั้น นี่ทั้งคมทั้งหวาน

บรรดาสมณพราหมณ์ที่ยกย่องบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้านั้นมีคำยกย่องอยู่คำหนึ่ง บอกว่านัยเนตรของพระสมณโคดมนั้น ประหนึ่งเป็นนัยน์ตาของลูกกวางอ่อน ไม่ใช่ลูกกวางแก่ ลูกกวางอ่อน ๆ สายตาหวานอย่างไร เราหลับตานึกก็แล้วกัน มันมองเราอย่างซื่อ ๆ แววซื่อ แววหวานของนัยน์ตากวาง

เป็นอย่างใด นี่แสดงความซื่อ ความเปิดเผย ความเป็นผู้มีสัจจะอุปมาอย่างนั้น ทั้งคมทั้งหวาน

ขนตาของพระพุทธเจ้างอน แต่ไม่ใช่งอนโค้ง ๆ จนหน้าเกลียด ไม่ใช่งอนอย่างสุภาพสตรีปัจจุบัน เสริมสวยเอาเครื่องดัด กระทั่งโง้งผิดธรรมชาติ โง้งแบบนั้นไม่งาม ฝืนธรรมดาฝืนธรรมชาติ

พระพักตร์ของพระองค์ มีคำอุปมาของบรรดาสมณพราหมณ์ยกย่องว่าพระพักตร์ของพระสมณโคดมนั้น กลมกล่อมเหมือนจันทร์เพ็ญ คำว่ากลมกล่อมเหมือนจันทร์เพ็ญเป็นเพียงแต่คำอุปมาของกวี หมายถึงว่าดวงพระพักตร์นั้น ไม่ใช่ ๔ เหลี่ยม ไม่ใช่ไข่ไก่ แต่เป็นวงพระพักตร์ที่งามได้ส่วนสัด ไม่ใช่โค้งอย่างพระจันทร์ หรือครึ่งซีกอย่างพระจันทร์ ใครมีดวงหน้าอย่างพระจันทร์ก็แย่ ใครเห็นก็หนี เวลาข้างขึ้นอ่อน ๆ กลายเป็นเสี้ยว พอข้างขึ้นแก่ ๆ กลายเป็นกลม เปลี่ยนได้ นี่เป็นเพียงสำนวนอุปมาของกวีเท่านั้นเอง

พระโอษฐ์นั้นแดงประดุจชาด ไม่ใช่ว่าริมฝีปากซีดหรือริมฝีปากเขียว ถ้าจะสวยด้วยการแต่งทารู้จักไม่ใช่ แดงด้วยชาดตามธรรมดา

ไรพระทนต์สม่ำเสมอ ไม่มีฟันโครเมี่ยมหรืออะไร ไม่ต้องทั้งนั้น ไม่เขยิน สมัยพุทธกาลมักจะเรียกลักษณะคนมาเป็นชื่อ อย่างมีพราหมณ์คนหนึ่งฟันแกเขยิน เลยใคร ๆ เรียก

ว่า **กูฏทันตพราหมณ์** แปลว่าพราหมณ์ฟันเขยิน **กูฏทันตะ** แปลว่า **ฟันเขยินออกมา** เพราะฉะนั้นฟันพระพุทธเจ้านี่เป็นระเบียบสม่ำเสมอหมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ มีภาวะที่อัศจรรย์ พระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ นี้เวลาพระองค์แย้มพระโอษฐ์มีรัศมีโชติช่วง แต่รัศมีโชติช่วงนี้ไม่ได้หมายความว่าเป็นแสงพุ่งแปลบปลาบออกมา คำว่ารัศมีโชติช่วงคือหมายความว่ามีเงาวับเป็นเงาวับ เพราะถ้าจะว่ากันในทางอนามัยแล้วพระพุทธเจ้าท่านเป็นนักอนามัยที่สุด สีพระทนต์อยู่เป็นนิจ ถึงกับบัญญัติเป็นสิกขาบทให้พระต้องสีฟัน แล้วก็ทรงบอกอานิสงส์ ว่าการสีฟันนี่ให้อานิสงส์อะไรบ้าง

๑. ทำให้ฟันทน

๒. รับประทานอาหารเอร็ดอร่อย

๓. ไม่เป็นโรค

๔. ท้องไม่ผูก

อานิสงส์ของการสีฟัน ไม่เป็นโรคด้วย พระบรมศาสดานั้น พระเขี้ยวแก้วเวลาที่มีรัศมีออกมานี่ ผู้ที่จะเห็นนั้นต้องเป็นผู้ที่ใกล้ชิดอย่างพระอานนท์ พระอานนท์เวลาไปไหน ท่านเป็นปัจฉาสมณะ ติดสอยห้อยตามพระพุทธเจ้า เวลาพระศาสดาทรงปรารภเหตุอะไรแล้วก็มักจะแย้มพระโอษฐ์ การแย้มพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่อย่างพวกเรา เราหัวเราะกันกิ๊ก ๆ กั๊ก ๆ หัวเราะงอหาย หัวเราะจนน้ำหูน้ำตาไหล กุมท้องลงไปดิ้น

พราด ๆ การหัวเราะของเราเป็นอย่างนั้น แต่การหัวเราะของพระอริยเจ้า ตั้งแต่พระอรหันต์บุคคลขึ้นไปนั้นเป็นเพียงแต่แย้มเห็นไรฟันนิดหน่อย แย้มนิดหน่อย ไม่มีการหัวเราะลงลูกคอเอิ๊กอ๊าก ไม่มีการหัวเราะจนงอหายกลิ้งไปกลิ้งมา ไม่มีการหัวเราะจนน้ำหูน้ำตาเล็ดลอดออกมา เวลาแย้มพระโอษฐ์แล้ว ก็มีรัศมีพระทันตธาตุโชติช่วงเป็นเงาออกมา พระอานนท์เถระเจ้าท่านเป็นคนช่างสังเกต พอพระพุทธเจ้าแย้มพระโอษฐ์ก็ต้องนึกรู้แล้วว่า พระองค์จะต้องมีเรื่องสำคัญ ปรารภเหตุใดเหตุหนึ่งเป็นแน่ ถึงแย้มพระโอษฐ์ พอเสร็จ ก็รีบกราบทูลถามว่าเมื่อกี้นี้พระผู้มีพระภาคทรงแย้มพระโอษฐ์เพราะเหตุใด พระเจ้าข้า พระอานนท์ท่านก็เป็นคนช่างถามอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าก็แสดงปรารภเหตุอันนั้นอย่างนี้มีบ่อย ๆ

ครั้งหนึ่ง พระอานนท์ติดตามพระพุทธเจ้าไปในป่าแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าพอผ่านป่าแห่งนี้ พระองค์ก็แย้มพระโอษฐ์ พระอานนท์ก็รีบถามทันทีว่า พระองค์ปรารภเหตุอะไร พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ถึงแย้มพระโอษฐ์ พระพุทธเจ้าบอกอานนท์ ป่าตรงนี้เป็นกัปปัฏฐายิตั้งอยู่ชั่ว ๑ กัปไฟจะไม่ไหม้จนกว่าวันใดโลกแตก วันนั้นไฟถึงจะไหม้ ถ้าวันใดไม่ถึงกำหนดอายุโลกกัปของโลกแล้ว ที่ตรงนั้นจะไม่มีไฟไหม้เลย ไฟจะใหญ่เพียงไหน ถ้ามาถึงตรงนี้แล้วจะต้องดับหมด พระอานนท์ก็ทูลถามว่าเพราะเหตุอะไรเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้นำอดีต

เหตุมาเล่าให้พระอานนท์ฟังว่าหลายอสงไขยแสนมหากัปล่วงมาแล้ว ป่าตรงนี้เป็นที่ตั้งของนกคุ้ม ตั้งสัจจกิริยาไล่ไฟ คือเมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเสวยพระชาติเป็นนกคุ้มอยู่บนต้นไม้สูง ทีแรกก็อยู่บนต้นหญ้า ทีหลังก็ย้ายไปอยู่ข้างบน แล้วเมื่อไปอยู่บนต้นโน้น แล้ววันหนึ่งบิดามารดาออกไปหากินข้างนอก กลับมาไม่ทัน เกิดไฟไหม้ป่า พระโพธิสัตว์เวลานั้นยังเป็นนกเล็ก ๆ ปีกยังบินไม่แข็ง ไฟไหม้ใหญ่ล้อมต้นไม้เข้ามาใกล้ประชิดรัง ท่านจึงตั้งสัจจกิริยาอ้างความจริงที่มีอยู่ในขณะนั้นว่า **ปีกของข้าก็มีอยู่ ก็บินไม่ได้ พ่อแม่มีอยู่ พ่อแม่ก็ไปหากินยังไม่กลับ ข้าขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า พระองค์นั้นเป็นไปอยู่ ไฟเอ๋ย ถ้านี่เป็นความจริงของข้าที่มีอยู่แล้ว เจ้าจงถอยออกไป ๑๖ กรีสเถิด ถอยออกไปบริเวณนอก ๑๖ กรีสเถิด** สิ้นสัจจกิริยาของนกพระโพธิสัตว์ ไฟป่าที่ไหม้นี่ก็ดับวูบตลอดหนทาง ๑๖ กรีสไป เพราะเหตุนี้โบราณจึงได้เขียนมาเป็นลูกนก เขียนยันต์กันไฟ เรียกกันว่ายันต์พญานกคุ้ม ถือว่ากันไฟ อ้างปรารภเหตุอันนี้ เพราะฉะนั้นในวันนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จพุทธดำเนินมาผ่านป่านี้แล้วก็กระทบกับอารมณ์เก่าของพระองค์ ระลึกชาติย้อนหลังไปหลายอสงไขยแสนมหากัป ว่าที่ตรงนี้เมื่อทรงยังเป็นพญานกอยู่ ได้เสวยพระชาติ ทรงตั้งสัจจกิริยาดับไฟ จึงกลับยืนยันกับพระอานนท์ว่าตรงนี้ เป็นกัปปัฏฐายิ ตั้งอยู่ได้ชั่ว ๑ กัปไฟไม่ไหม้ จนกว่าวันใดโลกจะแตก ไฟถึงจะไหม้ที่

ตรงนี้ นี่ปรารภเหตุนี้จึงแย้มพระโอษฐ์เป็นประกายรัศมีออกมา

ตำนานมหาปุริสลักษณะว่า พระชิวหาของมหาบุรุษนั้นแลบติดถึงหน้าผากได้ แลบซ้ายขวาถึงใบหู ลิ้นยาว แลบซ้ายขวาถึงใบหู อาการเช่นนี้ท่านทั้งหลายอย่ากลัวว่า ถ้าเผื่อแลบให้เราเห็น เรามิกลัวแย่หรือ แลบลิ้นหลอกเรา ตำนานมหาปุริสลักษณะที่ว่าแลบลิ้นติดนลาฏ แลบถึงใบหู เป็นคำอุปมาไม่ใช่ว่าของจริงจะต้องแลบอย่างนั้นจริง ๆ ถ้าเชื่อตามตำนานมหาปุริสลักษณะแล้ว เราเอากระจกเงาบานใหญ่ส่องดูแล้วเราลองทำเป็นแบบนั้นบางซิ จะได้เค้าไหม

ตำนานพรรณนาบอกว่ามือยาวถึงเข่า ถ้าคนมือยาวถึงเข่าเป็นลิงแล้ว ไม่ใช่มหาบุรุษลักษณะ เป็นลิงมากกว่าไม่ใช่คนมีบุญแล้ว ถ้าขนาดว่าเดินไปไหนมาไหน เดินดี ๆ แกว่งมือยาวถึงหัวเข่าละก็วานรไม่ใช่มนุษย์

ตำนานมหาปุริสลักษณะอย่างนี้ ท่านพรรณนาเป็นบุคลาธิษฐาน เราต้องรู้จักเอาความหมายอย่าง เช่นพรรณนาอสีตยานุพยัญชนะว่ารอยเท้าของพระพุทธเจ้านั้น มีรูปภูเขาหิมพานต์ มีรูปพัด มีรูปพระพรหม มีรูปพระอินทร์ มีรูปต่าง ๆ เครื่องสูงต่าง ๆ เป็นราชกกุธภัณฑ์ต่าง ๆ พรรณนาอย่างนั้นท่านทั้งหลาย อยากจะเห็นรอยเท้าพระพุทธเจ้าตามตำนานมหาปุริสลักษณะเป็นอย่างไร ก็เชิญไปดูที่พระบาทพระนอนวัดโพธิ์ได้ เป็นอย่างนั้นแหละ แล้วเราเชื่อหรือไม่ว่า รอยเท้าคนจะมี

รูปอย่างนั้น เชื่อไหม ถ้าไม่เชื่อ เราจะให้ความหมายว่าอย่างไร

ความจริงความหมายอันนี้ เป็นแต่เพียงท่านพรรณนาเป็นโวหารบุคลาธิษฐาน ความหมายก็มีว่า **สมบัติเหล่านั้นคือพรหม สมบัติอินทร์ สมบัติสักกะ สมบัติจักรพรรดิ มนุษย-สมบัติ สมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ที่เป็นรูปต่าง ๆ ในฝ่าเท้าพระบาทของพระพุทธเจ้านั้น สมบัติเหล่านี้ พระศาสดาได้ทรงละแล้ว ทรงอยู่เหนือสมบัติเหล่านี้ อยู่ใต้อุ้งบาทแล้ว สมบัติเหล่านี้ไม่สามารถที่จะทำให้พระองค์กำเริบ ต้องการความปรารถนาอีกแล้ว เป็นของต่ำในสายตาของพระองค์ ทรงชนะอินทรสมบัติ ทรงชนะพรหมสมบัติ ทรงชนะจักรพรรดิสมบัติ ทรงชนะมนุษยสมบัติ เราถือว่าอินทร์ พรหม ยม ยักษ์ จักรพรรดิ มนุษย์ เราขวนขวายอยากได้ อยากมีกัน สิ่งเหล่านั้นพระองค์ทรงเหยียบไว้ใต้ฝ่าพระบาทหมด ไม่มีความหมายเหมือนหนึ่งอิฐกรวดดินทราย** ความหมายของท่านต้องการอย่างนี้ แต่ในการเทศนาโวหารสั่งสอนคนซึ่งมีหลายชั้นที่เป็นปัญญา-บุคคลก็มี ไม่ใช่ปัญญาบุคคลก็มี จะพูดกันแบบตรงไปตรงมา แบบนิปริยายะ นี่มันก็ไม่ได้มันจะต้องมีจิตวิทยา มีโวหารวิธีการอุบายโกศลชักจูง

ท่านจึงพรรณนาเป็นรูปว่า ใต้ฝ่าอุ้งพระบาทมีภูเขาหิม-พานต์ มีพระพรหม มีพระอินทร์ มีเครื่องสูงมหากษัตริย์ มีกงจักร มีนางแก้ว ขุนคลังแก้วต่าง ๆ นานา เห็นเป็นภาพใต้อุ้ง

ฝ่าพระบาท ทีนี้คนดูเห็นภาพเหล่านั้นก็นึกว่าของเหล่านี้ เป็นประเสริฐถึงเพียงนี้ แต่ยังมาติดอยู่ที่พระบาทของพระศาสดาของเรา ก็แสดงว่าศาสดาของเรานี่เหนือกว่าสมบัติเหล่านี้ ต้องการเพียงแค่นี้ ความหมายในเรื่องรูปต่าง ๆ ในอุ้งฝ่าพระบาทเป็นอย่างนี้

ข้อว่าแลบพระชิวหาถึงพระกรรณได้ อย่างนี้ไม่ใช่ของจริง ของจริงเป็นอย่างนั้นคนกลัว เห็นเข้าหนีแล้ว ลิ้นยาวขนาดติดหน้าผาก ลิ้นยาวขนาดห้อยถึงหน้าอกได้ อย่างนี้ถ้าถึงนลาฏได้ ก็ถึงหน้าอกได้ เวลาแลบมาทางต่ำก็ถึงหน้าอก เราเห็นเข้า เห็นจะวี๊ดว๊าดกระตู้วู้กันแน่ **ลิ้นในที่นี้ หมายถึงว่าทรงแสดงธรรมสามารถครอบงำบุคคล ความยาวของลิ้นเท่ากับวิถีแห่งธรรมะที่สามารถครอบงำบุคคลโดยรอบได้ ลิ้นพระองค์ตวัดไปโดยรอบเปรียบเหมือนธรรมะ ที่ทรงแสดงจากพระโอษฐ์นี่สามารถไหลกลมกลืนในดวงใจคนโดยรอบได้** ต้องการความ-หมายเพียงแค่นี้ เข้าตำนานมหาปุริสลักษณะที่พรรณนาอย่างนี้ ต้องการความหมายเพียงเท่านี้เท่านั้นเอง ไม่ได้ต้องการความหมายอื่นไกลกว่านี้เลย นี่เป็นความหมายอันหนึ่งในเรื่องข้อที่ว่าแลบชิวหายาว

ผิวของพระพุทธเจ้าสีอะไร ไม่ใช่สีขาวอย่างฝรั่งขาว อย่างฝรั่งก็ไม่สวย ถ้าผิวอย่างอารยันแท้ ไปสังเกตดูผิวฝรั่งซิ เราไม่ต้องดูอื่นไกล ดูผิวผู้หญิงฝรั่งก็แล้วกัน ตกกระ หยาบ ๆ

เหมือนผิวช้าง สังเกตให้ดี เหมือนผิวช้าง เป็นทะแยงมุม เป็นตาตาราง ตกกระที่เราเห็นสวยในหนัง ความจริงผิวมันไม่สวย ถ้าผิวสวยเรียกว่าอาบน้ำยามาแล้ว ผิวฝรั่งที่เข้าวัยกลางคนแล้ว สังเกตเหมือนกับผิวช้างอย่างนั้นแหละ ตกกระก็มี ไม่ตกกระก็เป็นผิวกระด้าง ๆ หยาบ ๆ เป็นตาตารางเส้นใหญ่ ๆ ฉีกไปแฉกมาเฉไปไฉมา ไม่ว่าหญิงหรือชาย เป็นทั้งนั้น หยาบและมีดวง ๆ มีตรา ๆ สังเกตดูให้ดี แล้วขนปุกปุยน่ากลัว ถ้าไม่มีเสื้อใส่ก็ดูเหมือนลิงอุรังอุตัง ขนยาว นี่ผู้หญิงฝรั่งนะ น่ากลัวมาก ผู้ชายฝรั่งไม่ต้องพูดละ ยิ่งกว่า นี่เรามองไปถึงอย่างนั้น อย่าไปดูแค่ในหนัง ผิวละเอียดอ่อนสวยงาม ของจริงไม่ใช่อย่างนี้ ผิวฝรั่งจะงามต้องผิวค่อนไปทางสเปญ อิตาลี โปรตุเกสทางแถบร้อน ถ้าทางสแกนดิเนเวียยิ่งแล้วใหญ่เลย ผิวยิ่งหยาบหนากระด้างใหญ่ทีเดียว เพราะธรรมชาติต้องปรับปรุงผิวอย่างนั้นให้ต่อสู้ความหนาวได้ ต้องผมยาวปกปุยเหมือนกับสัตว์นั่นแหละ ในเขตหนาวผมก็ต้องปกปุยเป็นธรรมดา ต่อสู้ความหนาว

ผิวอะไรที่สวยที่สุด ผิวขาวเอเซียนี่แหละสวยที่สุด ไม่ใช่เข้าข้างชาวเอเซีย ผิวเราชาวเอเซียนี่งามที่สุดแล้ว ไม่ใช่มีขนปกปุยประหนึ่งลิง แล้วก็ไม่หยาบ กระด้างเหมือนอย่างกับผิวช้าง เพราะฉะนั้นผิวของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้านั้นก็เป็นชาวอารยัน แต่ก็เป็นอารยันเอเซีย เพราะอารยันมาอยู่ใน

อินเดียตั้งสองพันกว่าปี กว่าจะถึงสมัยพระพุทธเจ้าเรา ระยะสองพันกว่าปีนี้ก็กลั่นกรองผสมกับมองโกเลียรวมผสมกันไป เพราะฉะนั้นผิวพระพุทธเจ้านั้นขาวอย่างคนผิวเหลือง ที่จะขาวจั๊วะอย่างฝรั่งขาวไม่ใช่ ขาวอย่างคนผิวเหลืองที่ผิวขาว ผิวพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น

พระพุทธเจ้ามีพระสุรเสียงกลมกล่อม พระสุรเสียงนี่เสียงทุ้มเวลาพูดเสียงทุ้ม กังวาน มีเสียงกังวานและเสียงทุ้มด้วย ลักษณะเสียงของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น ท่านจึงเปรียบว่าพระพุทธเจ้าท่านแสดงธรรมแก่ใคร ๆ คนฟัง ๑๐๐ คนทุก ๆ คนก็นึกว่าพระองค์แสดงกับเราทั้งนั้น ใคร ๆ ฟังธรรมพระพุทธเจ้าตั้ง ๑๐๐ คน ๑๐๐ ปัญหา ฟังเทศน์เรื่องเดียวกัน แต่ทุกคนก็นึกในใจว่าพระองค์ทรงตอบปัญหาในใจเราทุกคน นี่เป็นอย่างนั้น แล้วใคร ๆ ก็ตาม ถ้ามีทุกข์ พอมาเห็นหน้าพระพุทธเจ้าแล้ว ทุกข์หายไป ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ฟังธรรมอีก ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ก็แทงสูญไปเลย เพียงแต่เห็นหน้า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ก็ยกเลิกแล้ว พอมาฟังธรรมอีกทีหนึ่งอีก ๕๐ ก็หมด เป็นอย่างนั้น

นี่เป็นบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าที่ว่าสง่างาม ภาคภูมิแข็งแรง พระพุทธเจ้าท่านมีบุคลิกอย่างนั้น บุคลิกเช่นนี้แม้แต่เจ้าหญิงกีสาโคตมียังเคยเกี้ยวพาราศีพระพุทธองค์เมื่อครั้งเป็นเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ เจ้าหญิงกีสาโคตมีขึ้นไปอยู่บนปราสาท พอ

เจ้าชายสิทธัตถะประทับราชรถผ่านมา เจ้าหญิงกีสาโคตมี ได้โยนพวงมาลัยดอกไม้ให้ แล้วก็ขับเป็นกาพย์คาถาเยินยอพระรูปโฉมว่า

"หญิงใดมีลูกอย่างชายผู้นี้ หญิงนั้นก็จะเป็นคนมีความสุข เป็นมารดาที่มีความสุขที่สุดในโลก สตรีใดถ้าได้พัสดาเช่นชายผู้นี้ สตรีนั้นก็เป็นผู้มีความสุขารมณ์เปรมปรีดิ์ที่สุดในโลก บุตรธิดาใดถ้าได้บิดาอย่างชายผู้นี้ บุตรธิดานั้นก็เป็นผู้มีลาภมีความสุขมากที่สุดในโลก*"

พราหมณ์สองคนผัวเมียทางภาคเหนือ ที่หวงลูกสาวนักหนา ไม่ยอมยกให้แก่ใคร พระยาร้อยเอ็ดเจ็ดนครมาขอ ก็ไม่ยอมยกให้ ต้องการจะเลือกลูกเขยในอุดมคติของตัวเอง เพราะว่าทั้งผัวทั้งเมียเป็นคนเจ้าอุดมคติ รู้ตำรับตำราในการเลือกบุคคล เที่ยวจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่ง เลือกลูกเขยให้แก่บุตรสาวของตัว เลือกสามีให้ ในที่สุดก็มาพบพระพุทธเจ้าเข้า พอเห็นหน้าเข้าเท่านั้นไม่ต้องอีร้าค่าอีรมบอกว่าฉันยกลูกสาวให้ทันทีเลย พอเห็นบุคลิกเข้าเท่านั้น ยอมแล้ว จะยกลูกสาวให้ สินสอดทองหมั้นไม่เอาหมด เพราะรู้ว่าท่านเป็นพระไม่มีสมบัติพัสถาน ไม่เอาหรอก เพราะฉะนั้นให้นิมนต์อยู่ตรงนี้

* นิพฺพุตา นูน สา มาตา นิพฺพุโต นูน โส ปิตา
นิพฺพุตา นูน สา นารี ยสฺสายํ อีทิโส ปติ
ธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑ หน้า ๘๐ (ร.พ.มหามกุฏฯ, ๒๕๑๑)

ก่อนนะ จะรีบไปบอกกับยายที่บ้าน แล้วบอกลูกสาวที่บ้านว่าเดี๋ยวนี้ได้เจอลูกเขยในอุดมคติเข้าแล้ว

พระพุทธเจ้าได้อธิษฐานรอยพระบาทไว้ให้เห็น แล้วเสด็จผละไป พอยายพราหมณ์มาถึง ก็บอกว่าตาเอ่ยดูตามลักษณะของรอยเท้า ท่านผู้เป็นเจ้าของรอยเท้าที่ว่าจะเป็นลูกเขยของเรานี่เห็นจะไม่สำเร็จแล้ว ตาบอกว่าทำไมเล่ายาย ทำไมถึงไม่สำเร็จเล่า ฉันกะไว้ดีแล้วนี่ ยายพราหมณ์ก็ตอบว่า **"ที่ไม่สำเร็จก็เพราะว่า ท่านผู้เป็นเจ้าของรอยเท้านี้ไม่มีรอยเท้าหนักส้นหนักปลาย เอียงซ้ายเอียงขวา เหยียบราบเรียบ คนที่มีรอยเท้าเช่นนี้ คนนั้นหมดราคะทางใจแล้ว เพราะฉะนั้นเห็นจะเป็นลูกเขยเราไม่สำเร็จ"**

จากนั้นก็สืบถามกันไปว่าใครหนอ เมื่อกี้นี้บอกให้อยู่โน่นผละไปแล้ว ถามไปถามมา ได้ความว่าเป็นพระพุทธเจ้า ก็ชวนกันไปเฝ้า พระองค์เลยแสดงธรรมให้ฟัง ทั้งตาทั้งยายสำเร็จเป็นพระอนาคามีบุคคล นี่เป็นเรื่องที่พระองค์ถูกเขาเลือกเป็นลูกเขยโดยที่ไม่ต้องเสียสินสอดทองหมั้นอะไร ยกลูกสาวให้ฟรี ๆ นี่ในครั้งนั้น

ครั้งหนึ่งผู้ชายแท้ ๆ ยังหลงรูปโฉมพระองค์เลย พราหมณ์วักกลิ บวชต้องการจะยลโฉมพระพุทธเจ้าให้เต็มใจอิ่มใจเท่านั้นเอง พอบวชเสร็จ ไม่เป็นอันเรียนธรรมวินัยกัน เช้าก็จ้องหน้าพระพุทธเจ้า บ่ายก็จ้องหน้าพระพุทธเจ้า เย็นก็จ้อง

หน้าพระพุทธเจ้า แล้วก็ชื่นอกชื่นใจกับตัวเอง งามอย่างโน้น งามอย่างนี้ สวยอย่างโน้น สวยอย่างนี้ ติดอกติดใจนักหนา พระศาสดาทรงดำริว่าวักกลิภิกษุนี่บวชเพราะ **รูปปฺปมาณิกา*** ในพระองค์ แต่ยังก่อนตอนนี้อินทรีย์ยังไม่แก่กล้า ปล่อยให้ชมโฉมไปพลาง ๆ ก่อน รอให้บ่มนิสัยอินทรีย์แก่กล้าพอ วันหนึ่งได้กำหนดวาระ พระองค์จึงตรัสขับไล่วักกลิภิกษุ บอกวักกลิเธอจะมานั่งชมโฉมตถาคตไปทำไม ทั้งเช้าสายบ่ายค่ำ มีประโยชน์อะไรกับร่างกายที่จะเปลี่ยนเป็นเน่านี้ ถ้าทำอย่างนี้ เธออย่าบวชเสียดีกว่า ป่วยการบวช บวชแล้วไม่เรียนธรรมวินัยมานั่งดูโฉมกันอยู่อย่างนี้ มีประโยชน์อะไร

วักกลิเสียใจ เพราะทุ่มทอดความรักในพระศาสดามากเหลือเกิน พระศาสดากลับมาขับไล่ ไม่สมกับที่ตัวทุ่มทอด จะไปฆ่าตัวตาย เสียใจว่าพระพุทธเจ้าขับไล่เราแล้ว ตัดรอนเราแล้วต่อไปคงไม่มีโอกาสมาใกล้ชิดอย่างนี้อีกแล้ว บ่ายหน้าขึ้นไปบนยอดเขาจะกระโจนลงมา ตอนนี้พอเตรียมถลกจีวรจะกระโจน

---

* พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสบุคคลก็ด้วยเหตุ ๔ อย่างคือ

๑. รูปปฺปมาณิกา เลื่อมใสเพราะเห็นรูปร่าง

๒. โฆสปฺปมาณิกา เลื่อมใสเพราะได้ยินเสียง

๓. ลูขปฺปมาณิกา เลื่อมใสเพราะเห็นเครื่องนุ่งห่มที่เศร้าหมองการประพฤติวัตรปฏิบัติของพระ

๔. ธมฺมปฺปมาณิกา เลื่อมใสเพราะธรรมะที่ประทับใจ

พระศาสดาก็ทรงเนรมิตส่งพระรูปออกไปปรากฏทันที ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ในวัดไม่ได้ไปด้วยพระองค์เอง ส่งรูปเนรมิตถอดมโนกาย ทอดกายทิพย์ออกไปปรากฏที่หน้าวักกลิภิกษุ แสดงธรรมกับพระวักกลิว่า **"โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ ดูก่อนวักกลิผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นถึงจะเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม"** การที่จะเห็นเราตถาคตที่แท้จริง คน ๆ นั้นต้องเห็นธรรมะ จึงได้ชื่อว่าเห็นเรา พอแสดงเช่นนี้วักกลิภิกษุซึ่งมีอินทรีย์แก่กล้าแล้ว ก็ได้ตรัสรู้ ที่ตรัสรู้ ไม่ใช่กาลเวลานั้นวักกลิภิกขุนี่หมดอาลัยอาวรณ์ในพระศาสดาแล้ว พระศาสดาทอดทิ้งเราแล้ว ก็ตัดความอาลัย เมื่อตัดความอาลัย ราคะที่ตัวมีอยู่ก็บรรเทาเบาบางลงไป มีแต่อารมณ์ของความโศกความเศร้า ถ้าจะมีก็เป็นโทสะนิดหน่อยอันเกิดจากความเป็นปฏิฆะ อยากจะทำลายชีวิตตัวเองให้พ้น ๆ ไปเสียตามที่ตัวผิดหวัง วักกลิภิกขุถ้าจะว่าแล้วก็เป็นคนราคจริต ราคะอันนี้ พระศาสดาใช้อุบายไล่ถอนโดยการขับไล่ออกไปแล้ว ถึงตรงนั้น ใจว่างจากราคะเสียแล้ว จึงรองรับธรรมะจากที่พระศาสดาแสดงได้ง่าย พอรองรับธรรมะ ส่งกระแสใจไปตามธรรม ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในขณะนั้นเอง นี่เป็นเรื่องของอำนาจของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า อันนี้ก็เป็นสุนทรียะข้อหนึ่งในส่วนพระรูปโฉมของพระพุทธเจ้า

ในส่วนวิชาความรู้ เจ้าชายสิทธัตถะก่อนที่จะสละโลก ก็บำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระองค์ก็ได้ทรงศึกษาวิชาทางโลกอันสมควรแก่ขัตติยวงศ์ที่จะศึกษา ฉะนั้นใครจะมาท้วงติงว่าพระองค์หากินทางโลกไม่ได้แล้วนะซิ ถึงจะมายึดศาสนาเป็นอาชีพ ท้วงติงข้อนี้ ท้วงติงไม่ขึ้นเลย เพราะพระองค์ได้ทรงศึกษาวิชาทางโลกอันสมควรแก่ขัตติยสกุลแล้ว

ตอนที่แสวงหาโมกขธรรมก่อนที่จะตรัสรู้ก็ได้ใช้เวลาถึง ๖ ปี ในการทดสอบความจริงจากบรรดาลัทธิศาสนาต่าง ๆ ถ้าพระองค์เสด็จออกบวชปั๊บ เป็นพระพุทธเจ้าปุ๊บ อย่างนี้ไม่อัศจรรย์ ใคร ๆ ก็อาจจะตั้งข้อจ้วงจาบ ท้วงได้ว่าที่พระองค์ตั้งศาสนาพุทธขึ้น ก็เพราะไม่รู้ศาสนาอื่นมา ถ้ารู้ศาสนาอื่นมาดีแล้ว อาจจะไม่ตั้งศาสนาพุทธก็ได้ แต่นี่พระองค์ก็ศึกษาลัทธิอื่น ศาสนาอื่นเปรียบเทียบมาถึง ๖ ปีเต็มแล้ว จึงได้ประสบว่าลัทธิในศาสนาเหล่านั้นไม่ใช่ความจริง จึงได้ค้นคว้าด้วยหนทางของพระองค์เอง ประดิษฐานศาสนาพุทธขึ้น

ตอนที่ประดิษฐานศาสนาพุทธขึ้นนี่ มีพวกสมณพราหมณ์บางเหล่าติเตียนว่า อะไร ยังหนุ่ม ๆ แน่น ๆ ปฏิญาณตัวเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างอาชีวกที่แลบลิ้นให้กับพระพุทธเจ้าตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ ก็เสด็จไปพาราณสี สวนทางกับอาชีวก อาชีวกนี่ถามว่าใครเป็นศาสดาท่าน ท่านบวชอุทิศให้ใคร เห็นพระพุทธรูปเจ้ารูปร่างเปล่งปลั่งรูปร่างงดงาม ก็เข้าไปซักถามพระพุทธเจ้า

ตรัสว่าเรานี่ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ใคร เราตรัสรู้เราเอง เราเป็นสัมมาสัมพุทธะ อาชีวกแลบลิ้น บอกว่าก็ดีแล้ว ท่านเป็นอรหันต์ก็เป็นของท่าน ดีแล้ว สวนทางหลีกไป

อาชีวกที่แลบลิ้น ไม่ใช่แลบลิ้นหลอก การแลบลิ้นนี่เป็นอาการคารวะ เป็นธรรมเนียมชาวทิเบตทุกวันนี้ บางเผ่ายังใช้กิริยาแลบลิ้นเป็นการแสดงความคารวะ ถ้าเราไปพบชาวทิเบตบางเผ่า เขาแลบลิ้นกับเรา อย่าหาว่าอ้ายนี่ทำเปรตหลอก ไม่ใช่ เขาแสดงความคารวะให้แก่เรา แลบลิ้นยาว ยิ่งแสดงความคารวะมาก ถ้าแลบลิ้นนิดหน่อย คารวะน้อย ถ้านับถือมาก ๆ ต้องแลบลิ้นยาว ๆ ออกมา ยิ่งยาว ยิ่งแสดงความเคารพ ทำไมถึงว่าอย่างนั้น อาการแลบลิ้นเป็นการแสดงว่าฉันไม่ลิ้นสองแฉกกับท่านปากกับใจตรงกัน ลิ้นฉันไม่มีสองแฉก พูดตรง คิดอย่างไร พูดอย่างนั้น แลบลิ้นให้เราดูว่าฉันเป็นคนตรงกับท่านนะ เพราะฉันนับถือเคารพ ฉันไม่มีอะไรปกปิดท่าน เปิดเผยกับท่าน แลบลิ้นให้ดู นี่เป็นการแสดงความเคารพ

อาชีวกคนนี้ถ้าจะถือธรรมเนียมอันนี้กระมัง เพราะว่าอินเดียภาคเหนือสมัยก่อนพุทธกาลก็ปรากฏว่า มีพวกทิเบตอพยพมาตั้งถิ่นฐานกันอยู่ปนเปกับพวกอารยัน เพราะฉะนั้นธรรมเนียมแลบลิ้นนี่ ไม่ใช่แลบลิ้นหลอก แต่เป็นการแสดงความเคารพ อาชีวกไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นพุทธะ แต่ในฐานะที่พระพุทธเจ้านั้นเป็นนักบวช ก่อนจะลาจาก แกก็แลบลิ้น

ให้เท่านั้นเอง แสดงเหมือนอย่างกับเรายกมือไหว้ ไม่ให้เสียกิริยา การจะนับถือหรือไม่นับถือเป็นเรื่องของใจ แต่ด้านมารยาทแล้ว เรายกมือไหว้เพื่อไม่ให้เสียกิริยา เรื่องของเรื่องมีเพียงเท่านี้ อย่าไปแปลความหมายว่าอาชีวกนี่แลบลิ้นหลอก

ปกติวาที–สมวายวาที

ปกติวาที-สมวายวาที

ในคัมภีร์บาลีวิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นปกรณ์วิเศษที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท จนเกือบจะกล่าวได้ว่านักปริยัติผู้ใดที่ไม่ได้ผ่านปกรณ์นี้แล้ว ยังนับเป็นนักปริยัติที่สมบูรณ์ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะวิสุทธิมรรคปกรณ์ได้รวบรวมหลักธรรมสำคัญบรรดามีในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทมาอธิบายไว้หมด คืออธิบายตามลำดับแห่ง ศีล, สมาธิ, ปัญญา โดยพิสดารหรือกล่าวโดยอีกนัยหนึ่งเป็นหนังสือรวมสาระของพระวินัย, พระสูตร, พระอภิธรรมไว้ในนิพนธ์เดียว เฉพาะในวงการศึกษาพระปริยัติของไทย ได้จัดคัมภีร์นี้ไว้เป็นหลักสูตรของการศึกษาพระบาลีประโยค ป.ธ. ๘ เนื่องด้วยเป็นคัมภีร์สำคัญและพิสดารมาก จึงมีธรรมะที่ลึกซึ้งต้องขบต้องคิดมากมายหลายแห่ง บทความ

นี้จะขอยกอาคตสถานธรรมะที่น่าขบคิดมาแสดงสัก ๒ แห่ง คือ ในตติยภาคอันเป็นภูมิปัญญานิทเทศ ตอนอินทรีย์สัจจนิทเทศ **พระพุทธโฆษาจารย์** ผู้รจนาได้อธิบายสภาพแห่งอริยสัจจ์ ๔ ว่า ต่างอริยสัจจ์ย่อมธำรงสภาพของตนไม่ปะปนกันกับอริยสัจจ์อื่น มีข้อความตอนหนึ่งว่า **"นิโรธสุญฺญานิ วา ตีณี นิโรโธ จ เสสตฺตยสุญฺโญ ฯ ผลสุญฺโญ วา เอตฺถ เหตุ สมุทเย ทุกฺขสฺสาภาวโต มคฺเค จ นิโรธสฺส ฯ น ผเลน สคพฺโภ ปกติวาทีนํ ปกติ วิย ฯ เหตุสุญฺญญฺจ ผลํ ทุกฺขสมุทยานํ นิโรธมคฺคานญฺจ อสมวายา ฯ น เหตุสมเวตํ เหตุผลํ สมวายวาทีนํ ทฺวิอณุกาทิ วิย ฯ"**

"อีกอย่างหนึ่ง สัจจะที่สูญจากนิโรธมี ๓ อย่าง, และนิโรธก็สูญจากสัจจะที่เหลือทั้ง ๓ สิ่งที่สูญจากผล ย่อมเป็นเหตุในที่นี้ เพราะในสมุทัยไม่มีทุกข์และในมรรคก็ไม่มีนิโรธ ข้อนี้ย่อมไม่เหมือนกับคำว่า "ปกติ" ของพวกปกติวาที ที่ถือว่ามีเหตุผสมอยู่กับผล อนึ่งสิ่งที่สูญจากเหตุย่อมเป็นผล เพราะทุกข์กับสมุทัยและนิโรธกับมรรคย่อมไม่ร่วมกัน ข้อนี้ย่อมไม่เหมือน "อณู ๒ ตัว" เป็นต้น ของพวกสมวายวาที ที่ถือว่าสิ่งที่ประกอบอยู่กับเหตุชื่อว่า เหตุและผล"

และในตอนแก้ปฏิจจสมุปบาท ท่านพุทธโฆษาจารย์ ได้ถกถึงปัญหาว่า อวิชชานั้นเป็นอย่างเดียวกัน กับปกติของพวกปกติวาทีหรือไม่ มีข้อความดังนี้ :-

"กสฺมา ปเนตฺถ อวิชฺชา อาทิโต วุตฺตา กึ ปกติวาทีนํ ปกติ วิย อวิชฺชาปิ อการณํ มูลการณํ โลกสฺสาติ ฯ น อการณํ ฯ อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโยติ หิ อวิชฺชาย การณํ วุตฺตํ ฯ"

"ก็เพราะเหตุไฉน ท่านจึงกล่าวอวิชชาไว้เป็นข้อต้น แม้อวิชชานี้ก็เป็นสิ่งซึ่งไม่มีเหตุ แต่เป็นต้นเหตุเดิมของโลกดุจปกติของพวกปกติวาที อย่างนั้นฤๅ ? วิสัชนาว่า เปล่าเลย อวิชชานี้ใช่ว่าจักปราศจากเหตุก็หามิได้ เพราะท่านกล่าวเหตุของอวิชชาไว้ว่า เพราะความเกิดขึ้นแห่งอาสวะจึงได้เกิดอวิชชา"

อาคตสถาน ๒ แห่งซึ่งยกมาแสดงนี้ เป็นข้อความเปรียบเทียบธรรมะของพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาอื่น ๒ ลัทธิ คือลัทธิปกติวาที และลัทธิสมวายวาที ลัทธิทั้ง ๒ คืออะไร ? มีคติธรรมอย่างไร ? ถ้าเราได้ศึกษาพิจารณาเปรียบเทียบ จะอำนวยความซาบซึ้งในอรรถรสของธรรมะตอนนี้ยิ่งขึ้น คำว่า "ปกติ" ในบาลี ตรงกับคำ "ประกฤติ" ในสันสกฤต ก็ประกฤตินี้เป็นหัวข้อธรรมอันหนึ่งของลัทธิสางขยะนั่นเอง ส่วนคำ "สมวาย" ซึ่งแปลว่ารวมเข้าไว้ ปรากฏว่าเป็นหลักธรรมสำคัญอันหนึ่งของลัทธิไวเศษิกนิกาย ปรัชญาอินเดียอีกนิกายหนึ่ง ลัทธินี้ได้ให้ความสำคัญแก่ปรมาณู ซึ่งในวิสุทธิมรรคเรียกเป็นอณูไว้มาก ฉะนั้น สมวายวาทีก็คือพวกนับถือลัทธิไวเศษิกนั่นเทียว ประเทศอินเดียเป็นแดนเกิดแห่งศาสนาลัทธิปรัชญาของโลกที่วิเศษ มีพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญาและเหตุผลที่สมบูรณ์

นอกจากนี้ยังมีลัทธิปรัชญาอีกมากหลาย มีคติธรรมที่ใกล้เคียงกันและแตกต่างกันอย่างขาวกับดำก็มี นอกจากศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชนซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่แล้ว ยังมีปรัชญาสำคัญอยู่ ๖ ลัทธิซึ่งมีมูลจากศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า **"ษัฑทรรศนะ"** คือ ความเห็น ๖ อย่าง มีดังนี้ :-

๑. **ลัทธิสางขยะ**	มีเจ้าลัทธิชื่อกบิล
๒. **ลัทธิโยคะ**	มีเจ้าลัทธิชื่อปตัญชลี
๓. **ลัทธินยายะ**	มีเจ้าลัทธิชื่อโคตมะ
๔. **ลัทธิไวเศษิกะ**	มีเจ้าลัทธิชื่อกณาท หรือ โอลุกกะ
๕. **ลัทธิมีมางษา**	มีเจ้าลัทธิชื่อไชมินิ
๖. **ลัทธิเวทานตะ**	มีเจ้าลัทธิชื่อวยาส หรือ พาทรายณะ

ในที่นี้ผู้เขียนจะอธิบายเฉพาะลัทธิสางขยะกับไวเศษิกะที่เกี่ยวข้องถึงเท่านั้น

ลัทธิสางขยะ

ลัทธินี้มีอายุเก่าแก่มาก คือมีมาก่อนพุทธกาลนานไกล พระบรมศาสดาของเราเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ แสวงหาโพธิญาณอยู่ ได้เคยศึกษาเจนจบลัทธินี้ในสำนักอาฬารดาบสหรืออารฑ-

ดาบสในพากย์สันสกฤต จนกระทั่งดาบสผู้ถ่ายทอดลัทธิสางขยะรูปนี้ออกปากทูลขอให้พระองค์อยู่ช่วยเป็นเจ้าลัทธิประกาศคติธรรมต่อไป แต่พระองค์ปฏิเสธเพราะไม่ทรงเลื่อมใสในหลักปรัชญา เห็นว่ายังไม่เป็นที่สิ้นสุดของทุกข์โดยแท้ รายละเอียดในเรื่องนี้มีปรากฏในคัมภีร์สันสกฤตชื่อ "พุทธจริต" ของพระอัศวโฆษ ในคัมภีร์ฝ่ายบาลี บอกแต่ว่าทรงศึกษาจบในลัทธิของอาฬารดาบสเท่านั้น มิได้บ่งชัดว่าเป็นลัทธิสางขยะ การที่กำหนดระยะกาลแห่งกำเนิดลัทธิสางขยะนั้นยาก เอากันว่ามีมาก่อนพุทธกาลหลายร้อยปี พระฤๅษีผู้เป็นต้นลัทธิเล่าตามประวัติมีปรากฏถึง ๓ คนที่มีชื่อว่ากบิล แต่น่าจะเป็นผู้เดียวกับพระกบิลฤๅษีซึ่งได้สละที่อาศรมในป่าหิมพานต์ ให้พระราชโอรสของพระเจ้าอุกกากราช สร้างนครกบิลพัสดุ์ขึ้นนั่นเอง และในปัจฉิมวาระแห่งชีวิต กบิลมุนีผู้นี้ได้มาตั้งอาศรมที่ปากแม่คงคาสั่งสอนลัทธิสางขยะด้วย.

ในปกรณ์โบราณของชาวจีนเรียกกบิลมุนีว่า *อึ้งเท่าเซียน* แปลว่าฤๅษีศีรษะเหลือง หรือเรียกว่า *อึ้งเซกเซียน* แปลว่าฤๅษีผิวสีเหลือง ซึ่งเป็นการแปลถอดอรรถจากคำว่า กบิล ทำให้เกิดความคิดว่ากบิลมุนีจะไม่ใช่ชาวอารยัน แต่จะเป็นมงโกลกระมัง ? เพราะทำเลภูมิฐานแทบภูเขาหิมาลัยครั้งสมัยเก่าก่อนมาแล้ว มีพวกชาวป่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อยู่มาก รวมทั้งพวกเผ่ามงโกลด้วย ซึ่งจะอพยพเข้ามาทางทิเบต หรือจะเป็นด้วยกบิล-

มุนีอยู่ป่าอาบว่านยา ทาขมิ้นจนว่านย่าจับผิวเป็นสีทองก็สุดแต่จะสันนิษฐานเถิด อย่างไรก็ดี ในคัมภีร์สุวรรณสัปตติศาสตร์. แต่งโดยอิศวรกฤษณะ อธิบายคติธรรมของฤษีกบิล แปลสู่จีนพากย์โดยพระภิกษุปรมัตถชาวอินเดีย (พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๑๑๒) เรียกว่า "กิมชิดจับหลุง" **金七十論** ได้เล่าประวัติการสืบทอดของลัทธิสางขยะ ซึ่งควรจะทราบไว้ประดับความรู้ว่า เมื่อดึกดำบรรพมาแล้ว กาลครั้งหนึ่งฤษีผู้นี้ได้ถือกำเนิดขึ้นท่ามกลางนภากาศ (คงเป็นอุปปาติกกำเนิด) เมื่อเกิดแล้วก็บริบูรณ์ด้วยคุณ ๔ ประการ คือ ธรรม ๑, ปรัชญา ๑, ไวราคี ๑, อิศวร คือความเป็นใหญ่อิสระ ๑, กบิลมุนีได้เห็นสำสัตว์จมอยู่ในความทุกข์ จึงเกิดความกรุณาตั้งลัทธิสางขยะขึ้นเพื่อสอนสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยสั่งสอนมอบหมายลัทธิแก่พราหมณ์คนหนึ่งชื่อ อสุรี (เรียกตามโคตร) ผู้ซึ่งบำเพ็ญตบะมาได้ ๓ พันปีแล้ว อสุรีพราหมณ์ได้มอบลัทธิไว้ให้ปัญจศิกษ์ ฤาษีปัญจศิกษ์ ได้อรรถาธิบายลัทธิออกไปสำเร็จ เป็นคาถาหกหมื่นโศลก แล้วมอบหมายแก่สาวกสืบทอดกันมาอีก ๓ คน ถึงอิศวรกฤษณะซึ่งเป็นเจ้าลัทธิอันดับที่ ๗ นับจากกบิลมุนีเป็นต้นมา อิศวรกฤษณะเห็นว่าคาถาหกหมื่นโศลกของปัญจศิกษ์จะมากไปยากแก่การเข้าถึง จึงรวบรัดตัดตอนเอาแต่ที่สำคัญเหลือ ๗๐ โศลก (หรือ ๗๒ โศลก) สืบมาจนถึงทุกวันนี้ คือคัมภีร์สุวรรณสัปตติศาสตร์นี้แล นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า คัมภีร์สางขยะสูตรและ

คัมภีร์ตัตวะสมาสเป็นนิพนธ์ของกบิลมุนี แต่ก็ยังเป็นปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยว่าเป็นข้อเท็จจริงเพียงใด มีผู้รู้ที่ยังไม่รับรองคำกล่าวนี้ว่าเป็นความจริง คัมภีร์ของลัทธิสางขยะที่มีอายุเก่าแก่และเชื่อได้ในบุคคลผู้แต่ง เห็นจะเป็นคัมภีร์สางขยะการิกาของอิศวรกฤษณะซึ่งปรากฏขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ คัมภีร์เล่มนี้มีโศลก ๗๒ โศลก ส่วนอธิบายสางขยะการิกาในพากย์จีนมีคัมภีร์สุวรรณสัปตติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นในอินเดียยังมีอรรถาธิบายอีกหลายปกรณ์ เช่นคัมภีร์สางขยะการิกาภาสยะ, คัมภีร์สางขยะตัตวะวิลาส ฯลฯ เป็นอาทิ

หลักธรรม

บัดนี้จักได้อธิบายลัทธิสางขยะ โดยแปลอย่างสังเขปจากคัมภีร์สุวรรณสัปตติศาสตร์ ลัทธินี้ก็เป็นเช่นเดียวกับลัทธิปรัชญาอินเดียทั่วไปส่วนมากที่พยายามค้นหาสมุฏฐานของโลก และบุคลิกชีพว่าโลกนี้มาจากไหน และจักดับโดยอาการอย่างใด ? บุคลิกชีพนั้นคืออะไร ? เพราะฉะนั้นคำตอบของลัทธิสางขยะต่อปัญหาดังกล่าวจึงสำเร็จขึ้นโดยคำอรรถาธิบายว่า มีสภาวะที่ดำรงโดยตัวของมันเองอยู่อย่างเอกเทศ ๒ อย่าง คือ ประกฤติซึ่งเป็นอวิญญาณวัตถุ ๑, และปุรุษะซึ่งเป็นวิญญาณวัตถุ ๑. สำหรับประการแรกเป็นคำตอบข้อถามปัญหาแรก ส่วนประการ

หลังเป็นคำตอบข้อถามปัญหาที่สอง โดยประการดังกล่าวหลัก-ลัทธิสางขยะจึงเป็น **ทุไวตวาท** หรือ **ทุวินิยม** ซึ่งถือความจริงแท้ ๒ ประการ คือประกฤติ และปุรุษะ เป็นจุดตั้งต้นของปรัชญา ประกฤติตามศัพท์แปลว่า สิ่งที่กระทำโดยแพร่หลายทั่วไป คือสภาพพลังงานซึ่งจะดลบันดาลให้มีปรากฏการณ์แห่งโลกขึ้น ส่วนปุรุษะเล่า คืออาตมันหรืออัตตาของแต่ละชีวิตนั่นเอง ปุรุษะมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เขตตัญญู มีอยู่เป็นจำนวนมากในทุก ๆ สัตวชีพ ปุรุษะไม่ใช่มโนหรือประสาท แต่เป็นภาวะที่ลึกซึ้งกว่านั้น เป็นภาวะบริสุทธิ์คงที่ไม่แปรผันเป็นอมฤต แต่เนื่องด้วยภายหลังปุรุษะเกิดไร้สันโดษ ขาดความวิเวกหลงผิดเข้าไปร่วมกับประกฤติ จึงถูกกระแสพลังของประกฤติดูดเข้าไว้ เหมือนแม่เหล็กดูดเหล็ก ประกฤติได้สำแดงโลกิยธรรมอันเป็นมายาหุ้มห่อปุรุษะ กระทำให้ปุรุษะเกิดความหลงเข้าใจว่า ตนเป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์ และเกิดการเสวยสุขทุกข์ในโลกิยธรรม วัฏ-สงสารจึงได้เป็นไป อันที่จริงปุรุษะย่อมดำรงภาวะบริสุทธิ์ดั้งเดิมของตนมิได้แปรผัน แม้พฤติในขณะที่ถูกบดบังด้วยโลกิยธรรมจะเปลี่ยนไปก็เป็นการชั่วคราว และทั้งไม่สามารถทำลายสถานะเดิมของปุรุษะได้ สภาพของปุรุษะย่อมทรงไว้ซึ่งความไร้ผูกมัด **(น พธฺยเต)** เมื่อไม่ถูกผูกมัด จึงย่อมไม่มีการพ้น **(น มุจฺยเต)** และไม่มีการเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนด้วย **(น สํสรติ)** เปรียบเหมือนนาย ก. แสดงละครเป็นตัวพระเอกหรือผู้ร้ายตามบทบาท

ของเรื่อง แต่นาย ก. จะได้กลายเป็นพระเอกหรือผู้ร้ายจริงก็หาไม่ นาย ก. ย่อมดำรงภาวะเป็นนาย ก. อยู่นั่นเอง แม้จะเปลี่ยนแสดงเป็นตัวละครสักกี่ครั้งก็ตาม

อนึ่ง การที่ปุรุษะสัมพันธ์ กับประกฤติ อุบัติการณ์แห่งโลกจึงปรากฏนั้น โดยลักษณะทั้งประกฤติและปุรุษะมีสภาพมิได้เหมือนกัน สิ่งที่ไม่เหมือนกันจักสัมพันธ์กันได้อย่างไร ? คัมภีร์สุวรรณสัปตติศาสตร์เฉลยว่า เหมือนพระราชากับราษฎร ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า อันพระราชาจักดำรงฐานะเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์มิได้เลย ถ้าพระองค์ปราศจากแว่นแคว้นอาณา-ประชาราษฎร์ ส่วนทวยประชาเล่า ย่อมมีความจำนงหวังในการพิทักษ์รักษาให้ความร่มเย็นจากการปกครองของพระราชา อนึ่ง ดังนิทานโบราณเล่ากันมาว่า มีคณะพาณิชย์เดินทางไปค้าขายยังแคว้นอุชเชนี ในระหว่างทางถูกกองโจรตีปล้น พ่อค้าเหล่านั้นพากันหนีเอาตัวรอด ทิ้งบุรุษไว้ ๒ คน คนหนึ่งตาบอด อีกคนหนึ่งขาหัก บุรุษทั้งสองจึงผนึกกำลังกันโดยคนขาหักขึ้นขี่หลังคนตาบอด คอยบอกหนทางเดินให้ ในที่สุดทั้งสองคนก็ได้ลุถึงภูมิลำเนา ความสัมพันธ์ระหว่างปุรุษะและประกฤติก็มีนัยเดียวกัน ปุรุษะเหมือนคนขาหักประกฤติเหมือนคนตาบอด ถึงกระนั้นปุรุษะก็เป็นผู้เสวยหรือผู้รู้เท่านั้น หน้าที่ส่วนสำคัญในการสร้างโลกตกเป็นของประกฤติดุจคนตาบอดทำหน้าที่ออกแรงเดิน ประกฤติจึงเป็นมูลการณะ, เป็นประธานของโลกิยธรรม

ในการที่ประกฤติสำแดงวิการแห่งปริณามธรรมออกมา ก็เพราะอำนาจแห่ง ตรีคุณ คือ คุณทั้ง ๓ **มีสตฺวาคุณ, รชสุคุณ, ตมสุคุณ** (เทียบโลภะ, โทสะ, โมหะ) ซึ่งมีในประกฤติ ตรีคุณทั้งหมดระคนผสมกันจึงเกิดวิการออกมาเป็นมหัตหรือพุทธิ จากนั้นจึงเกิดอหังการ แล้วเกิดปัญจตันมาตร ๕, ปัญจมหาภูต ๕, ปัญจญาณินทรีย์ ๕, ปัญจกัมมินทรีย์ ๕ และมนัส ๑ รวม ๒๓ อย่าง เรียกว่า ตัตวะ ๒๓ อันเป็นวิการธรรม ส่วนประกฤติซึ่งเป็นมูลกำเนิดและปุรุษะซึ่งเป็นภาวะที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง มิได้เกิดจากเหตุอื่นก็เป็นตัตวะด้วยรวม ๒๕ ตัตวะเป็นข้อธรรมของลัทธินี้ ตัตวะเหล่านี้มีรายละเอียดอีกมาก แต่เนื่องด้วยบทเขียนนี้มีจุดประสงค์เล็งไปในเรื่องมูลการณะของโลก ดังท่านพุทธโฆษะอ้างถึงในปกรณ์ของท่าน ข้าพเจ้าจึงของดอธิบายตัตวะอื่น ขออธิบายเฉพาะประกฤติอันเป็นมูลการณะเท่านั้น ลัทธิสางขยะถือว่า ปริณามธรรมหรือสิ่งอันสำแดงออกมาจากมูล-ประกฤติจำต้องมีอำนาจคือความสามารถที่เป็นไปได้อย่างนั้นอยู่ในประกฤติก่อนแล้ว มิฉะนั้นก็หาอาจสำแดงปรากฏการณ์ใด ๆ ขึ้นได้ไม่ นั่นก็คือผลย่อมจะต้องมีอยู่ในเหตุ ลัทธินี้จึงมีชื่อเรียกอีกหนึ่งว่า “พวกถือว่าผลมีอยู่ในเหตุ” ข้อพิสูจน์มีอยู่ ๕ ประการ ดังนี้ :-

๑. ในการสกัดหาน้ำมันจากพืชผล เช่นน้ำมันละหุ่งเป็นต้น เราจำต้องสกัดจากผลละหุ่ง ไม่สกัดจากเมล็ดทราย

ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเมล็ดทรายไม่มีภาวธรรมที่จะอำนวยน้ำมันให้เราได้ ตรงกันข้ามผลละหุ่งซึ่งมีภาวธรรมแห่งความเป็นน้ำมันอยู่ในตัวของมัน กล่าวคือผลย่อมมีอยู่แล้วในเหตุ

๒. ในกรณีนี้ เราจักถวายนมเปรี้ยวแด่สมณพรา-หมณ์ เราไม่สามารถปรุงนมเปรี้ยวได้จากน้ำปกติสามัญ แต่จำต้องอาศัยนมสดเป็นปทัฏฐาน ทั้งนี้ก็เพราะนมสดมีภาวธรรมที่จะสำเร็จเป็นนมเปรี้ยวได้ นั่นก็คือผลได้มีอยู่ในเหตุ

๓. ถ้าหากถือว่าผลหาไม่ได้ในเหตุ กระนั้นเราก็ควรคั้นสกัดน้ำมันได้จากก้อนหิน หรือถลุงทองได้จากต้นไม้ แต่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นไปได้เลย เพราะสิ่งเหล่านั้นมิได้มีผลดังเราปรารถนาอยู่ในตัวของมัน จึงไม่อาจอำนวยให้ได้ เราจักต้องเสาะแสวงหาจากสิ่งที่มีผลในเหตุนั้นโดยตรง

๔. ช่างปั้นหม้อดินย่อมปั้นหม้อจากดิน ไม่สามารถปั้นหม้อจากผ้าได้ ทั้งนี้เพราะดินย่อมมีความสามารถที่จะเป็นหม้อเป็นคณโฑได้ ผลจึงชื่อว่า มีอยู่ในเหตุ

๕. ผลย่อมมีลักษณะไม่ไกลจากเหตุ และจำต้องสืบเนื่องมาแต่เหตุของตน เช่นเมล็ดข้าวย่อมมาจากต้นข้าว ไม่มาจากต้นไผ่ ดังนั้นผลจึงมีอยู่ในเหตุแน่นอน

ลัทธิสางขยะสรูปว่าในการหลุดพ้นจากสังสารทุกข์ ปุรุษะจะต้องเกิดญาณรู้จักภาวะดั้งเดิมของตนและเข้าใจภาวะของประกฤติโดยถ่องแท้ ถอนตนเองให้ออกจากความสัมพันธ์

กับประกฤติ นั่นคือวิมุกติภาพในอุดมทัศน์ของลัทธิปกติวาทนี้.

ลัทธิไวเศษิกะ

ลัทธินี้แม้จะมีอายุใหม่กว่าลัทธิสางขยะ แต่ก็เป็นปรัชญาสำคัญคู่เคียงกับลัทธิสางขยะ ในปกรณ์พระพุทธศาสนาฝ่ายสันสกฤต เมื่อจะวิพากษ์วิจารณ์มติของพาหิรลัทธิ มักจะยกลัทธิทั้งสองไว้คู่กันเสมอ โอลุกกะ หรือกณาทมุนี ผู้ตั้งลัทธิไวเศษิกะมีประวัติคลุมเครือ กล่าวกันว่าเป็นผู้มักน้อยปรารถนาวิเวกมากจนในเวลากลางวันอยู่แต่ในป่าลึก ด้วยต้องการหลีกผู้คน เวลากลางคืนจึงออกเที่ยวเก็บเมล็ดข้าวโพดที่ตกเรี่ยราดตามท้องไร่ท้องนากินเป็นอาหาร โอลุกกะได้บำเพ็ญฌานจนลุอภิญญาทั้ง ๕ มีอายุยืนเป็นทิพย์ และได้แต่งคัมภีร์ไวเศษิกสูตรประกาศปรัชญาของตนในพากย์จีน มีปกรณ์ของลัทธินี้อยู่ในเล่มหนึ่ง ชื่อ "ไวเศษิกทศปทารฺถศาสตร์" 勝宗十句義論 (เซ่งจงจับกู้หงีหลุง) แปลจากสันสกฤตโดยพระสมณะเฮี่ยงจังเมื่อ พ.ศ. ๑๑๙๑.

หลักธรรม

ลัทธิไวเศษิกะ อธิบายสภาวธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ เรียกว่า **ปทารฺถ** (ปท + อรรถ) ในสมัยแรกเริ่มแบ่งไว้เพียง ๖ **ปทารฺถ** เรียกว่า **ษัฑปทารฺถ** หรือ ๗ **ปทารฺถ** เรียกว่า **สัปตปทารฺถ** ต่อมามีอรรถกถาจารย์ชื่อมติ จันทระได้แต่งขยายออกไปเพิ่มรวม **ทศปทารฺถ** ๑๐ ประการ ในที่นี้จะอธิบายเพียง ๖ **ปทารฺถ** ตามแบบเก่า ดังนี้ .-

๑. **ทฺรวฺยปทารฺถ** ได้แก่สภาวะ ๙ ชนิด คือ ปฐวี, อาโป, เตโช, วาโย, อากาศ, กาล, เทศะ, อาตมัน และมนัส; ปฐมวี, อาโป, เตโช, วาโย ซึ่งเป็นมหาภูตเป็นสิ่งที่หยาบมีสภาพไม่เที่ยง เรียกว่า **อนิยตปทารฺถ** ส่วนอากาศ, กาละ, เทศะ, อาตมัน และมนัส เป็นภาวะเที่ยง เรียกว่า **นิยตปทารฺถ** แต่แม้ใน **อนิยตปทารฺถ** นั้นเอง ความจริงก็ประกอบขึ้นด้วยปรมาณูซึ่งเป็นของเที่ยง เหตุที่มหาภูตทั้ง ๔ จำต้องอาศัยปัจจัยจากปรมาณูมาประกอบสัมพันธ์กันเข้า มหาภูตจึงไม่เที่ยง แต่สิ่งที่เข้ามาประกอบคือปรมาณูเป็นของเที่ยงแน่นอน กล่าวคือในวาระกัลปาวสาน ปรมาณูของธาตุทั้ง ๔ ต่างก็แยกย้ายจากกัน กระจัดกระจายไปทั่ว ดำรงความเที่ยงของมันอยู่ ต่อมาเมื่อกัลปสิทธิ คือ กาลบังเกิดโลกหรือกัลปอันเป็นสมัยอายุของโลกสมัยหนึ่ง ๆ ปรมาณูเหล่านี้ก็จะเข้ามารวมกันก่อรูปร่างเป็น

โลกขึ้น เช่นปรมาณูตัวของวาโยมาสัมพันธ์กันเข้าแล้วเกิดการรวมตัวเป็นสิ่งหยาบขึ้นโดยลำดับจนสำเร็จ เป็นวาโยมหาภูตเกิดขึ้น การรวมของปรมาณูนั้นต้องตั้งแต่ ๒ ปรมาณูขึ้นไปเป็นปทัฏฐาน.

๒. **คุณปทารฺถ** ได้แก่คุณสมบัติของ **ทฺรวฺย** เช่น รูป, รส, กลิ่น, เสียง, สัมผัส, สุข, ทุกข์ ฯ มีด้วยกันทั้งหมดเป็นคุณ ๒๔ อย่าง.

๓. **กรรมปทารฺถ** ได้แก่กริยาต่าง ๆ เช่นการยืนเป็นต้น.

๔. **สามานยปทารฺถ** ได้แก่ภาวะอันแท้ซึ่งมีอยู่ประจำใน ทฺรวฺย, คุณ กรรม; เช่นภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ของนาย ก. และนาง ข. ทั้ง ๒ คน ๆ หนึ่งเป็นบุรุษเพศ อีกคนหนึ่งเป็นสตรีเพศ ถึงกระนั้นทั้ง ๒ คน ก็มีภาวะเดียวในข้อที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน เล่ากันว่ากณาทมุนี แสดงลัทธิมาถึง**สามานย-ปทารฺถ** ปัญจศิกข์ ๆ ของเขาไม่เห็นพ้องกับเขา เพราะปัญจ-ศิกข์ถือว่า สามานยะ จะถูกแยกออกเป็นภาวะอีกอันหนึ่งจากทฺรวฺย, คุณ, กรรมไม่ได้ เช่นเมื่อเรากล่าวถึงปฐวีย่อมหมายถึงสภาพแค่นแข็ง ซึ่งมีอยู่ในตัวปฐวีธาตุด้วย เราไม่สามารถแยกความแค่นแข็งออกจากปฐมวีธาตุให้เป็นภาวะอีกอันหนึ่ง แต่กณาทมุนีว่า จำต้องมีภาวะสามานย์ต่างหาก มิฉะนั้นเราจักรู้สภาพที่เหมือนกันมิได้ ผลที่สุดศิกษ์ก็ยอมรับรองมติของกณาท

ด้วย.

๕. **วิเศษปทารฺถ** ได้แก่ภาวะซึ่งประจำในสิ่งต่าง ๆ อันผิดแปลกจากกัน เช่นอาตมันย่อมต่างจากปรมาณูแห่งมหาภูต.

๖. **สมวายปทารฺถ** ได้แก่ภาวะแห่งความสัมพันธ์รวมตัวกันทำให้เกิดปรากฏการณ์ขึ้น เช่นความสัมพันธ์ของปรมาณูทำให้เกิดมหาภูตรูปทั้ง ๔ หรือความสัมพันธ์ของด้ายกับผืนผ้า อันว่าผืนผ้ามีปรากฏการณ์อยู่ก็เนื่องด้วยความสัมพันธ์อย่างถี่ยิบของเส้นด้ายจำนวนมาก.

ปทารฺถ ทั้ง ๖ ได้หล่อเลี้ยงอาตมันไว้ เมื่อใดอาตมันพ้นจากการเกี่ยวพันกับปทารฺถได้ ย่อมลุถึงสภาพ**อปวรรค** (นิพพานในทัศน์ของลัทธิไวเศษิก)

มติของพระพุทธศาสนา

พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้รจนาวิสุทธิมรรค ปรากฏตามประวัติว่าเป็นพราหมณ์โดยกำเนิด และได้ศึกษาแตกฉานในไตรเพทของพราหมณ์อย่างลึกซึ้ง ภายหลังจึงหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วออกอุปสมบทเล่าเรียนเจนจบในพระพุทธ-วจนะ จนเป็นคันถรจนาจารย์อันทรงเกียรติคุณเกริกก้อง ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาว่า ไฉนท่านจึงสามารถนำลัทธิปรัชญาอื่นมา

เปรียบเทียบกับพระพุทธธรรมได้ การเปรียบเทียบวิจารณ์ลัทธิปรัชญาอื่นกับพระพุทธธรรมในปกรณ์ฝ่ายบาลีมีปรากฏน้อย แต่ในฝ่ายปกรณ์สันสกฤตอุดมมาก พิเคราะห์ดูเห็นจะเป็นด้วยปกรณ์วิเสสต่าง ๆ ฝ่ายบาลีส่วนมากรจนากันในลังกา ซึ่งเป็นอู่ของพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง ผิดกันกับปกรณ์ฝ่ายสันสกฤตซึ่งรจนากันบนแผ่นดินใหญ่คืออินเดีย ซึ่งพวกเจ้าลัทธิศาสนาอื่น ๆ เจริญแข่งอยู่ พระคันถรจนาจารย์ จึงต้องต่อสู้ในเชิงเผยแผ่คติธรรม โดยการเปรียบเทียบเพื่อให้ประจักษ์เหตุผล เฉพาะในวิสุทธิมรรคท่านชี้จุดแตกต่างของพระพุทธศาสนากับลัทธิสางขยะมีประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ข้อ คือ :-

๑. **เรื่องผลมีอยู่ในเหตุ** โดยยกจตุราริยสัจจ์ขึ้นเปรียบ กล่าวคือ ทุกขสัจจ์, สมุทัยสัจจ์, นิโรธสัจจ์, มรรคสัจจ์ ทั้ง ๔ นั้น ย่อมเป็นเหตุเป็นผลอยู่ในตัวหาระคนปนเปอยู่ด้วยกันไม่ เช่นทุกขสัจจ์ก็คงรักษาสภาพแห่งความทุกข์อยู่ จะเป็นเหตุแห่งทุกข์ไปด้วยก็หาไม่ สมุทัยสัจจ์เป็นเหตุ ทุกขสัจจ์เป็นผล นี้จัดเป็นสายโลกสมุทัย มรรคสัจจ์เป็นเหตุ นิโรธสัจจ์เป็นผล นี้จัดเป็นสายโลกนิโรธ และเพราะอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ต่างไม่ก้าวก่ายกัน กิจในอริยสัจจ์จึงมี ๔ คือ ทุกขสัจจ์ต้องกำหนดรู้ (ปริญเญยยกิจ) สมุทัยสัจจ์ต้องละให้ขาด (ปหาตัพพกิจ) นิโรธสัจจ์ต้องทำให้แจ้ง (สัจฉิกาตัพพกิจ) มรรคสัจจ์ต้องเจริญอบรม (ภาเวตัพพกิจ) ในปกรณ์พระพุทธศาสนาฝ่ายสันสกฤต กล่าวว่ากบิลฤษีระลึก

ชาติได้ ๘ หมื่นกัลป์ เหนือขึ้นไปกว่านั้นระลึกไม่ได้ เมื่อระลึกไปถึงชาติที่วิสัยแห่งอำนาจฌานของตนจะอำนวยขีดสุด ต่อขึ้นไปก็บังเกิดความอนธการ เลยเข้าใจว่าสภาพอันนั้นคือ ประกฤติเป็นมูลการณะของโลกไป ในคัมภีร์ทวาทศทวารศาสตร์ของพระนาคารชุนคณาจารย์ใหญ่ ฝ่ายลัทธิมหายานได้วิพากษ์ลัทธิสางขยะว่า การที่ลัทธิสางขยะ ถือว่าผลมีอยู่ในเหตุแล้ว เพียงแต่รอปัจจัยมากระตุ้นก็จักปรากฏออกมาไซร้ ก็เมื่อผลได้ดีแล้วไฉนจึงต้องมีการ “เกิด” อีกเล่า ? อันว่าสิ่งใดที่ไม่มีมาก่อนภายหลังปรากฏว่า มีขึ้นจึงเรียกว่า “เกิด” ได้ เช่นหญิงสาวเมื่อยังมิได้สมรสกับชาย เราไม่อาจเรียกหญิงนั้นว่ามารดาของบุตรได้ เมื่อหญิงใดให้กำเนิดบุตร เราจึงกล่าวได้ว่าหญิงนั้นเป็นมารดา อนึ่งเราไม่สามารถจะกล่าวว่าหญิงทุกคนมีบุตรอยู่แล้วในครรภ์ของตนได้เลย ถ้าถือตามคติของลัทธิสางขยะว่าผลมีอยู่แล้วในเหตุเช่นนั้น มิกลายเป็นว่า บุตรมีอยู่ในครรภ์ของหญิงก่อนสมรสกับชายอย่างนั้นฤๅ ? อนึ่ง เมื่อถือว่าในเหตุมีผลแล้ว ไฉนจึงต้องรอคอยปัจจัยมาประชุมกระตุ้นให้เกิดเล่า ? อย่างนี้มิเป็นว่าในสมัยที่ปัจจัยทั้งหลาย ยังมิได้มาประชุมกระตุ้นปัจจัยแต่ละปัจจัยนั้นปราศจากผลในตัวของมันกระนั้นฤๅ ? ถ้าหากจะค้านว่าแต่ละปัจจัยโดยตัวของมันเองก็เป็นเหตุอันหนึ่งมีผลอยู่ด้วยไซร้ เช่นนั้นก็มิพักต้องอาศัยการประชุมตกแต่งของปัจจัยทั้งหลายจึงเกิดขึ้นได้เลย เพราะคติของท่านถือว่าผลมีอยู่

ในเหตุนั่นเอง.

อนึ่ง ขอกระทู้ถามหน่อยเถอะว่า เหตุกับผลอยู่กันส่วนละขณะหรืออยู่ร่วมพร้อมกัน ในขณะเดียวกันถ้าท่านถือว่า อยู่พร้อมกันขณะเดียวกันไซร้ ก็ไม่สามารถชี้ลงไปได้ว่า ส่วนใดเป็นเหตุเป็นผลได้เลย ทั้งนี้เนื่องด้วยอย่างน้อยที่สุดก็ต้องมี ๒ ขณะตามความจริง คือ ขณะหนึ่งเป็นเหตุซึ่งก่อให้เกิดเป็นผลในขณะต่อมาเหตุจะต้องมีก่อนผลจึงตามมา อนึ่งการถือคติผลมีอยู่ในเหตุก็เหมือนจะพูดว่าคณโฑดินมีอยู่แล้วในดิน หรือผืนเสื่อมีอยู่ในต้นหญ้า แต่ข้อเท็จจริงเราไม่สามารถจะเห็นคณโฑดินในก้อนดินได้เลย ฝ่ายลัทธิสางขยะค้านว่าการที่เราไม่เห็นผลในเหตุ ก็เนื่องด้วยยังมิได้มีวิการออกมาให้ปรากฏ จึงขอถามว่าวิการธรรมของท่านนั้นเป็นผลหรือไม่เล่า ? หากท่านรับว่าวิการธรรมก็เป็นผลดุจกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ควรจะเห็นวิการธรรมในเหตุนั้นด้วยซิ ลัทธิสางขยะค้านว่า ในขณะที่ผลในเหตุยังไม่สำแดงปริณามธรรมออกมา จึงเป็นสภาพสุขุมละเอียดไม่อาจปรากฏแก่เราได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจึงกลายเป็นสภาพหยาบให้เราเห็นได้ บัดนี้ขอกระทู้ถามว่า คำแก้ตัวของท่านฟังไม่ขึ้นเพราะกลายเป็นว่าผลไม่มีอยู่ในเหตุไปเสียแล้ว กล่าวคือท่านถือว่าขณะที่ยังไม่เกิดมันเป็นสภาพสุขุมประณีตจึงไม่ปรากฏ เมื่อเกิดแล้วได้วิการเป็นภาวะหยาบขึ้นจึงปรากฏ เช่นนั้นไซร้ภาวะหยาบซึ่งก็เป็นผลอันหนึ่ง จึงไม่มีอยู่ในเหตุ ผิดคติของท่านเอง

อีกประการหนึ่ง แม้ผลซึ่งมีอยู่ในเหตุอันยังมิได้เกิดขึ้น จักเป็นสิ่งสุขุมตามวาทะของท่านจนไม่อาจปรากฏได้ ถึงกระนั้นก็ควรมีสัญลักษณะบ่งปรากฏอยู่บ้าง เช่นเมื่อเราเห็นควันก็ย่อมเข้าใจว่าที่นั่นมีไฟเป็นต้น แต่นี่เราไม่สามารถเห็นแม้สัญลักษณะของผลในเหตุเลย ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ผลในเหตุจักมีอยู่ก็มิได้...

๒. **ส่วนปรมาณูของลัทธิไวเศษิกะเล่า** ในคัมภีร์วิชญาณมาตราสิทธิศาสตร์ ได้ค้านไว้ว่า ปรมาณูอันแท้เที่ยงของท่านมีเทศะฤาไม่ ? ถ้าหากมีเทศะก็หมายความว่ายังกินเนื้อที่อยู่ สิ่งใดที่ยังกินเนื้อที่ สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอันติมะ คือยังอาจแบ่งซอยลงไปได้อีก ถ้าท่านกล่าวว่าปรมาณู ไม่มีเทศะ ถ้ากระนั้นไซร้ก็ไม่ต่างอะไรกับอากาศ ซึ่งเป็นสภาพว่างเปล่า จักรวมประชุมกันสำเร็จเป็นมหาภูตได้อย่างไร ? นี่เป็นวาทะของอาจารย์ฝ่ายมหายาน แต่พระพุทธโฆษาจารย์ท่านมิได้แสดงทัศนะค้านไว้ เพียงแต่แสดงความแตกต่างระหว่างพระพุทธธรรมกับลัทธิทั้งสองเท่านั้น ในวิสุทธิมรรคอินทรีย์สัจจนิเทศ ชี้ความแตกต่างกันของพระนิพพานกับปรมาณูของลัทธิไวเศษิกะ ซึ่งท่านเรียกเป็นอณูว่า :-

"นิพฺพานสฺเสว อณุอาทีนมฺปิ นิจฺจภาวาปตฺตีติ เจ ฯ น เหตุโน อภาวา ฯ นิพฺพานสฺส นิจฺจตฺตา เต นิจฺจา อิติ เจ ฯ น เหตุลกฺขณสฺส อนุปฺปตฺติโต ฯ นิจฺจา อุปฺปาทาทีนํ อภาวโต นิพฺพานํ วิยาติ เจ ฯ น อณุอาทีนํ อสิทฺธตฺตา ฯ ยถาวุตฺต-ยุตฺติสภาวโต ปน อิทเมว นิจฺจํ รูปสภาวาติกฺกมโต อรูปิ

อสิถิลปรกฺกมสิทฺเธน ญาณวิเสเสน อธิคมนียโต สพฺพญฺญุ-วจนโต จ ปรมตฺเถน นาวิชฺชมานํ”

“ถ้าจะถามว่า ถ้ากระนั้นพระนิพพานก็ถึงซึ่งความเป็นของเที่ยงอย่างเดียวกันกับอณูเป็นต้น ฯ ตอบว่า มิใช่เช่นนั้น เพราะพระนิพพานไม่มีเหตุให้เกิดขึ้น ฯ ถามว่า เพราะพระนิพพานนั้นเที่ยง อณูเป็นต้นเหล่านั้นก็เที่ยงเหมือนกัน ฯ ตอบว่า มิใช่เช่นนั้นอีก เพราะอณูเป็นต้นเหล่านั้นมิได้เข้าถึงลักษณะของเหตุให้เกิดขึ้น ถามว่า อณูเป็นต้นเที่ยงเหมือนกับพระนิพพาน เพราะว่าไม่มีลักษณะมีความเกิดเป็นต้น ตอบว่า ไม่อย่างนั้น เพราะอณูเป็นต้น มิได้ยืนยันว่าเป็นจริง ก็โดยสภาวะอันชอบด้วยเหตุผลอย่างที่กล่าวมา พระนิพพานนี้นั่นแล จึงเป็นของเที่ยง เพราะมิใช่เป็นสิ่งถูกปรุงแต่งขึ้นและมิใช่เป็นรูปวัตถุ เพราะล่วงเลยสภาพแห่งรูป ก็เพราะพระนิพพานนั้นจักพึงถึงได้ด้วยญาณวิเศษ อันสำเร็จด้วยความบากบั่นไม่ย่อหย่อน และเพราะเป็นพระดำรัสของพระสัพพัญญู โดยปรมัตถ์แล้วพระนิพพานจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีก็หามิได้”

หมายความว่าพระนิพพาน ที่ทรงความเที่ยงเพราะไร้เหตุ-ปัจจัยปรุงแต่ง และไม่เป็นวัตถุ ปรมาณูของฝ่ายลัทธิไวเศษิกะ พระพุทธศาสนา ไม่ยอมรับรองว่า มีภาวะเที่ยงจึงจะมาเปรียบพระนิพพานมิได้ อนึ่ง ปรมาณูยังอาจสามารถปรุงมหาภูตได้ แต่พระนิพพานย่อมไม่มีการปรุงแต่งอะไรเลย ฉะนั้นจึงต่างกัน

และเมื่อปรมาณูยังสามารถรวมตัวกันได้ นั่นย่อมหมายความว่า ปรมาณูยังมีพฤติการณ์ อันใดมีพฤติการณ์จะเป็นภาวะเที่ยงได้อย่างไร ?

อย่างไรก็ดี ปทัฏฐานของพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาปรัชญาอื่นแตกต่างในจุดสำคัญข้อหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะต้องการแก้ปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ ? ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่สนใจนำพากับปัญหาโลกแตกทั้งหลาย เช่น โลกนี้มาจากไหน ? ใครเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต ? อาตมันเป็นไฉน ? โดยที่พระพุทธศาสนาถือว่าปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งไร้สาระ เป็นการแก้ปัญหาเรื่องทุกข์ ชนิดอ้อมวกให้ไกลไปเปล่า ๆ และไม่อาจลุถึงแก่นอันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ด้วย รังแต่เป็นการเพิ่มทัศนะทางลัทธิมากขึ้น ส่วนศาสนาลัทธิปรัชญาอื่นโดยเฉพาะปรัชญาที่เกิดในอินเดีย มักจะขึ้นต้นด้วยการแก้ปัญหาเรื่องอจินไตยเหล่านี้ว่า ชีวิตที่เที่ยงแท้เป็นอย่างไร ? โลกมีกำเนิดจากอะไร ? อาตมันเป็นเอกภาพหรือพหูภาพ ? ฉะนั้น คำตอบจึงสำแดงออกเรื่องประกฤติเป็นมูลเดิมของโลก และปุรุษะซึ่งเป็นอาตมันในลัทธิสางขยะเป็นต้น ในบาลีสังยุตตนิกายเล่าว่า มีเทพองค์หนึ่ง ทูลถามพระบรมศาสดาถึงการลุที่สุดแห่งโลก (หมายเอาวัฏสงสาร) ด้วยการไปจะได้หรือไม่ ? เพราะเทพผู้ทูลถามนั้นในชาติก่อนเกิดเป็นดาบสได้บรรลุญาณมีอภิญญา ได้ใช้อำนาจฤทธิ์ช่วยในการเดินทาง ก็ยังไม่อาจไปถึงที่สุดแห่งโลกได้ เลย

มรณะเสียในระหว่างทาง ปัญหานี้เข้าแนวอภิปรัชญาโดยตรง ซึ่งจะต้องมีการถกเถียงอภิปรายกันว่า ต้นตอของโลกมาจากไหน จึงจะทราบถึงที่สุดของโลก แต่พระพุทธองค์กลับตอบปัญหานี้ตามแนวของพระองค์ ซึ่งถือความพ้นทุกข์เป็นสำคัญว่า **"ในร่างกายยาววาหนึ่ง ประกอบด้วยสัญญาและใจนี่แหละ เราตถาคตบัญญัติว่าเป็นโลก, เหตุเกิดแห่งโลก ความดับไปของโลกและวิถีสู่ความดับของโลก"** เพราะฉะนั้น ในขณะที่ลัทธิสางขยะกำลังถกถึงประกฤติว่า เป็นประธานแห่งโลก พระพุทธศาสนาสอนว่าเป็นอวิชชา เมื่อจะสืบสาวว่าก็อวิชชาเล่ามีอะไรเป็นสมุทัย ถ้าหากไม่มีอะไรเป็นสมุทัย อวิชชาจะมีภาวะดังประกฤติหรือไม่ ? พระพุทธศาสนาตอบว่า ไม่เหมือน เพราะประกฤตินั้นลัทธิสางขยะถือว่าเป็นภาวะที่มีอยู่ด้วยตัวมันเอง ผิดกับอวิชชา อวิชชาเป็นสังขารธรรมมิได้อยู่ด้วยตัวมันเอง หากมีแดนเกิดเหมือนกัน กล่าวคือ อาสวะนั้นเองเป็นแดนเกิดของอวิชชา พระพุทธโฆษาจารย์ ยกข้อความนี้จากบาลีสัมมาทิฏฐิสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ซึ่งเป็นภาษิตของพระสารีบุตรว่า **"อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโย อาสวนิโรธา อวิชฺชานิโรโธ"** เมื่ออาสวะเกิดขึ้น อวิชชาจึงเกิดขึ้น เมื่ออาสวะดับ อวิชชาก็ดับ" ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ พระอนุรุทธาจารย์ได้แต่งเป็นฉันท์ว่า :-

อาสวานํ สมุปฺปาทา อวิชฺชา จ ปวฑฺฒติ
วฏฺฏมาวทฺธมิจฺเจวํ เตภูมิกมนาทิกํ
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ ปฏฺฐเปสิ มหามุนิ

"เพราะความอุบัติขึ้นแห่งอาสวะ อวิชชาจึงเจริญวัฒนาขึ้นมา วัฏฏะย่อมหมุนเวียนไปในไตรภูมิไม่มีเบื้องต้น เกี่ยวเนื่องไม่ขาดลงอย่างนี้ อันพระจอมมุนีตรัสว่า เป็นปฏิจจสมุปบาท ฉะนี้แล"

อาสวะแปลว่าหมักดอง ได้แก่กิเลสซึ่งจำแนกออกเป็นกามาสวะ ความติดในกาม ๑ ภวาสวะ ความติดในภพ ๑ ทิฏฐาสวะ ความติดในทิฏฐิ ๑ และอวิชชาสวะ ได้แก่ความไม่รู้อริยสัจ ๑ ย่อมหมักดองอยู่ในจิตของสรรพสัตว์นับแต่กาลเบื้องต้นไม่ปรากฏ อาสวะซึ่งมีอวิชชาสวะอยู่ด้วยเป็นสมุทัยของอวิชชา เหมือนบิดามารดาซึ่งเป็นมนุษย์ ย่อมให้กำเนิดแก่บุตรธิดาที่เป็นมนุษย์ดุจกัน ครั้นมีอวิชชาแล้วจึงเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติชรามรณะ ฯลฯ ครั้นแล้วก็สร้างกรรมอีกให้ผลเป็นวิบากเข้าไปหมักดองในจิตสันดาน กลายเป็นอาสวะ แล้วก็เกิดเป็นอวิชชาวนเวียนเป็นวงกลมเรียกสังสารวัฏ เมื่อจะดับความหมุนเวียนก็ต้องดับอาสวะหรืออวิชชา พระพุทธศาสนาเพ่งเล็งแต่เหตุผลวนเวียนของความทุกข์ ว่ามีพัฒนาการอย่างไร ? และจะหยุดพัฒนาการของมันด้วยวิธีการอย่างไรเท่านั้น ฉะนั้น

เมื่อมีผู้มาทูลถามต้นเดิมของโลก พระพุทธองค์จะไม่ทรงตอบ โดยถือว่าเป็นอัพยากตปัญหา และไม่ใช่หน้าที่ของพระองค์ที่จะตอบแก้ปัญหาดังกล่าว อันเป็นการเพิ่มสมาชิกให้แก่วงการทะเลาะโต้แย้ง ในเรื่องต้นเดิมของโลกในบรรดาเจ้าลัทธิต่าง ๆ แต่ถ้ามีผู้ทูลถามว่าต้นเดิมของทุกข์นั้นมาอย่างไร ? และจะดับทุกข์ได้อย่างไร ? พระองค์จักทรงอธิบายแก่เขาทันที คือทรงแสดงจตุรารียสัจจ์ หรือมิฉะนั้นก็ทรงแสดงปฏิจจสมุปบาท พร้อมทั้งแสดงวิธีการดับทุกข์ คือดับอวิชชาและตัณหาเท่านั้น ทุกข์ก็ดับในปฏิจจสมุปบาทนั้นเอง ถ้าพิจารณาด้วยอวิชชา โลกสมุทัยก็เกิดขึ้น ถ้าพิจารณาด้วยปัญญา โลกนิโรธก็อยู่ที่นั่นเอง เหมือนไฟลุกอยู่ที่ไหน เมื่อมันจะดับก็ดับที่ตรงนั้น.

ปรัชญาแห่งความมีอยู่

ปรัชญาแห่งความมีอยู่

เมื่อข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือ **"สารัตถปรัชญาพระพุทธศาสนามหายาน"** เพื่อผู้สนใจในวิทยาการจะได้ใช้ศึกษาปรัชญามหายาน หนังสือเล่มนั้น ข้าพเจ้าได้บรรยายถึงความเป็นมาของมหายาน และปรัชญามหายาน ๘ นิกายใหญ่ อย่างพอควรแก่ความต้องการ ในตอนท้ายก็ได้นำนิกายทางฝ่ายสาวกยาน ๒ นิกาย ซึ่งเคยเจริญในประเทศจีนมาผนวกเข้าด้วย ๒ นิกายนั้น คือ นิกายสรวาสติวาทิน และนิกายสัตยสิทธิ ข้าพเจ้าได้เขียนปรัชญาของนิกายทั้ง ๒ รวบรัด แต่คิดจะทำอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งในหนังสือเล่มใหญ่ชื่อ **"ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา"** และอีกเล่มหนึ่งชื่อ **"ปริทัศน์แห่งพุทธปรัชญา"** ซึ่งกำลังเขียนอยู่ ได้มีผู้อ่านไต่ถามถึงความละเอียดในปรัชญาสรวาสติวาทิน

 บ่อยครั้ง ข้าพเจ้าจึงขอแถลงถึงหลักธรรมข้อสำคัญของนิกายนี้ด้วยบทความชิ้นนี้แต่พอได้ความ

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ สังฆมณฑลแห่งอินเดียได้เกิดการแตกแยกนิกายออกถึง ๑๘ นิกาย ในจำนวน ๑๘ นิกายนั้น มีอยู่ ๔ นิกายหรือ ๕ นิกาย ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในหน้าประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา นิกายเหล่านั้น คือ นิกายมหาสังฆิกะ นิกายเถรวาทิน นิกายสรวาสติวาทิน นิกายเสาตรันติก และนิกายวัชชีบุตร นิกายสรวาสติวาทินมีคุณลักษณะพิเศษประจำของนิกาย คือการบูชาอภิธรรมปิฎกเป็นชีวิตจิตใจ ปรากฏว่า นิกายนี้มีอภิธรรมปิฎกอันสมบูรณ์ของตนเอง แตกต่างจากอภิธรรมปิฎกฉบับบาลีของฝ่ายเถรวาทิน ภาษาที่ใช้เขียนพระธรรมวินัยของนิกายนี้ ได้เลือกใช้ภาษาสันสกฤตระคนอภิธรรมปิฎกของสรวาสติวาทิน เรียกว่า **"ษัฏปาทาภิธรรม"** มีอยู่ ๖ ปกรณ์ คือ

๑. อภิธรรมสังคีติบรรยายของพระสารีบุตร
๒. อภิธรรมสกันธปาทศาสตร์ของพระโมคคัลลานะ
๓. อภิธรรมบัญญัติปาทศาสตร์ของพระกัจจายนะ
๔. อภิธรรมวิญญาณกายปาทศาสตร์ของพระเทวศรมัน
๕. อภิธรรมปกรณปาทศาสตร์ของพระวสุมิตร

๖. อภิธรรมธาตุกายปาทศาสตร์ของพระวสุมิตร

ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดเป็นกำเนิดของสรวาสติวาทิน แต่เป็นการแน่นอนที่ว่า นิกายนี้เป็นกิ่งแยกออกมาจากนิกายเถรวาทิน ซึ่งเป็นนิกายบูชาภาษาบาลี อายุกาลของนิกายนี้ยังเป็นที่ไม่ตกลงกันแน่นอน ในปกรณ์ฝ่ายทิเบตกล่าวว่า เมื่อพุทธปรินิพพาน ๑๑๖ ปี เหล่าภิกษุสงฆ์ได้ใช้ภาษา ๔ ภาษา ในการบอกธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาแตกเป็น ๔ นิกาย คือสงฆ์พวกหนึ่งใช้ภาษาสันสกฤต พวกนี้เป็นสงฆ์ที่สืบเนื่องมาแต่พระราหุล เรียกว่าพวกสรวาสติวาทิน แต่ในปกรณ์สันสกฤตชื่อ **"เภทธรรมติจักรศาสตร์"** แต่งโดยพระวสุมิตร ในราวพุทธศตวรรษที่ ๔ กล่าวว่า นิกายนี้แตกจากเถรวาทินราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๓ และบูชาพระกัจจายนะในฐานะเป็นอภิธรรมาจารย์ อย่างไรก็ดีมูลเหตุสำคัญที่ทำให้สงฆ์หมู่หนึ่งแยกไปจากเถรวาทินก็คือ สงฆ์หมู่นี้มีความเห็นในหลักธรรมบางประการ ขัดกับฝ่ายเถรวาทิน และสงฆ์หมู่นี้ต้องการจะยกย่องอภิธรรมปิฎกขึ้นให้เป็นพิเศษ จึงแยกออกไปตั้งเป็นนิกายใหม่มีชื่อว่า **"สรวาสติวาทิน"** แปลว่า **"วาทะที่กล่าวว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่"** ในคัมภีร์กถาวัตถุเรียกนิกายนี้ว่า **"สัพพัตถิกวาท"** ซึ่งแปลอย่างเดียวกัน ในที่มาบางแห่งเรียกนิกายนี้ว่า **"เหตุวาท"**

ในหนังสือของศาสตราจารย์นลินักษทัตต์ ชาวอินเดีย กล่าวสันนิษฐานว่า นิกายสรวาสติวาทิน น่าจะแยกออกมาจากนิกายมหิศาสกะ และว่านิกายมูลสรวาสติวาทินต่างกับนิกายสรวาสติวาทิน ซึ่งเกิดในตอนหลัง

ความเจริญของนิกายนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง ทำให้นิกายอื่นหมดรัศมีลงไป นิกายเถรวาทินเองก็ถูกอิทธิพลของนิกายนี้ข่มจนอับแสง สรวาสติวาทินได้แพร่หลายตลอดไปทั่วอินเดียภาคเหนือ มีแคว้นคันธาระ กาศมีระ อุทยาน มถุรา ฯลฯ และจากดินแดนเหล่านี้ นิกายนี้ได้ขยายตัวแพร่เข้าสู่เอเซียกลาง จากเอเซียกลางก็ได้ข้ามไปประเทศจีนในพุทธศตวรรษที่ ๖ เป็นยุคที่นิกายนี้รุ่งโรจน์ที่สุด ได้มีการร้อยกรองอรรถกถาแห่งพระไตรปิฎก กับการแต่งปกรณ์วิเศษต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักปรัชญาของนิกายนี้ โดยคณาจารย์ผู้มีชื่อเสียงภายใต้ความอุปถัมภ์ของพระเจ้ากนิษกะมหาราชกษัตริย์ชาติง้วยสี ซึ่งกำลังดำรงอำนาจปกครองอินเดียภาคเหนือ อภิธรรมปิฎกของนิกายนี้ ตลอดจนคัมภีร์ปกรณ์วิเศษที่สำคัญหลายสิบปกรณ์ ได้มีแปลเป็นภาษาจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๙ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ส่วนวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ก็มีผู้แปลถ่ายออกเป็นภาษาจีนเป็นส่วนมากแล้วเช่นเดียวกัน การที่จะศึกษาหลักธรรมของนิกายนี้ให้ละเอียด จึงจำเป็นต้องศึกษาจากคัมภีร์

ภาษาจีน ทั้งนี้เพราะฉบับสันสกฤตได้สาบสูญไปแล้วเป็นส่วนมาก

ปรัชญา

นิกายนี้มีหลักปรัชญาว่าด้วย **"ความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งหลาย"** คือ **"สรฺวมฺ อสฺติ"** เป็นหัวใจสำคัญ นิกายนี้ถือว่า สิ่งทั้งหลายไม่ว่าสังขตะก็ดี อสังขตะก็ดี ย่อมมีสภาวะที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเองตลอดกาลทั้ง ๓ คือ มีอยู่ ดำรงอยู่ตลอดอดีตกาล ปัจจุบันกาล อนาคตกาล ตัวอย่างนามกับรูปซึ่งเป็นสังขตธรรมก็มีสภาพเที่ยงคงที่ตลอดกาลทั้ง ๓ ความเกิดดับเป็นเพียงอาการของธรรมนั้น ๆ เท่านั้น กิริยาคุณของธรรมหนึ่ง หากยังมิได้ปรากฏอาการออกมา เรียกว่ายังเป็นสิ่งที่มิได้มาถึงคือเป็นอนาคตกาล ในขณะที่กิริยาคุณของธรรมนั้น ๆ ปรากฏอาการออกมาเรียกว่าเป็นปัจจุบัน แล้วเกิดกิริยาคุณอันปรากฏอาการออกมาแล้วนั้นดับไป เรียกว่าอดีตกาล ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ตัวสภาวธรรมมีนามกับรูปเป็นต้นนั้นเที่ยง มีอยู่ตลอด แต่อาการกิริยาคุณของมันต่างหากที่เกิดดับยักย้ายไป ตัวสภาวธรรมของนามรูปจักได้พลอยเกิดดับไปก็หาไม่ เหตุผลของนิกายนี้ก็คือ :-

๑. ทำกรรมใดไว้ย่อมมีวิบากของกรรมนั้น แต่กรรมซึ่งจักให้ผลเป็นวิบากนั้น เหตุกับผลจะมีขึ้นในขณะเดียวกันไม่ได้ ฉะนั้นจึงต้องมีกรรมสภาวะ ที่เป็นเหตุอยู่ในอดีต จึงสามารถให้ผลวิบากในปัจจุบันได้ แสดงว่าอดีตต้องมีอยู่ ถ้าอดีตกรรมไม่ดำรงอยู่ไซร้ ปัจจุบันนี้เป็นวิบากก็ไม่ได้.

๒. วิญญาณความรู้ทางอายตนะภายในทั้ง ๖ จักปรากฏขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยวิสัยภายนอก ๖ มาเป็นอารมณ์ เช่น จักขุวิญญาณ จะเกิดขึ้นก็ต้องอาศัยรูปารมณ์ภายนอกมาเป็นปัจจัย มโนวิญญาณจะมีขึ้นก็ต้องอาศัยธรรมารมณ์เป็นปัจจัย ก็ธรรมารมณ์นั้น มีทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต ถ้าไม่มีสภาวธรรมที่ดำรงอยู่ตลอดกาลทั้ง ๓ ไซร้ มโนวิญญาณก็จักมีขึ้นหาไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมโนวิญญาณจักเสพอารมณ์เป็นอดีต ก็จะต้องมีสภาวธรรมที่เป็นอดีตอยู่ให้เสพ จึงบังเกิดเป็นอดีตธรรมารมณ์ได้

อาศัยเหตุผลดังนี้ จึงลงมติว่า มีสภาวธรรมทั้ง ๓ โดยตลอดสภาวธรรมตัวปรมัตถ์ของนามรูป ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ นั้นคงมีที่อยู่ตลอดไป ทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต ส่วนความเกิดดับสืบสันตตินั้น เป็นแต่อาการกิริยาภายนอกของสภาวธรรมเท่านั้นเอง ตัวสภาวธรรมปรมัตถ์แห่งนามรูป จัก

พลอยเกิดดับไปด้วยก็หามิได้ สรวาสติวาทินไม่ยอมเห็นด้วยกับคติที่ว่า สิ่งที่เป็นอดีตย่อมดับไปแล้ว ปัจจุบันเท่านั้นชื่อว่ามีอยู่ แต่ก็กำลังจะดับไปเป็นอดีตเหมือนกัน ส่วนอนาคตนั้นยังชื่อว่าไม่เกิดมีขึ้น อันเป็นคติธรรมของฝ่ายเถรวาทินเลย สรวาสติวาทินถือว่าทุกสิ่งมีสภาวะในตัวของมันเอง ซึ่งคงที่อยู่ตลอดไปไม่ยักย้ายแปรเปลี่ยน เช่น รูปธาตุเมื่อทอดลงไปก็มีปรมาณูเป็นวัตถุสุดท้าย ซึ่งดำรงอยู่อย่างแท้จริง คณาจารย์แห่งสรวาสติวาทินได้มีมติเกี่ยวกับความมีอยู่แบ่งออกเป็น ๔ มติใหญ่ คือ :

๑. มติของอาจารย์ธรรมตาระกล่าวว่า สภาวธรรมทั้งหลายมีความต่างกันโดยลักษณะประเภทเช่นเดียวกับทองรูปพรรณ ที่ทำเป็นสายสร้อย ตุ้มหู กำไล แหวน เข็มขัด อันมีลักษณะต่าง ๆ กัน ลักษณะนี้บางทีก็ดับหายไปเป็นอดีต และเกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบันในร่างใหม่ เปรียบการยุบสร้างทองลงทำเป็นกำไลมือ แต่ทั้งนี้ธาตุเนื้อทองนั้นคงเป็นอันเดียวกัน ไม่ว่าเราจะยุบมันแล้ว ทำใหม่อีกสักกี่ร้อยครั้ง แสดงว่าสภาวธรรมจะต้องมีอยู่ตลอดกาลทั้ง ๓

๒. มติของอาจารย์ศรีโฆษะกล่าวว่า สภาวธรรมทั้งหลายมีอยู่ตลอด ๓ กาล เหมือนดังบุรุษผู้หนึ่งมีบุตรหลาย

คน ในขณะที่เขาได้เห็นบุตรคนใดคนหนึ่ง ความรักในบุตรคนนั้นย่อมปรากฏชัดขึ้น แต่มิได้หมายความว่าความรักในบุตรคนอื่น ๆ ของเขาในขณะนั้นไม่มี ความรักในบุตรคนอื่น ๆ ของเขาคงมีอยู่ในจิตใจใต้สำนึก แต่มิได้ปรากฏออกชัดเท่านั้น อดีต ปัจจุบัน อนาคต ก็มีอุปไมยเช่นกัน ย่อมมีอยู่ร่วมกัน แต่ธรรมใดปรากฏชัดมาก ธรรมอื่นสงบอยู่ แต่กล่าวไม่ได้ว่าไม่มี ฉะนั้นการณะแห่งธรรมจึงต้องมีอยู่ตลอดทั่วไปใน ๓ กาล จะต่างกันที่ปรากฏการณ์

๓. มติของอาจารย์วสุมิตรว่า อาศัยสถานะที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีอดีต ปัจจุบัน อนาคต แต่แก่นของธรรมทั้งหลายนั้นหาได้เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต ไม่ เช่นเดียวกับเราเทน้ำใส่ลงในแก้ว น้ำก็มีลักษณะไปตามสถานะของแก้ว เราเทน้ำใส่ลงในหม้อ น้ำก็มีลักษณะไปตามลักษณะของหม้อ แต่ความเป็นน้ำหรือความเป็นธรรมนั้น ๆ คงไม่บุบสลายไปตามสถานะนั้น ๆ เลย

๔. มติของอาจารย์พุทธเทวะว่า อาศัยการเปรียบเทียบจึงทำให้เห็นว่ามีอดีต ปัจจุบัน อนาคต เช่นอาศัยอดีตจึงมีปัจจุบัน อาศัยปัจจุบันจึงมีอนาคต แต่แท้จริงแก่นแห่งธรรมทั้งหลาย หาได้เกิดดับเปลี่ยนแปลงตามความเปรียบเทียบนั้น

เลย อุปมาดั่งสตรีผู้หนึ่งย่อมดำรงภาวะความเป็นภริยาของสามีและดำรงภาวะความเป็นมารดาของบุตรธิดา ดำรงภาวะเป็นคุณยายของหลาน ฯลฯ แต่ก็เป็นสตรีคนเดียวกันนั่นเอง.

ในคัมภีร์บาลีกถาวัตถุ ได้มีข้อโต้แย้งของอาจารย์ฝ่ายเถรวาทิน ที่มีต่อฝ่ายสรวาสติวาทิน อันเป็นปรวาทีทำนองว่า ฝ่ายปรวาทิน ถือว่าขันธ์ทั้งหลายในกาลทั้ง ๓ ย่อมไม่ละสภาวะแห่งขันธ์ โดยยกบาลีพุทธวจนะขึ้นยืนยันว่า **"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอดีต, ปัจจุบัน, อนาคต, เป็นภายใน, ภายนอก, หยาบ, ละเอียด, เลว, ประณีต, อยู่ไกล, อยู่ใกล้, ทั้งสิ้น ฯลฯ ชื่อว่ารูปขันธ์ ฯลฯ"** พุทธภาษิตนี้ แสดงให้เห็นอยู่ชัด ๆ ว่า มีรูปขันธ์ที่ดำรงสภาวะ ความเป็นรูปขันธ์ของมันตลอดกาลทั้ง ๓ พระพุทธองค์จึงดำรัสว่ารูปสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นอดีต, ปัจจุบัน, อนาคต ฯลฯ ดั่งนี้ ฝ่ายเถรวาทินแย้งขึ้นว่า ฝ่ายปรวาทีตีความพระพุทธภาษิตผิดไป อดีตดับไปแล้ว แปรไปแล้ว อนาคตยังไม่เกิดขึ้น ยังไม่ปรากฏ ขอถามท่านปรวาทีหน่อยเถระว่า ปัจจุบันคืออะไร ?

ฝ่ายปรวาทีตอบว่า ปัจจุบันคือสิ่งยังไม่ดับ ยังไม่ไปปราศ ยังไม่แปร ยังตั้งอยู่ ฝ่ายเถรวาทินสอดขึ้นว่า ถ้าเช่นนั้นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ที่ท่านถือว่ามีอยู่ ก็มิกลายเป็นปัจจุบันไป

ด้วยหรือ ? อนึ่ง ถ้าท่านปรวาทีถือว่ารูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ มีอยู่ตลอดกาลทั้ง ๓ ไซร้ รูป ฯลฯ อดีตก็ไม่อาจละความเป็นรูปที่เป็นอดีตซึ่งกำลังเป็นอดีต แม้รูป ฯลฯ อนาคตก็เช่นกัน ทั้งนี้เพราะท่านถือว่ามันมีอยู่ตลอดทั้ง ๓ กาล ที่ฝ่ายปรวาทียกอุปมาว่า เหมือนผ้าขาวผืนหนึ่งถูกนำไปย้อมสีดำ ผ้านั้นละความเป็นของขาวสู่ความเป็นของดำ แต่ก็ยังไม่ละความเป็นผ้าฉันใด ขันธ์ทั้งหลายย่อมเป็นทั้งอดีต, ปัจจุบัน, อนาคตได้ แต่ก็ไม่ละความเป็นขันธ์ในกาลทั้งปวง แม้ฉันนั้น อนึ่ง ท่านสกวาทีจะแยกความขาวกับผ้าไม่ออกฉันใด อดีตกับรูป, ปัจจุบันกับรูป, อนาคตกับรูป ก็ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ฝ่ายเถรวาทีแย้งว่า ถ้าเช่นนั้นผ้าขาวก็ไม่ควรไม่อาจละความขาวได้ด้วยซิ เหตุไฉนจึงละความขาวได้ด้วยเล่า ?

อนึ่ง การที่ท่านปรวาทีกล่าวว่า ขันธ์ไม่ละความเป็นขันธ์ใน ๓ กาล ท่านก็ชื่อว่ากำลังรับว่าขันธ์นี้เป็นของเที่ยงคงทนค้านพระพุทธพจน์ที่ว่า **รูปํ อนิจฺจํ** เป็นต้น อนึ่ง พระนิพพานย่อมไม่ละความเป็นนิพพานตลอดกาลทั้ง ๓ พระนิพพานจึงเป็นของเที่ยง ถ้าขันธ์ทั้งหลายไม่ละความเป็นขันธ์ตลอดกาลทั้ง ๓ ขันธ์ก็เป็นเหมือนพระนิพพาน อนึ่ง ที่ท่านถือว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ตลอดกาลทั้ง ๓ ไซร้ กิเลสของพระอรหันต์ในอดีตมีอยู่ แต่มาในปัจจุบันท่านบรรลุอรหัตตผลแล้ว พระอรหันต์นั้นก็ยัง

ว่า ประกอบกิเลสที่เป็นอดีตอยู่อีกซิ ? อนึ่ง ขันธ์ ๕ ก็ต้องเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นขันธ์ ๑๕ (กาละ ๕ ขันธ์) อายตนะก็ต้องเพิ่มขึ้นเป็น ๓๖ (กาละ ๑๒) ธาตุก็ต้องเพิ่มขึ้นเป็นธาตุ ๕๔ (กาละ ๑๘) พระสัมมาพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิในโลกทั้ง ๓ ก็จักชื่อว่ามีอยู่พร้อมกัน มิกลายเป็นว่าในโลกนี้มีพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์, พระเจ้าจักรพรรดิ ๓ พระองค์ พร้อมกันหรือ ? (มีพระพุทธภาษิตว่า พระพุทธเจ้า, พระเจ้าจักรพรรดิจะเกิดขึ้นในโลกพร้อมกันคราวละ ๒ องค์ไม่ได้) แล้วฝ่ายเถรวาทีก็ยกพระพุทธพจน์ขึ้นอ้างว่า พระผัคคุนะทูลถามพระศาสดาว่า ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ ซึ่งเป็นอดีตที่ทำให้เห็นรูป ฯลฯ ธรรมารมณ์ นั้นมีอยู่หรือ ? พระศาสดาก็ตรัสตอบว่า ไม่มี พระพุทธพจน์ข้อนี้ ท่านปรวาทียอมรับไหมเล่า ? และพระพุทธพจน์อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ที่ตรัสว่ารูป ฯลฯ วิญญาณที่เป็นอดีตล่วงไปแล้ว, ดับไปแล้ว มิได้ตั้งอยู่ ฯลฯ ดังนี้ท่านรับไหมเล่า ? ถ้าท่านรับ ก็ควรเชื่อว่า อดีตไม่มีเพราะล่วงไปแล้ว ปัจจุบันกำลังจะแปรไป ส่วนอนาคตนั้น ก็ยังไม่ปรากฏเกิดขึ้นตามคติของเรา

อย่างไรก็ดีเรื่องนี้เป็นปัญหาธรรมชั้นสูง ควรที่จักได้รับการไตร่ตรองโดยละเอียด

สมุฏบาทปัจจัย ๕

สมุปบาทปัจจัย ๕

ปรัชญาแห่งนิกายทั้งหลายของพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน นอกจากจะสรูปลงได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ ศูนยตวาทินฝ่ายหนึ่ง และ อัสติวาทินอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว เรายังสรูปลงได้ด้วยโลกทัศน์และชีวทัศน์ ของแต่ละนิกายลงในสมุปบาทปัจจัย ๕ ดั่งนี้

๑. **กรรมสมุปบาทปัจจัย** (เงียบก๋าอ้วงขีหลุง) คือ มีกรรมเป็นสมุฏฐาน อธิบายว่า ความเป็นไปในชีวิตที่ต้องมาหมุนเวียนในวัฏสงสารรับสุขและทุกข์นั้น หาได้เป็นเพราะการดลบันดาลของพระเจ้าลึกลับที่ไหนไม่ หากเกิดเพราะการประกอบกรรมทาง กาย, วาจา, ใจ ของเราบันดาลให้เป็นไปต่างหาก ถ้าใจของเรายังประกอบด้วยกิเลสตัณหา การกระทำก็ย่อมมีผล

สนองเป็นวิบากหมุนเวียนกันไป เรียกว่า กิเลสวัฏฏะ กัมม-วัฏฏะ และ วิปากวัฏฏะ ต้องชำระตัดกิเลสภายในให้หมดสิ้น วัฏฏะจึงจักหยุดหมุนได้บรรลุนิพพาน หลักธรรมอันนี้เป็นหลักเดิมของพระพุทธศาสนาซึ่งรับรองกันทั่วไป ทั้งฝ่ายสาวกยานและมหายานทุก ๆ นิกาย

๒. **อาลยวิญญาณสมุปบาทปัจจัย**(อาในเอียงอ้วง-ขีหลุง) ปรัชญาฝ่ายนี้ ถือว่า มีวิญญาณอยู่ ๘ ชนิด ชนิดที่ ๘ ชื่อว่า อาลยวิญญาณหรืออาลัยวิญญาณ ซึ่งที่แท้ก็คือจิตนี้เอง เป็นมูลการณะของโลก อาลยวิญญาณได้เก็บ "พีชะ" หรือพืชของกุศล อกุศลต่าง ๆ ของสัตวโลก และได้ปัจจัยพร้อมแล้วก็จักสำแดงพฤติการณ์ออกมา เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์ทั้งหลายคือ พฤติการณ์ของอาลยวิญญาณนี้ บางขณะก็เรียกอาลยวิญญาณว่า "สรวพีชะวิญญาณ" การกระทำของเรามิได้สูญหายไปไหน หากได้ตกไปเก็บอยู่ในจิตนี้ และจักสำแดงผลในกาลอันสมควร แม้รูปธรรมก็เป็นเพียงเงาสะท้อนของอาลย-วิญญาณซึ่งปรุงมันขึ้นเท่านั้น นี้คือปรัชญาฝ่ายมโนภาพนิยมในพระพุทธศาสนา นิกายโยคาจาร หรือ นิกายธรรมลักษณะได้ประกาศแนวคิดอันนี้.

๓. **ภูตตถตาสมุปบาทปัจจัย** (จิงยู้อ้วงขีหลุง) ปรัชญาของสาขานี้คือ ปรัชญาของฮินดูในคัมภีร์อุปนิษัทแปลงรูปนั่นเอง มีหลักการว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีฐานะอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาวะอันเป็นที่รวมนั้นคือ **จิตหรือภูตตถตา** (จิงยู้) ซึ่งแปลว่าภาวะความเป็นอยู่อย่างจริงแท้ หรือเรียกว่า**พุทธภาวะ** (ฮุดแส่) บ้าง เรียกว่า**มูลธาตุดั้งเดิม** (กึงปุงแส่) บ้าง อมตจิต (เซียงจู๋จิงซิม) บ้าง หน้าตาดั้งเดิม (ปุงไล้มิ่งมัก) บ้าง ฯลฯ ซึ่งคำเรียกต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสมมติบัญญัติเป็นโลกิยโวหารที่ใช้เรียกภาวะอันนี้เท่านั้น ภาวะนี้มีสภาพเป็น**นิตยมฺ** (เซี้ย) คือเที่ยงอยู่เป็นนิตย์ **สุขมฺ** (ลัก) สุขอยู่เป็นนิตย์ **อาตฺมน** (อั้ว) เป็นตัวตนอันแท้จริง **ศานฺตมฺ** (แจ๋) สงบสุขอยู่เป็นนิตย์ มีคุณลักษณะคือ **วิมละ** ความบริสุทธิ์ผุดผ่องปราศจากกิเลส **อนาทิ** ไม่มีเบื้องต้นเบื้องปลาย **อนันตะ** แผ่อยู่ทั่วไปไม่จำกัด มีอยู่แม้ในพฤกษชาติและก้อนหินวัตถุ และจากภูตตถตาหรืออมตจิต เป็นมูลการณ์นี้เอง โลกทั้งหลายหรือสังสารวัฏฏะจึงปรากฏมีขึ้น แต่สาเหตุที่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นเป็นเพราะอวิชชามากำบังปัญญาจักษุของเรามิให้เรารู้ว่า แท้จริงสิ่งทั้งหลายมีกิเลส, อวิชชา, ตัณหาเป็นต้น ล้วนเป็นมายามาเคลือบหุ้มภาวะบริสุทธิ์ของเรา เหมือนกับก้อนเมฆที่มาปิดบังดวงจันทร์ทำให้เกิดความมัวขึ้น เมื่อเราขับไล่ก้อนเมฆเหล่านั้นไปแล้ว เรานี้เองก็คือพุทธะการเปลี่ยนแปลงเกิดดับและปวงอวิชชากิเลสเล่า แท้ก็คือ ปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งของอมตภาวะหรือสัตยาตมันนี้เท่านั้น แต่มูลภาวะของอมตจิตนั้นหาได้เกิดดับไปด้วยไม่ หากคงอยู่บริสุทธิ์อยู่ ข้อนี้อุปมาเหมือนคลื่น

ทะเลกับน้ำทะเลทั้งสองสิ่งนี้จะแยกออกจากกันไม่ได้ คลื่นลูกหนึ่งเกิดแล้วก็ดับกลายเป็นคลื่นลูกอื่นต่อไปใหม่ไม่สิ้นสุด นี้เปรียบได้สังสารวัฏฏะ แต่คลื่นนั้นก็หาพ้นน้ำทะเลที่เป็นสภาพรองรับคลื่นนั้นไม่ น้ำคงเป็นธาตุน้ำอยู่อย่างนั้นเอง ปรากฏการณ์ทั้งหลายของโลกก็มีอุปมาดั่งคลื่น น้ำทะเลอุปมาดั่งภูตตถตา ส่วนสาเหตุที่ทำให้เกิดคลื่นนั้นคือลมพายุซึ่งอุปมาได้กับอวิชชาความหลงผิดซึ่งเป็นมายา ถ้าจะอธิบายโดยนัยขันธ์ ๕ แล้วขันธ์ ๕ เกิดดับ แต่ผู้รู้ขันธ์หาได้เกิดดับไปตามขันธ์ ๕ ไม่ ซึ่งเป็นมติหนึ่งของพระอาจารย์บางท่านในเมืองไทยเรานี้เอง ผู้รู้ขันธ์นี้คือภูตตถตาของมหายานฝ่ายอมตจิตตวาทหรือปรมาตมันของพราหมณ์นั่นเอง มิใช่อื่นเลย หลักปรัชญาสาขานี้ได้รับการคัดค้านจากฝ่ายมาธยามิกะและโยคาจารมากทั้งสองฝ่าย ถือว่าฝ่ายอมตจิตตวาทเป็นพราหมณ์หาใช่พระพุทธธรรมไม่ คัมภีร์สำคัญที่ประกาศแนวคิดฝ่ายอุปนิษัทแปลงรูปนี้ คือมหายานศรัทโธตปาทศาสตร์ (ไต้เสงขีนซิ่นหลุง) ซึ่งชาวจีนและญี่ปุ่นเชื่อกันว่าเป็นนิพนธ์ของอัศวโฆษ และศึกษากันทั่วไปในบรรดานิกายฝ่ายอมตจิตตวาท

๔. ธรรมธาตุสมุปบาทปัจจัย (ฮวยจ่ายอ้วงขี่หลุง) ปรัชญาสาขานี้ที่จริงก็คือ ปรัชญาภูตตถตานั่นเอง แต่ได้รับการอธิบายให้เป็นพราหมณ์มากขึ้น ปรัชญาสาขานี้กล่าวว่าปรากฏ-การณ์ทั้งปวงย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภูตตถตา เรียกว่า

เจกซิมฮวกจ่าย แปลว่า เอกจิตตธรรมธาตุ มนุษย์คนหนึ่ง ๆ ย่อมเป็นคลื่นส่วนของธรรมธาตุทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็เป็นเพียงว่าจากคลื่นลูกหนึ่งไปสู่คลื่นอีกลูกหนึ่งเท่านั้น เราจะค้นหาภูตตถตาที่นอกเหนือไปจากสภาพปรากฏการณ์ไม่ได้ เพราะทั้ง ๒ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น คำสรูปของปรัชญาสาขานี้คือ "อิกเจียกเจกเซียก" แปลว่า ภาวะหนึ่งก็คือภาวะของสิ่งทั้งหลาย และ "เจกเซียกเจียกอิก" แปลว่าภาวะของสิ่งทั้งหลายก็คือภาวะหนึ่ง ธรรมอันหนึ่ง ๆ ย่อมเป็นปัจจัยสัมพันธ์แก่กันและกันไม่สิ้นสุด สำแดงพฤติการณ์ขึ้นซึ่งพฤติการณ์นี้ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภูตตถตาหรือย่อมเป็นปรากฏการณ์ของเอกจิตตธรรมธาตุนั่นเอง ปรัชญาแบบนี้ได้แก่ลัทธินิกายฮั่วเงี้ยมและเทียนไท้

๕. ฉมหาภูตสมุปบาทปัจจัย (ลักไต่อ้วงขี่หลุง) ซึ่งเป็นพวกเดียวกับฝ่ายอมตจิตตวาทนั่นเอง แต่มีแนวการอธิบายต่างกันบ้าง ปรัชญาสาขานี้สอนว่ามูลการณ์ของโลก คือ พระไวโรจนพุทธเจ้า (ไต้ยิดยู่ไล้) พระองค์ประกอบด้วยมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, อากาศและวิญญาณธาตุ แม้สรรพ-สัตว์ทั้งสิ้นก็ประกอบด้วยมหาธาตุทั้ง ๖ นี้ปรุงแต่งขึ้น สากล-โลกย่อมประกอบด้วยธาตุ ๖ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระไวโรจนพุทธะผู้เป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่งนั่นเอง และเมื่อเป็นเช่นนี้ ร่างกายของเราแต่ละคน ก็คือ พระกายแห่งพระไวโรจน-

พุทธเจ้านั่นเอง แต่เนื่องด้วยอวิชชากำบังเราเสีย เราจึงมิรู้แจ้งว่าตัวเราที่แท้จริงนั้นไม่ผันแปรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระไวโรจน-พุทธเจ้า มหาธาตุทั้ง ๖ สรูปลงเป็นฝ่ายรูปธรรมและนามธรรมต่างก็มีความสำคัญอาศัยซึ่งกันและกัน รูปธรรมเป็นลักษณะนามธรรมเป็นพลังงานของลักษณะต้องประกอบกันไป ปรากฏ-การณ์ก็คือ ลักษณะ พลังงานก็คือ จิต ทั้ง ๒ อย่าง ขาดไปจากกันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดำรงอยู่มิได้ และดังนั้นการบรรลุถึงอมตธรรมจึงอาจบรรลุได้ในร่างกายนี้ การที่ไปค้นหาอมตภาวะนอกเหนือจากปรากฏการณ์ย่อมเป็นความหลงผิด ปรัชญาฝ่ายนี้จึงถือว่าโลกอันเต็มไปด้วยกิเลสาสวะนี้เองแท้ก็คือสุขาวดีพุทธ-เกษตร และกิเลสอวิชชานี้แท้ก็คือ อมตมหานฤพาน ปุถุชนกับพระอริยะไม่มีความแตกต่างกันเลย นอกเสียจากพลังอำนาจภายในอันมีอยู่ทั่วไป ทุกคนจะอยู่ในระดับสมบูรณ์เพียงไหนเท่านั้น ลัทธิเช่นนี้ดูเป็นทวินิยมไป รับรองความมีอย่างสำคัญแห่งรูปธรรม, นามธรรม แต่ว่าที่จริงแล้วทั้งรูปนาม ๒ ประการนั้น ก็มีมูลการณ์อันเดียวกันนั่นเอง จึงไม่เป็นทวินิยม คงเป็นเอกนิยม เช่นเดียวกับปรัชญาฝ่ายอมตจิตตวาทอยู่ดี นิกายคุยหยานสั่งสอนลัทธินี้

พุทธธรรมกับปรัชญาทุนิยม

อาร์เธอร์ โชเปนเฮาเออร์

พุทธธรรม
กับปรัชญาทุนิยม

ราว ๑ ศตวรรษเศษล่วงมา **อาเธอร์ โชเปนเฮาเออร์** (Arthur Schopenhauer) ปรัชญาเมธีชาวเยอรมันได้กล่าวถ้อยคำว่า **โลกนี้ชั่วร้ายและชีวิตเป็นทุกข์** เขาถูกคนประณามว่าเขาเป็นปรมาจารย์แห่งลัทธิทุนิยม (Pessimism) ที่มองทุกสิ่งด้วยใจอันแห้งแล้งและเบื่อหน่าย แต่โชเปนเฮาเออร์ก็ได้กล่าวอีกว่า **เจตจำนง** (Will) **ของเราได้สร้างโลกและชีวิตขึ้น และความทุกข์จะดับได้ต้องดับที่เจตจำนง** นับถอยหลังขึ้นไปอีก ๒๔ ศตวรรษ **เมื่อพระศากยมุนีพุทธะ**แห่งลุ่มแม่น้ำคงคาตรัสแก่บรรดาพระสาวกว่า **ความเกิดเป็นทุกข์, ความแก่, เจ็บและตายก็เป็นทุกข์** พวกนักศึกษาบางคนได้รีบตะครุบพระพุทธโอวาทตอนนี้ไปวิจารณ์ว่า พระพุทธองค์ก็เป็นปรมาจารย์แห่งปรัชญา

ทุนิยมเหมือนกันมีฐานะเดียวกับโชเปนเฮาเออร์ แต่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า **คำสอนเรื่องทุกข์ของพระพุทธองค์กับปรัชญาทุนิยมของโชเปนเฮาเออร์จะอยู่ในแนวระดับเดียวกันหรือเปล่า ? และเป็นความจริงหรือเปล่าที่ว่าพระองค์ก็เป็นนักทุนิยมไปด้วย ?**

ความคิดของโชเปนเฮาเออร์ในเรื่องทุกข์และเจตจำนงอันเป็นเหตุเกิดของทุกข์นั้น เข้าใจว่าได้รับอิทธิพลจากปรัชญาฮินดู และพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่า **เรื่องเจตจำนงของเขานั้นตรงกันกับคำว่าตัณหาในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู** พระพุทธศาสนากล่าวว่า **ตัณหาหรือเจตจำนงของมนุษย์ที่มีต่อกาม, ภพ, ล้วนเป็นสมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์** แต่เจตจำนงของโชเปนเฮาเออร์หาได้หมายลึกซึ้งเท่าความหมายของคำว่าตัณหาในพระพุทธศาสนาไม่ **ปรัชญาทุนิยมของเขาถึงแม้ได้บอกทางออกของทุกข์ด้วยการทำลายเจตจำนง แต่ทว่าวิธีที่จะทำลายเจตจำนงอย่างถูกต้อง และเป็นผลสำเร็จอย่างแท้จริงนั้น พุทธิพลอย่างโชเป็นเฮาเออร์ยังห่างไกลต่อความสามารถที่จะแสดงนั้นมากมาย และดังนั้นตลอดชีวิตของเขาจึงเต็มไปด้วย เรื่องของความกลุ้มอกกลุ้มใจ เห็นคนอื่นเลวไปหมด** อันเป็นธรรมดาของนักปรัชญา ส่วนมากผู้มีความเขลาต่อการจะเอาชนะตนเอง.

พระพุทธศาสนาไม่ได้ติเตียนเจตจำนงอย่างหมดราคาเช่นโชเปนเฮาเออร์ เพราะเจตจำนงก็มีส่วนที่จะนำความสุขมาให้แก่ชีวิตเหมือนกัน คือแก่ชีวิตที่ยังวิวัฒน์ไปไม่ถึงขั้นอันสมควรต่อการเข้าถึงความจริง **เจตจำนงที่เป็นบุญเป็นกุศล ก็เป็นเกาะกลางสมุทรสำหรับให้ชีวิตนั้นพักได้ จนกว่าจะข้ามวัฏสงสารไป.**

ในอังคุตตรนิกายเราจึงพบภาษิตว่า **"ร่างกายเกิดมาด้วยตัณหา บุคคลพึงอาศัยตัณหาละตัณหาได้" เหตุนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ปฏิเสธถึงคุณค่าแห่งความสุขบนรากฐานของเจตจำนงที่ดีมีเหตุผล** พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิถีบรรลุถึงความสุขอย่างชาวโลก เช่นความสุขในการครองคู่ของสามีภริยา และความสุขระหว่างบิดามารดากับบุตร นายกับผู้รับใช้ และความสุขระหว่างเพื่อนเป็นต้น แม้จนกระทั่งพระอริยบุคคลชั้นอนาคามีซึ่งเป็นขั้นที่สุกงอกแก่กล้าต่อการบรรลุเป็นพระอรหันต์ ท่านก็ยังมีเศษแห่งเจตจำนงเหลืออยู่อย่างบาง ๆ.

เจตจำนงในพระพุทธศาสนาจำแนกออกเป็น ๓ คือ

กามตัณหา เจตจำนงต่อความสุขที่เกิดจากรูป, รส, กลิ่น, เสียง, สัมผัส.

ภวตัณหา เจตจำนงต่อการเกิดอีกและความปรารถนาในความสุข ในภพ ทั้งชั้นต่ำแลชั้นสูง ๆ ขึ้นไป เช่นความสุขของโยคีผู้บำเพ็ญฌานเป็นต้น

วิภวตัณหา เจตจำนงที่ปฏิเสธต่อคุณค่าของศีลธรรมกับผลของการกระทำที่ดีและชั่วเป็นต้น เพราะมีความเห็นว่าตายแล้วก็ขาดสูญจึงไม่ต้องกังวลในการทำคุณงามความดีอะไรอีก

ในบรรดาเจตจำนงทั้ง ๓ ประการนี้ เจตจำนงที่พระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธอย่างเด็ดขาด และถือว่าเป็นข้อเสียหายอย่างรุนแรงมากก็คือ **เจตจำนงประการสุดท้าย ซึ่งเป็นเจตจำนงที่ทำลายเจตจำนงอันดีทั้งหลายของมนุษยชาติ เพราะเป็นการโค่นรากฐานแห่งจริยศาสตร์ศีลธรรมของสังคมโลก** พระพุทธศาสนา เรียกพวกที่มีเจตจำนงประการหลังนี้ว่า มิจฉาทิฏฐิ ส่วนเจตจำนงอีก ๒ ประการนั้น พระพุทธศาสนามิได้ประณามว่าเป็นคนชั่วร้ายอะไรเลย นอกจากกล่าวว่าเป็นการสนองความจำนงหวังชั่วครู่ชั่วยามเท่านั้น แล้วก็จะสลายไปไม่อยู่กับเราได้ตลอดไป และในขณะที่มันเปลี่ยนแปลง เราผู้ไปยึดถือเกาะเกี่ยวเข้าก็เกิดความไม่สบายใจ นี่คือทุกข์ละ.

พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้เราหลบหนีชีวิตอย่างคนขี้ขลาดตาขาวที่ยอมจนแต้มแก่ปัญหาชีวิต แต่พระองค์สอนว่า **เราต้องผจญกับความจริงในชีวิตด้วยการใช้ปัญญาอย่างกล้าหาญ และนั่นแหละคือความพ้นทุกข์** พระนิพพานซึ่งเป็นสภาพแห่งความดับสนิทของทุกข์ยากทั้งหลายไม่ได้ตั้งอยู่ที่นั่นที่นี่ ไม่ใช่โลกสวรรค์วิมานที่อยู่สูงขึ้นไป แต่พระนิพพานนั้นแผ่อยู่ทั่วไปในที่ทุกแห่ง แม้ในคุกในตรางยิ่งเสียกว่าอากาศเสียอีก **ถ้าหากเราเปลี่ยนเจตจำนงของเราให้กลายเป็นปัญญาที่แทงทะลุต่อปัญหาชีวิตได้ เราก็จะพบว่าพระนิพพานอยู่กับตัวเราในเดี๋ยวนี้และที่นี้นั่นเอง** การกล้าผจญต่อชีวิตไม่ใช่ลัทธิที่โชเปนเฮาเออร์สอนเลย **การกล้าผจญต่อชีวิตก็คือก้าวแรกแห่งการพยายามเมื่อชนะทุกข์** การรับรองความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของชีวิตด้วยใจอันไม่วอกแวกสะเทือน คือการพยายามชนะทุกข์ก้าวต่อไป และการสามารถหมุนเจตจำนงให้กลับเป็นตัวปัญญาคือเห็นทุกสิ่งเป็นมายา และแม้กระทั่งตนเองผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เห็นก็เป็นตัวมายา จึงเป็นมายาซ้อนมายา จนเป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง นั่นคือการชนะทุกข์ขั้นเด็ดขาด เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นทุนิยมและทั้งไม่เป็นสุนิยมด้วย ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า **พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่ไม่ติดทั้งในทุนิยมและสุนิยม** พระพุทธองค์ได้ตรัสค้านปรัชญา ๒ สายนี้ ในธรรมจักกัปปวัตนสูตรปฐมเทศนาของพระองค์ที่พาราณสี ในนามแห่งอัตตกิลมถานุโยค การประกอบตนให้ลำบาก และกามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนเพลิดเพลินในกาม แต่ทรงสอนให้มี **มัชฌิมาปฏิปทาทางสายกลาง อันประกอบด้วยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้นซึ่งสามารถนำให้พ้นทุกข์ได้**

ทุนิยมเป็นฝ่ายลบ เพราะมูลเหตุของทุนิยมเกิดจากการขาดในสิ่งที่เราต้องการ สุนิยมเล่าก็มีนัยตรงกันข้าม เพราะปทัฏฐานเกิดจากการได้ในสิ่งที่ตนต้องการเสมอจึงเป็นฝ่ายบวก ***ทุนิยม* ที่ไร้จริยศาสตร์ศีลธรรมบังคับบัญชา เมื่อถึงขั้นรุนแรงหนักเข้า ก็อาจก่อให้เกิดการฆ่าพันกัน หรือประพฤติเป็นโจรผู้ร้ายเป็นต้น *สุนิยม* ถ้าปราศจากจริยศาสตร์ศีลธรรมควบคุม**

ก็กลายเป็นการหลงเหลิงเห็นแก่ตนยิ่งขึ้น หลงในวัยในคุณวุฒิและในฐานะ สำคัญตนเป็นผู้เลิศเหนือคน ในที่สุดก็อาจนำพาไปสู่สงครามได้เช่นเดียวกัน **ปรัชญาทั้ง ๒ สายนี้เมื่อค้นให้ถึงจุดสุดท้ายก็มี "อหังการ" เรื่องเดียวเป็นมูลการณ์** ต่างฝ่ายต่างใช้อหังการหรือเจตจำนงของตนในคนละทัศนะและคนละวิธี **และผลก็คือได้รับความทุกข์ด้วยกัน** หากทุกข์ของฝ่ายทุนิยมนั้นปรากฏเด่นชัดเหมือนหม้อน้ำเดือดที่ไม่มีฝาปิด ควันพลุ่งขึ้นโขมง ทุกข์ของฝ่ายสุนิยมเหมือนหม้อน้ำเดือดที่มีฝาปิดควันพลุ่งขึ้นน้อย แต่น้ำภายในหม้อนั้น องศาขีดเดือดเท่ากัน.

แต่เมื่อพิจารณากันอย่างยุติธรรมแล้วปรัชญาของโชเปนเฮาเออร์ก็ไม่เชิงจะเป็นทุนิยมเสียทีเดียว เพราะโชเปนเฮาเออร์ก็ได้ชี้ทางบรรเทาทุกข์โดยวิธีระงับเจตจำนงไว้ให้ด้วย แต่นั่นแหละปรัชญาของเขาก็เป็นเพียงผลอันเกิดจาก**สุตมยปัญญา** (ปัญญาอันเกิดจากการฟัง) และ**จินตามยปัญญา** (ปัญญาอันเกิดจากการไตร่ตรองคิดนึก) เท่านั้น หาได้เป็น **ภาวนามยปัญญา** (ปัญญาซึ่งเกิดจากการอบรมตนเองจนได้ผลเห็นแจ้งประจักษ์แก่ใจตน) ไม่ เพราะฉะนั้นโชเปนเฮาเออร์จึงต้องเป็นคนหงุดหงิดกลุ้มใจไปตลอดชีวิตของเขา แม้ว่าเขาจะสามารถสาธยายปรัชญาแห่งการละเจตจำนงอันเป็นความจริงแต่เพียงครึ่งเดียวได้ก็ตาม สมดังพระพุทธภาษิตที่ว่าเหมือนกับผู้รับจ้างรีดนมวัวให้ผู้อื่น ตนเองไม่เคยลิ้มรสเลยแม้แต่น้อย หรือนัยหนึ่งก็เหมือนนกแก้วร้องภาษาคนออกแจ้ว ๆ ไป ตนเองไม่เข้าใจในคำร้องเหล่านั้นเลย **ข้อสำคัญที่สุดก็คือโชเปนเฮาเออร์ไม่ได้แนะวิธีการเอาชนะเจตจำนงอย่างสมเหตุสมผล ทนต่อการเพ่งพิสูจน์ว่าเราจะละเจตจำนงได้ด้วยวิธีปฏิบัติอย่างมีเหตุผลพร้อมมูล แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสเทศนาถึงวิธีการปฏิบัติละอหังการและความทุกข์ไว้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสานไว้อย่างมีเหตุผล ท้าทายการพิสูจน์ของผู้ปรารถนาได้ทุกโอกาส** และพระองค์เองได้เป็นผู้ปฏิบัตินำก่อนผู้อื่น และได้บรรลุผลแล้วจึงได้ชี้แจงสั่งสอนผู้อื่นต่อไปด้วยพระมหากรุณา ฉะนั้นในระหว่างพระพุทธองค์ผู้ประเสริฐกับนักปรัชญาชาวเยอรมันผู้นี้ ก็ขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาเอาเองว่าใครเป็นอย่างไร

ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธองค์นั้นจึงมิใช่ปรัชญาฝ่ายลบหรือฝ่ายบวก แต่เป็นสัจจธรรมที่กำจัดความรู้สึกในทางลบกับบวกออกเสียได้อย่างสิ้นเชิง และเมื่อความรู้สึกว่าตนเป็นฝ่ายขาดแคลนหรือว่าตนเป็นฝ่ายได้หมดสิ้นไปแล้ว สันติความสงบสุขซึ่งไม่แอบอิงเจตจำนงกิเลสใด ๆ จึงมักเกิดขึ้นและเป็นสันติที่ถาวรไม่แปรเปลี่ยน เพราะมูลเหตุคืออหังการได้ถูกตัดรอนเสียสิ้นแล้วนั่นเอง ผู้บรรลุถึงสภาพเช่นนั้นจึงเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ทั้งกาย, วาจา, ใจ และสมควรแก่การเคารพบูชาอย่างสูงสุด

ตัวอย่างในพุทธจริยาตอนหนึ่งอันควรจะอัญเชิญมากล่าว ณ ที่นี้ เพื่อยืนยันต่อข้อความที่กล่าวแล้วในกกุธสูตร แห่งสังยุตตนิกาย ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ในป่าอัญชนวันใกล้เมืองสาเกต เมื่อปฐมยามสิ้นไปแล้ว กกุธเทวบุตรได้เข้าเฝ้าพระศาสดาและได้ทูลถามพระองค์ว่า

"ข้าแต่พระสมณะ พระองค์ทรงยินดีอยู่หรือ ?"

พระศาสดาตรัสว่า "ดูก่อนผู้มีอายุ เราได้อะไรจึงจะยินดี ?"

ถาม "ข้าแต่พระสมณะ ถ้าอย่างนั้นพระองค์ทรงเศร้าโศกอยู่หรือ ?"

ตอบ "ดูก่อนผู้มีอายุ เราเสื่อมอะไรไปจึงจะเศร้าโศก"

ถาม "ข้าแต่พระสมณะ ถ้าอย่างนั้นพระองค์ไม่ทรงยินดีเลย ไม่ทรงเศร้าโศกเลยหรือ ?"

ตอบ "เป็นเช่นนั้นผู้มีอายุ"

ถาม "ข้าแต่พระสมณะ พระองค์ไม่มีทุกข์บ้างหรือ ความเพลิดเพลินไม่ครอบงำพระองค์ผู้ประทับนั่งแต่พระองค์เดียวบ้างหรือ ?"

ตอบ "ดูก่อนเทวบุตร เราไม่มีทุกข์เลย และความเพลิดเพลินก็ไม่มีแก่เรา อนึ่งความเบื่อหน่ายก็ไม่ครอบงำเราผู้นั่งแต่คนเดียว"

ถาม "ข้าแต่พระสมณะ ทำไมพระองค์จึงไม่มีทุกข์ ? ทำไมความเพลิดเพลินจึงไม่มีแก่พระองค์ ? ทำไมความเบื่อหน่ายจึงไม่ครอบงำพระองค์ผู้นั่งแต่ผู้เดียว ?"

ตอบ **"ผู้มีทุกข์นั้นแลจึงมีความเพลิดเพลิน ผู้มีความเพลิดเพลินนั้นแลจึงมีทุกข์ ภิกษุย่อมเป็นผู้ไม่มีความเพลิดเพลินไม่มีทุกข์ ท่านจงรู้อย่างนี้เถิดท่านผู้มีอายุ"**

เทวบุตรแสดงความอัศจรรย์ใจและเลื่อมใส

หลักสูญญตา

หลักสูญญตา*

หัวข้อปาฐกในวันนี้ให้ชื่อว่า**หลักสูญญตา** คำว่า **สูญญตา** นั้น บางทีจะฟังแปลกหูสำหรับชาวพุทธในฝ่ายเถรวาทเรา ว่า คำ ๆ นี้น่ะเป็นคำที่ชาวพุทธในฝ่ายมหายานเขาใช้กันแพร่หลาย ถ้าพูดถึงเรื่องสูญญตาแล้วมหายานเข้าใจกันดีว่าหมายถึงอะไร แต่สำหรับชาวพุทธ ในฝ่ายเถรวาทเรา บางทีก็จะเป็นศัพท์แสงที่ใหม่

แต่อันที่จริงนั้นในพระไตรปิฎกฝ่ายบาลีของเราเอง ก็มีคำว่าสูญญตาใช้กันมากเหมือนกัน เช่น ในคัมภีร์ **ปฏิสัมภิทา-มัคค์** ในปฏิสัมภิทามัคค์นี้มีการแสดงถึงหลักของสูญญตา โดยแบ่งประเภทเช่นว่า จักขุสูญ จักขุวิญญาณสูญ จักขุสัมผัสชา

---

* ปาฐกถาธรรมแสดง ณ ธรรมสภาวัดราชประดิษฐ์ ฯ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕

ก็สูญ แล้วก็ยังฌานะสูญ ฌานวิญญาณสูญเป็นอันดับ คือแสดงว่าอายตนภายในสูญทั้งหมด อายตนภายนอกก็สูญทั้งหมด แม้แต่อารมณ์ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างอายตนภายในกับอายตนภายนอกมากระทบกันก็สูญทั้งหมด และยังแสดงไปถึงว่า โลกก็สูญ ธรรมก็สูญ แสดงเป็นสูญ ๆ ใช้คำว่าสูญแพร่หลายมากในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ในฝ่ายบาลี

เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าเราพิจารณาดูโดยแยบคาย แล้วเรื่องของสูญญตาจึงไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะของฝ่ายมหายานฝ่ายเดียว แต่ว่าเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปนั่นเอง คำว่า **สูญญตา** ศัพท์ ๆ นี้มิได้หมายความว่าไม่มีอะไร คำว่าสูญญตามิได้หมายความว่าไม่ได้มีอะไร ไม่ได้หมายถึงสภาพที่โล่ง ๆ ว่าง ๆ เปล่า ๆ ไม่มีอะไร คำว่า สูญญตาในที่นี้ ตรงกันกับคำว่า **อนัตตา** นั่นเอง **อนัตตาอันใดสูญญตาก็อันนั้น สูญญตาอันใดอนัตตาก็อันนั้น** เพราะฉะนั้น ถ้าเราเข้าใจหลักอนัตตาดีแล้วก็เป็นอันว่ารู้จักคำว่าสูญญตาด้วย เพราะสูญญตากับอนัตตาเป็นเพียงแต่ไวพจน์แก่กัน เป็นไวพจน์เรียกแทนกันเท่านั้นเอง บังเอิญชาวพุทธฝ่ายมหายานเข้าใจคำว่า สูญญตา มากกว่าคำว่า อนัตตา เขาจึงเอาคำ ๆ นี้ไปเรียกไปสั่งสอน ไปชี้แจงในหมู่พวกของเขาให้แพร่หลายมาก ชาวพุทธเราฝ่ายเถรวาทก็นิยมคำว่า **อนัตตา** มากกว่า **สูญญตา** เราก็เอาคำว่าอนัตตานี่มาใช้เป็นที่แพร่หลายรู้จักกันในหมู่นักปฏิบัติ และนักปริยัติธรรมเบื้องสูง

กันมาก อันที่จริงแล้วเป็นไวพจน์แก่กัน คือ คำที่เรียกแทนกันได้นั่นเอง ในพระปริยัติธรรมฝ่ายบาลี พุทธศาสนาที่เป็นแบบเดิม คือแบบเถรวาทนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงถึงเรื่องสูญญตาไว้ เช่น ในมัชฌิมนิกาย บาลีมัชฌิมนิกายนั้นมีพระสูตรอยู่ ๒ สูตร สูตรหนึ่งเรียกว่า **มหาสูญญตาสูตร** สูตรหนึ่งเรียกว่า **จุลสูญญตาสูตร** นี่คือเรื่องของสูญใหญ่และสูญย่อย ทรงแสดงไว้อย่างนี้ เรื่องของสูญใหญ่ สูญย่อยเป็นอย่างไร คือเราได้ทราบมาแล้วว่า หลักสำคัญในพุทธศาสนาเบื้องสูงก็คือ หลักอนัตตา หรือหลักสูญญตา อนัตตาหรือสูญญตาในที่นี้ ได้แก่การปฏิเสธว่า มันไม่เป็นสาระ ไม่มีสาระ ไม่มีสาระที่จะพึงจับฉวยเอาไว้ว่า เป็นเรา เป็นของของเรา สภาพใดซึ่งไร้สาระคงที่อันจับฉวยมิได้ว่าควรจะเป็นเราหรือเป็นของของเรา สภาพนั้นชื่อว่า สูญญตา อย่างเช่นว่า ชั้นเชิงของสูญญตาหรืออนัตตาในขั้นหยาบ ความรู้สึกของเจ้าลัทธิอื่น ๆ ก่อนพระพุทธเจ้าเขาก็เห็นกันเหมือนกัน กล่าวคือเขาเห็นว่ากามสุขนี้ไร้สาระ เพราะฉะนั้นเขาจึงได้ปฏิบัติเสาะแสวงหาความสุขในทางนามธรรม ในทางใจเป็นเหตุให้เกิด **รูปฌาน** ขึ้น เขาพอใจติดในรูปฌานโดยละกามสุขได้ เพราะเหตุเห็นกามสุขนั้นเป็นสูญญตาไร้สาระ แต่ว่าเกิดมาจับฉวยยึดเอารูปฌานที่เขาได้ว่าเป็นสาระขึ้นมาพวกหนึ่ง

อีกพวกได้พยายามปฏิบัติธรรมพ้นเข้าไปอีกก็ได้ **อรูปฌาน**เห็นว่าแม้แต่**รูปฌาน**ก็ไร้สาระ เพราะยังเปลี่ยนแปลงได้

อรูปฌานที่ตัวได้นี้เข้าใจว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้จึงเป็นของมีสาระ เพราะฉะนั้นพวกที่ได้อรูปฌานนี้ก็บัญญัติ **อรูปฌาน** ว่าเป็นสาระ ส่วนสภาวธรรมนอกนี้ไร้สาระก็เป็นสูญญตาไป เพราะว่าสูญญตานั้นมีทั้งหยาบ ปานกลาง ละเอียด อุปมาคล้าย ๆ เราปอกกาบกล้วยลอกกาบกล้วยทีละชั้น หรือเหมือนหนึ่งต้นไม้ซึ่งประกอบด้วยแก่น ประกอบด้วยกระพี้ ประกอบด้วยเปลือก พวกสมณพราหมณ์เหล่าอื่นซึ่งเป็นกรรมวาทภายนอกศาสนาของเรา เช่น พวกฤษีดาบสต่าง ๆ ซึ่งเป็นกรรมวาทีแล้วก็ทำฌานได้พวกนี้เป็นแต่เพียงปอกกาบสูญญตาได้เพียงชั้นหยาบ ๆ แต่ว่าละวางปล่อยวางสิ่งหนึ่งแล้วก็ไปจับฉวยเอาสิ่งที่ตนได้นั่นน่ะว่าเป็นของแท้ของแน่ เพราะฉะนั้น สูญญตาของพวกนั้น จึง **เป็นสูญญตาที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ** เพราะว่าละสิ่งหนึ่งไปยึดสิ่งหนึ่งน่ะ จึงไม่เป็นการสูญญตาที่สมบูรณ์แบบ พระพุทธเจ้าของเราเมื่อยังแสวงหาวิโมกขธรรมอยู่ ได้ไปศึกษาในสำนักของอาฬารดาบสกับอุทกดาบส ท่านดาบสสองท่านนี้เป็นผู้สอนลัทธิปรัชญา ซึ่งเรียกกันว่า **"ปรัชญาสางขยะ"** ปรัชญาสางขยะนี้สูงมาก เป็นปรัชญาอันหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีคติธรรมสูงมิใช่น้อยทีเดียว คือสอนให้ละจากกามธรรมทั้งหมด คิดว่าตัวตนที่หลุดพ้นนี้แหละ **เป็นนิพพานยึดเอาตัวตนที่หลุดพ้นจากกามธรรมได้นี่แหละเป็นนิพพาน**

เพราะฉะนั้นพวกนี้ ดาบสทั้งสององค์นี้เห็นสูญญตา

เหมือนกัน เห็นสูญญตาเพียงเป็นกามธรรมเท่านั้นเอง แต่ว่ามันยังยึดติดในฌานสุข เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าสมัยนั้นยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จึงไม่พอพระหฤทัย เมื่อได้ถามอาจารย์ทั้งสองนั้นแล้วว่าในวิมุติของท่านนั้น ท่านถือว่ามี**เขตตัญญู** คำว่า **เขตตัญญู** นี้ แปลว่า **ผู้รู้เขตนะ** หมายถึงอาตมัน หมายถึงตัวอัตตา เขตตัญญู แปลว่า ผู้สิ้นเขต เป็นสมัญญาธรรมหนึ่งในนิกายสางขยะ เขาสอนกันว่า เขตตัญญูผู้รู้เขตคืออัตตาของเราท่าน คือว่าในวิมุตินั้น อัตตาเป็นผู้หลุดพ้นในนิพพานยังมีอัตตาอยู่ไซร้ อัตตาของท่านนั้นประกอบด้วยญาณหรือไม่ประกอบด้วยญาณเล่า ดาบสก็ทูลว่า อัตตาต้องประกอบด้วยญาณ ต้องมีญาณ อัตตาต้องมีความรู้ ยังประกอบด้วยญาเณนทรีย์ อินทรีย์คือความรู้อยู่ ญาเณนทรีย์เป็นภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีเป็นญาณินทรีย์ มีญาณินทรีย์คือมีความรู้เป็นใหญ่ เจ้าชายสิทธัตถะก็ย้อนถามว่า ถ้าท่านถือว่าเขตตัญญูยังมีความรู้อยู่ไซร้ก็แสดงว่า เขตตัญญูนี่น่ะยังต้องแสวงหาสิ่งที่ยังจะรู้ใช่ไหม ดาบสทั้งสองก็นิ่งอึ้งไปแล้วก็ตอบว่า ใช่ เจ้าชายสิทธัตถะจึงย้อนว่า ถ้าเขตตัญญูยังต้องเสาะแสวงหาสิ่งที่มันจึงจะรู้แล้ว เขตตัญญูนั้นก็ยังไม่เป็นอิสรธรรม เขตตัญญูนั้นยังไม่เป็นอิสรธรรมหมายความว่ายังข้องเกี่ยวกับความรู้ แสดงว่าผู้รู้นั้นก็ยังไม่เป็นอิสระโดยแท้จริง เพราะฉะนั้นพระองค์จึงไม่พอใจลัทธิของดาบสทั้งสอง

ท่านกล่าวว่า จะให้มีผู้รู้ปราศจากสิ่งที่ถูกรู้ก็เหมือนพูดว่าจะให้มีไฟแต่ปราศจากความร้อนฉันใด ในวิมุติของท่านถ้าหากว่ามีอัตตาโดยที่อัตตานั้นก็มีความรู้แล้วก็ไม่ต้องเสาะแสวงหาสิ่งที่ถูกรู้ ก็เหมือนจะพูดว่า มีไฟแต่ไม่มีแสงไฟหรือมีไฟแล้วไม่มีความร้อนของไฟ มันจะเป็นไปได้ไฉน เพราะฉะนั้นความร้อนมีอยู่ในที่ใด อุณหภูมิแห่งความเป็นไฟ ก็มีอยู่ในที่นั้น ไฟปรากฏอยู่ในที่ใด ความร้อนก็ย่อมมีอยู่ในที่นั้นแยกจากกันไม่ได้ เหตุนั้นอัตตา คือ เขตตัญญู อันท่านบัญญัติว่าเป็นนิพพานในลัทธิของท่าน จึงยังมิใช่เป็นนิพพานที่แท้ เพราะยังตกอยู่ในข่ายแห่งความรู้ สิ่งที่ถูกรู้จำกัดอยู่ เจ้าชายสิทธัตถะจึงได้ลาอาจารย์ทั้งสองออกไปแสวงวิมุติด้วยพระองค์เอง

ในวรรณคดีบาลีของเราไม่ปรากฏว่าได้ทรงเบื่อหน่ายลัทธิอาจารย์ทั้งสองเพราะอะไร เพราะเพียงแต่ชี้แจงว่าดาบสทั้งสององค์ องค์หนึ่งได้ **อากิญจายตนสมาบัติ** องค์หนึ่ง ได้**เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ** ซึ่งพระองค์เห็นว่ายังไม่เป็นสมาบัติที่หลุดพ้นจริง จึงเบื่อเสด็จลาจากไป แต่ในวรรณคดีสันสกฤตบอกเลยทีเดียว บอกถึงคำโต้ตอบระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับดาบสทั้งสอง แย้งกันเรื่องมติอัตตาผู้รู้ นี่แหละทางพุทธศาสนาเราต้องการจะดับผู้รู้ แต่ศาสนาพราหมณ์ต้องการจะให้มีผู้รู้ ต่างกันอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเจ้าชายสิทธัตถะจึงได้ละจากดาบสทั้งสอง ในที่สุดได้ตรัสรู้ ที่ตรัสรู้นั้นก็ไม่ใช่อื่นไกลตรัสรู้

ในความเป็นสูญญตา หรืออนัตตาในสภาพธรรมทั้งปวงโดยแท้จริง หมายความว่าโดยมิใช่ชนิดอย่างลอกกาบกล้วยไม่ใช่อย่างนั้น ลอกกาบกล้วยบางทีลอกยังไม่สิ้นยังเหลืออยู่ลอกยังไม่หมดคล้าย ๆ อย่างนี้ คล้าย ๆ ว่านิพพานคือ ความดับทุกข์นั้นเป็นของวิเศษอย่างหนึ่ง และในของวิเศษอย่างนี้ถูกหุ้มไว้ด้วยประตูหลายชั้น พวกดาบสต่าง ๆ ที่เป็นกรรมวาที พวกที่ได้ฌาน ติดในฌานนั้นเปิดประตู นิพพานก็เปิดเหมือนกัน แต่เปิดเพียงประตูหนึ่งประตูสองอย่างมาก และก็นึกว่าประตูที่เปิดนี้เป็นนิพพาน ความจริงยังเข้าไม่ถึง มีประตูสามประตูสี่อีกหลายชั้น

พระพุทธเจ้าของเรานั้น ผ่านมาทุกประตูกระทั่งประตูสุดท้ายก็พยายามเปิดอยู่ เปิดแล้วก็เลยสมมติอันนี้มาเป็นของตัวฉันใด สูญญตานั้นก็เป็นเรื่องลอกกาบ คือเป็นการเชื่ออุปาทานในสภาพธรรมต่าง ๆ ที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แต่ว่าด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา ทำให้เกิดไปยึดมั่นเข้า ลอกกาบออกทีละชั้น ๆ จนกระทั่งถึงชั้นสุดท้าย ลอกตัวสำคัญไปอีกตัวหนึ่งคือตัวของตัวเอง ถ้ายังมีตัวของตัวเองอยู่ยังใช้ไม่ได้น่ะ ยังมีตัวของตัวเองอยู่ ด้วยนึกว่าตัวเองได้นิพพาน ความรู้สึกว่าตัวเองได้นิพพานต้องหมดไปด้วย ถ้าตราบใดยังมีความรู้สึกว่า ตัวตนนี้แหละบรรลุขั้นนิพพานแล้ว ความรู้สึกอันนี้ยังมิใช่นิพพาน ยังไม่ใช่ยังมีความรู้สึกว่า ตัวฉันเข้านิพพานแล้ว **ฉันนี้เป็นอรหันต์**

แล้วละจ้า ยังมีความรู้สึกว่าตัวฉันเป็นอย่างนี้ ตัวตนนี้ได้อย่างโน้น ตัวฉันนี้บรรลุได้อย่างภูมิขั้นนั้นขั้นนี้ ความรู้สึกว่าฉันยังมีอยู่ตราบใด แสดงว่าคนคนนั้น**ยังไม่ถึงนิพพาน ยังอยู่แค่ปากประตูเท่านั้นเอง ยังไม่ถึงนิพพาน**

เพราะฉะนั้น หลักสูญญตาที่แท้จริง จึงมีเฉพาะในพระพุทธศาสนา เพราะสอนให้ลอกอุปาทานทีละชั้น ๆ จนกระทั่งลอกไอ้ตัวต้นตอคือรู้สึกว่า มีตัวอุปาทานตัวนี้ ก็ต้องพลอยถูกลอกไปด้วย ไม่ใช่ลอกแบบงูลอกคราบ งูลอกคราบ ๆ เก่าทิ้งไปตัวงูยังอยู่ ไม่ช้ามันก็เกิดคราบใหม่ขึ้นมาอีก เพราะฉะนั้นคนที่ยังเข้าไม่ถึงหลักสูญญตาที่แท้จริงนั้นจะฉวยเอาผิด ๆ นึกว่าไอ้กามธรรมที่ได้เป็นนิพพาน คล้าย ๆ งูลอกคราบ ไม่ช้าก็งอกขึ้นมาได้อีก เหตุนั้นหลักสูญญตาจึงเป็นหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา มีไว้สำหรับถอนอุปาทาน

คราวนี้หลักพระไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สามตัวนี้ ความจริงอันเดียวกัน อนิจจัง ทุกขัง รวมอยู่ในอนัต-ตา ทางฝ่ายมหายานเขาก้าวหน้าในเรื่องนี้ คือว่า เขาบอกว่าลักษณะสามนี่ ความจริงเป็นเอกลักษณ์ คือลักษณอนัตตาหรือลักษณะสูญญตา อนิจจังอันใด ทุกขังก็อันนั้น ทุกขังอันใดอนิจจังอันนั้น เพราะฉะนั้น สรรพธรรมทั้งปวงจึงเป็นอนัตตา **หรือจะว่าสรรพธรรมทั้งปวงจึงเป็นสูญญตาก็ได้** ทำไมจึงว่าอนิจจัง ทุกขังเป็นอนัตตาด้วย ธรรมอันใด สิ่งใดก็แล้วแต่ที่

ไม่เที่ยงแสดงว่า สิ่งนั้นไม่มีสาระ ไม่มีสาระคงที่มันถึงไม่เที่ยง ถ้ามีสาระคงที่จะต้องเที่ยง เพราะสาระไม่คงที่จึงไม่เที่ยงเพราะไม่เที่ยงมันจึงทนไม่ได้น่ะ ก็เมื่อไม่มีสาระมันคืออะไรล่ะ ก็คือ**สูญญตานั่นเอง** หรือ**อนัตตานั่นเอง** เพราะเหตุนั้น ไตรลักษณะจึงรวมกันเข้าเป็นเอกลักษณ์ คือรวมลงกันที่อนัตตา มีพุทธ-ภาษิตมากหลายในบาลี ที่ตรัสว่า เมื่อใดภิกษุทั้งหลายมาพิจารณากำหนดตามอนิจจสัญญาอยู่ เมื่อนั้น เธอย่อมแทงทะลุในทุกข์ในอนัตตา แทงทะลุถึงกันหมดเพียงแต่พิจารณาอนิจจังอันเดียวก็กระทบทุกขัง กระทบอนัตตาหรือเพียงพิจารณาทุกขังอันเดียวกระทบอนิจจัง กระทบอนัตตาหรือเพียงพิจารณาอนัตตาอันเดียวกระทบทุกขังกระทบอนิจจังมันถึงกันหมด เพราะอะไรเพราะเอาหลักเกณฑ์อันหนึ่งมาตัดสินว่าสาระ สภาพใดไร้สาระสภาพนั้นจึงแปรปรวนใช่ไหม และสภาพใดที่แปรปรวน สภาพนั้นก็ฟ้องตัวมันเองว่าเป็นสภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ ก็เมื่อมันไร้สาระแล้วมันจะหนีอนัตตาไปได้อย่างไร ไร้สาระ มันก็เป็นอนัตตานั่นเอง เหตุนั้นไตรลักษณะสามจึงรวมลงเป็นเอกลักษณ์เป็นอนัตตา หรือเป็นสูญญตาอันเดียวเป็นอันเดียว

เพราะฉะนั้นคำสูญญตาในที่นี้เป็นเพียงแต่ปฏิเสธว่าไม่มีสาระ ไม่ใช่หมายความว่าไม่มีอะไรเลย ต่างกันน่ะ ถ้าสูญ-ญตาคือความไม่มีอะไรเลยแล้ว ถ้าอย่างนั้น มรรคผลนิพพานก็จะเป็นหมัน และจะมานั่งนับผลนิพพานไปทำไม ไม่ได้หมาย

ความว่าอย่างนั้น ถ้าสูญญตา แปลว่าไม่มีอะไรเลยแล้วก็ที่เราเห็น ๆ กันอยู่นี่มันอะไรล่ะ ตึกรามบ้านช่อง เก้าอี้ โต๊ะ ผู้หญิง ผู้ชาย สัตว์เดียรัจฉานเดินกัน ลมพัด อากาศ โลก มันมาจากไหนล่ะ ถ้ามันไม่มีอะไรเลยแล้ว เพราะฉะนั้น คำว่าสูญญตามิได้แปลว่ามิได้มีอะไรเลย แต่ต้องแปลว่าไม่มีสาระอะไร คำว่าไม่มีสาระอะไรกับไม่มีอะไรนี่ ต่างกันมากนะ ไม่มีอะไรเลยแปลว่าไม่มีปรากฏสิ่งใดให้เราเห็นเลย แต่คำว่าไม่มีสาระอะไรน่ะหมายความว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏอยู่ก็สิ่งนั้นมันไร้สาระ เพราะมันไม่คงที่มันอาศัยสิ่งต่าง ๆ ประชุมกันมันจึงมีขึ้นได้ เพราะฉะนั้นคำว่าไม่มีอะไรกับคำว่าไม่มีสาระนี่เราต้องแบ่งแยกให้ดี มิฉะนั้นแล้วเราจะกลายเป็น**อุจเฉททิฏฐิ** หรือเป็น**นัตถิกทิฏฐิ**ไป พวกสมณพราหมณ์ พวกอุจเฉททิฏฐิ พวกนัตถิกทิฏฐิ ที่เกิดเป็นทิฏฐิอันนี้ขึ้นได้ก็เพราะจับฉวยคำว่าสูญญตาผิด พวกนี้ก็มีสติปัญญามิใช่น้อย ในการพิจารณาธรรมทั้งหลาย พิจารณาไป ๆ ก็เห็นทุกสิ่งนี่มันว่างเปล่าก็เลยนึกว่าทุกสิ่งนี่มันไม่มี ก็เลยปฏิเสธบุญกรรมต่าง ๆ พูดง่ายว่าปฏิเสธสมมติต่าง ๆ เป็นฝ่ายสุดโต่ง ทำให้เกิดเป็นมิจฉาทิฏฐิฝ่ายอุจเฉทวาทกับนัตถิกวาทขึ้นมาได้ แต่สำหรับหลักสูญญตาของพุทธศาสนาเราไม่ได้สอนอย่างนั้น เราสอนให้รู้สึกว่าสิ่งทั้งปวงมี แต่การมีของมันนั้นอยู่อย่างไร้สาระ อาการที่เรานึกว่ามันมีมันเป็นด้วยอำนาจของอวิชชา ตัณหา ถ้าไม่มีอวิชชา ตัณหาแล้วความว่างเปล่า ความเป็นสูญญตาของ

สิ่งทั้งหลายก็ปรากฏแก่ญาณทัศนะของเรา เพราะฉะนั้นทางพุทธศาสนาจึงได้สอนเรื่องสัจจะสอง กล่าวคือ **สมมติสัจจะ** กับ **ปรมัตถสัจจะ** ไม่ให้ทะเลาะกัน พระพุทธเจ้าเองตรัสอยู่เสมอว่า **ภิกษุทั้งหลายเราไม่ทะเลาะกับโลก แต่โลกทะเลาะกับเรา** หมายความว่าอะไร ถ้าเราไม่ทะเลาะกับโลกหมายความว่าทรงแสดงธรรมทั้งในส่วนปรมัตถสัจจะ ทั้งในส่วนสมมติสัจจะ ไม่ใช่สอนแต่ปรมัตถสัจจะแต่อย่างเดียว โดยมองข้ามสมมติสัจจะ ที่ว่าโลกทะเลาะกับพระองค์นั้นคืออย่างไร โลกไม่เข้าใจความของพระองค์นี่ แล้วก็มาพูดเย้าพูดโยต่าง ๆ เช่นคนบางคน บอกว่าถ้าทุกสิ่งเป็นสูญญตาแล้วล่ะก็งั้นฉันเตะแกทีหนึ่ง มันก็เป็นสูญญตา เตะสูญญตามันจะมีอะไรล่ะ แกไม่น่าจะร้องโอย ไม่น่ามาตอบแทนฉันเลยนี่น่ะ นี่แสดงว่าหาเรื่องแล้ว อันธพาลไม่เข้าใจธรรมแล้วมาโยหาเรื่องแสดงความเป็นอันธพาลขึ้นมา เขาไม่ได้สอนไว้อย่างนั้น ไม่ได้สอนสูญญตาไว้ให้เตะกัน โดนเตะกันแล้วก็ไม่มีอะไร เพราะความว่างกับความว่างมันบวกกันจะมีอะไรขึ้นมา มันต้องมีอะไรขึ้นมาซินะ ถ้าตราบใดเรายังมีความรู้สึกอยากเตะเขาอยู่ เพราะว่านั่นแหละแสดงว่าเรายังตกเป็นทาสกิเลส ตัณหาอยู่ ทั้ง ๆ กิเลสตัณหาก็เป็นสูญญตา ตัวเราก็เป็นสูญญตานี่แหละ แต่เราต้องเข้าใจนะว่าความรู้ที่เกิดจากสุตะจินตะ กับความรู้ที่เกิดจากภาวนานั้นมันต่างกัน พระอรหันต์บุคคลที่ได้เห็นสูญญตาโดยแจ่มชัดนั้น ท่านก็ไม่อยาก ไม่คิด

อยากจะเตะคน ท่านสูญญตาโดยแจ่มชัด ไอ้เรื่องคิดจะเตะคนก็ไม่มี แต่ว่าปุถุชนที่ฟังธรรมของพระอรหันต์ แล้วก็พูดบอกว่าอ้าว ทุกสิ่งเป็นสูญญตาแล้ว นั้นมันก็ฆ่ากันได้ สูญญตาฆ่าสูญญตาเปรียบเสมือนว่าคนที่ตาบอด คนตาบอดที่แค่นจะพรรณนาสีแสงวรรณะต่าง ๆ แข่งกับคนตาดี คนตาดีน่ะคือพระอรหันต์เห็นจริง ว่าสีสันวรรณะต่าง ๆ เป็นอย่างไร ท่านเห็นจริงด้วยตัวของตัวเอง ก็ไม่ทะเลาะกับใคร ไม่เป็นศัตรูกับใคร ไม่ขวางโลก พูดง่าย ๆ **ไม่ขวางโลกรับฟังสมมติบัญญัติของโลก** แต่ปุถุชนที่ตาบอด แต่เอาทฤษฎีเรื่องสูญญตามาใช้นี่ จะกลายเป็น **นัตถิกทิฏฐิ** เพราะว่าเหมือนคนตาบอดซึ่งอวดดีอยากจะแข่งโต้เถียงเรื่องสีสันวรรณะต่าง ๆ กับคนตาดีฉันใดก็ฉันนั้น เพราะเหตุนั้นคนที่ไม่เข้าถึงหลักสูญญตา แต่พูดในทำนองอย่างที่ว่ามา อันเป็นแบบเดียวกับ **พวกมิจฉาทิฏฐิ นัตถิกทิฏฐิเหล่านั้นจึงเปรียบเสมือนกับคนไข้ ที่ยังไม่หมดไข้ แต่สำคัญตนคิดว่าหมดไข้แล้ว แล้วก็กินของแสลงเข้าไป ของแสลงนี่ก็ทำพิษเล่นเกิดเอาอาการไข้เพียบหนัก หรือบางทีตายไปเลยน่ะ** ส่วนคนที่เข้าถึงหลักสูญญตาโดยแท้จริงแล้วเขาไม่ทะเลาะกับโลก ไม่ทะเลาะกับใคร เพราะรับสมมติบัญญัติปรมัตถบัญญัติน่ะ รู้เฉพาะภายในจิตใจตัวเองรู้ไว้สำหรับละกิเลสสูญญตาแต่ไม่ใช่รู้ไว้สำหรับเอามาทะเลาะกับใคร ไม่ใช่อย่างนั้นคำพูดของโลกก็พูดไปตามชาวโลกว่า มีเรามีเขา มีผู้ชาย มี

ผู้หญิง พูดตามอย่างนั้น เพราะเหตุนั้นในโปฏฐปาทสูตรพระพุทธองค์ทรงแสดงอัตตา ๓ อย่าง **อัตตาที่เกิดจากอาหารหยาบอันเกิดจากข้าวกุมภมาศ** เกิดจากข้าวสุกนี้อย่างหนึ่ง อัตตานี้ได้แก่อัตตาที่เราได้เห็น ๆ กันนะ ใจกายเนื้อของเรานี่ชั้นหนึ่ง **อัตตาที่เป็นกายทิพย์ชั้นหนึ่ง อัตตาที่เป็นกายธรรมชั้นหนึ่ง** อัตตามีสามชั้นในโปฏฐปาทสูตรแสดงอัตตาสาม อัตตาที่เป็นกายหยาบที่ใคร ๆ เห็นแล้วว่าไม่ใช่ตนที่แท้จริง วิทยาศาสตร์ปัจจุบันเขาก็สอนบอกว่าไม่ใช่ตัวตนของเราหรอก มันเกิดจากไอ้พวกวิตามินต่าง ๆ อาหารต่าง ๆ จุลินทรีย์ต่าง ๆ มารวมกันเข้าหรอก อย่างนี้วิชาทางโลกเขาก็สอน ไม่แปลก

อัตตาที่เป็นกายทิพย์ ได้แก่เจตภูต ชาวบ้านเรียกกันว่าเจตภูต วิญญาณ คือปฏิสนธิวิญญาณนี่แหละ เป็นกายทิพย์อย่างนี้มีพวกเราเวลานี้ยึดถือกัน ปุถุชนที่ถืออัตตาตัวนี้เป็นตนปุถุชนทั่วไปยังยึดถือตัวนี้ว่าเป็นตนเป็นตัวของเรา ฉันรู้ว่าตัวฉันมีตนก็เพราะว่าฉันรู้ว่าฉัน อาการที่ฉันรู้ว่าฉันมีนี่แหละ นี่แหละเป็นกายทิพย์ เป็นตนที่เรายึดถือกันอยู่ในวิสัยของปุถุชน

อัตตาที่เป็นกายธรรมนั้น ไม่ใช่พวกเรายึดถือกันแล้วมันเกินภูมิพวกเราที่เป็นกามาวจรชนกันอยู่ **อัตตาที่เป็นกายธรรมเป็นอัตตาของพวกนักปฏิบัติ ปฏิบัติทางสมถวิปัสสนาพวกนี้ไปยึดถือเอาการสงบของจิต สงบจากนิวรณ์ อาการที่สงบจากนิวรณ์ทั้งห้าอันจัดเป็นวิขัมภนวิมุติ ยึดถือเอาภาวะ**

อันนี้ว่าเป็นตน เป็นตนที่แท้ทีเดียว เป็นตนที่แท้นี่เป็นอัตตาที่เกิดจากกายธรรมสามชั้นด้วยกัน พระพุทธเจ้าแสดงกับโปฏฐ-พราหมณ์ปริพาชกกับพวกปริพาชกกับบริวารอีกห้าร้อย บอกว่าตถาคตสอนให้ละอัตตาทั้งสามอย่างนี้

คราวนี้นายจิตตะ นายควาญช้างซึ่งเป็นสาวกของโปฏฐ-พราหมณ์อยู่ในบริษัทนั้นด้วย เกิดความปริวิตกขึ้นว่า เอ๋ ถ้าทุกสิ่งเป็นอนัตตา อย่างที่พระองค์สอนแล้วนั้นอะไรเล่าเป็นตัว**ละอัตตาอีกทีหนึ่ง** แน่ อะไรเล่าเป็นตัวละอีกทีหนึ่ง คือคนเรามีสัญชาตญาณ ความยึดถือว่าเป็นตัวอยู่แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงพยายามวิ่งเข้าคล้าย ๆ กับพระพุทธเจ้าสอนว่าท่านทั้งหลายจงละนะ อย่านึกถืออะไรเลยนะ เราก็เตรียมตั้งปัญหาในใจไว้ข้อหนึ่งทีเดียวว่า เอาละ หมดแล้วจะให้ข้าพระ-องค์ยึดอะไรอีกขึ้นมาล่ะ ถามพระพุทธเจ้าว่านั่นแหละความรู้สึกที่ท่านอยากจะยึดน่ะควรจะละไปเสียก็ย้อนพระองค์ว่า ละหมดแล้วให้ยึดอะไรอีกเล่า หรือจะเอายึดได้ตรงที่ละหมดนี้ว่า เป็นของเราอีกขึ้นมา

พระพุทธเจ้าบอกว่านั่นยังใช้ไม่ได้ นั่นแหละแกละได้หมดแล้วแกยังรู้สึกว่าอยากจะยึดไอ้ตรงที่แกละได้หมดยังใช้ไม่ได้ จงปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่าง อย่าไปฉวยอะไร เขาก็พยายามจะย้อนว่า ปล่อยวางหมดแล้วจะให้พวกข้าพระพุทธเจ้าจับฉวยเอาตรงที่ปล่อยวางหมดได้ไหม

พระพุทธเจ้าบอกว่าไม่ได้ ยึดไม่ได้ทั้งนั้น นายจิตตะควาญช้างก็มีความรู้สึกอย่างนี้ บอกว่าถ้าให้ละเจ้าอัตตาทั้งสามชั้นหมดแล้ว และอะไรเล่ามันเป็นคนละแน่ วิ่งเข้าหาปัญหาว่าใครเล่าเป็นผู้ละ ตัวนี้แหละเป็นตัวที่ทำไม่ให้ละ ถ้าหากว่าสามารถละ ไอ้ตัวที่อยากจะรู้สึกว่าใครเล่าเป็นผู้ละนี่ได้นั่นแหละเป็นนิพพาน **พุทธศาสนาต่างกับศาสนาพราหมณ์ตรงนี้เอง ในทางธรรมเบื้องสูงต่างกันตรงนี้**

ส่วนกามธรรมไม่สู้ต่างกันเพราะศาสนาพราหมณ์ ส่วนเบื้องสูงเขาสอนให้ละนิวรณ์เหมือนกัน พวกรูปฌาน อรูปฌานดาบสที่ได้รูปฌานอรูปฌานน่ะ ไม่ใช่ย่อยนะสูงมากแล้ว กิเลสบางเต็มทนแล้ว พวกนี้มีฝ้าอยู่นิดเดียวบังตาอยู่ **เป็นเส้นผมบังภูเขานิดเดียว** นิดเดียวพระพุทธเจ้าท่านเขี่ยเส้นผมนี้ออกสว่างโร่พุทโธ่เท่านี้เอง เพราะฉะนั้นจึงได้อุทานว่าดาบสทั้งสอง ถึงความเสื่อมใหญ่แล้วที่ไม่ได้ฟังธรรม เพราะไปเกิดในอรูปภพเสียแล้วหมดวิสัยจะฟังธรรมได้ ถ้าอยู่ในรูปภพยังมีหวังจะฟังธรรมได้นี่เกิดในอรูปภพเสียแล้ว **เป็นอภัพสัตว์แล้ว** ทำไม่ได้นี่ถึงความเสื่อมใหญ่แล้ว แล้วก็ดาบสส่วนมากล้วนแต่มีกิเลสเบาบางกันทั้งนั้น เบามากเพราะนิวรณ์ห้าไม่มี นิวรณ์ห้าไม่มีแล้วเบามากเหลือเกิน แต่เป็นเส้นผมบังภูเขา เพราะไอ้สัญชาตญาณ ความรู้สึกว่าเป็นเรานี่ ซึ่งเรียกว่า **อหังการ** ความรู้สึกว่าเป็นเรา เมื่อมีความรู้สึกว่าเรา ก็มีความรู้สึกของเรา อันเรียกว่า **มมังการ**

หรือของเขาเรียกว่า **ปรังการ อหังการ มมังการ** สามอย่าง **อหังการ** ความยึดถือว่าเป็นเรา **มมังการ** ความยึดถือว่าเป็นของ ๆ เรา **ปรังการ** ความยึดถือว่าเป็นของ ๆ เขา สามอันนี้แหละที่เป็นศัตรูใหญ่ที่ทำให้เราเข้าถึงนิพพานไม่ได้ (สามอันนี้ทำให้เราถึงสภาวธรรมซึ่งเป็นสูญญตาไม่ได้)

แล้วพระพุทธเจ้าท่านแสดงสูญญตา ก็แสดงเพื่อทำลายสามอันนี้ ทำลายไอ้ตัวอหังการ มมังการ และปรังการ อหังการทำได้ สามารถทำลายได้แล้ว มมังการก็ชื่อว่าถูกทำลายไปด้วย ปรังการก็ชื่อว่าถูกทำลายไปด้วย

เพราะฉะนั้น เมื่อนายจิตตะนายควาญช้างเกิดความสงสัยบอกว่า เอะ ให้ละอัตตาทั้งสามพวกแล้ว ใครเป็นผู้ละ **พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า จิตตะเอ๋ย ก็ใครเล่าละ ที่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวของตนอยู่นั่นแหละเป็นผู้ละล่ะ ตัวนั้นแหละเป็นผู้ละ ใครเล่าล่ะ ที่ยังมีความรู้สึกที่ถืออยู่ตัวนั้นแหละเป็นผู้ละ และตัวนั้นแหละต้องละตัวมันเองอีกทีหนึ่ง ละตัวมันเองอีกทีหนึ่งไปด้วย** นายจิตตะงงใหญ่ ว่าเอ่ ถ้าอย่างนั้นแล้วมีอะไรเป็นสาระ พระพุทธเจ้าก็ตรัสบอกว่าดูก่อนจิตตะ คำว่า **"อัตตา"** นี้เป็น **โลกสมัญญา** เป็น**โลกนิรุตติ** เป็น**โลกโวหาร** เป็น**โลกบัญญัติ** อันตถาคตย่อมร้องเรียกตามไปด้วย แต่หาได้ยึดถือจับฉวยเอาไม่ นี่ทรงแสดงโดยนัยของปรมัตถสัจจะ สมมติสัจจะ

มีบางเสียงพูดกันบอกว่า เอ๊ะ เรื่องปรมัตถสัจจะ

สมมติสัจจะนี้ไม่เคยพบบาลีขั้นพุทธพจน์เลย พบแต่ในขั้นอภิธรรม พบในขั้นอรรถกถา รุ่นอรรถกถา รุ่นฎีกา ในขั้นพระสูตรยังไม่เคยพบ พุทธพจน์ที่ตรัสตรง ๆ ออกมาว่า นี่เป็นปรมัตถสัจจะ นี่เป็นสมมติสัจจะ ยังไม่เคยพบที่ไหน

ความจริงก็เป็นอย่างนั้น ในพระสูตรทั้งห้านิกายไม่มีไม่มีคำว่าสมมติสัจจะ ปรมัตถสัจจะ ผมท้าให้หาได้ไม่มีเลย แต่ว่ามีในอภิธรรม อภิธรรมปิฎกมี และมีในรุ่นอรรถกถามี ท่านทั้งหลาย ความจริงมีครับ แต่พระองค์ไม่ได้ตรัสตรง ๆ ว่า ปรมัตถสัจจะ สมมติสัจจะหรอก ว่าอย่างนี้หรอก ตรัสโดยแอบแฝง คือตรัสกับนายจิตตะนายควาญช้างนี่แหละว่า ดูก่อนจิตตะคำว่าอัตตา **อัตตานี้ เป็นโลกสมัญญา เป็นโลกนิรุตติ เป็นโลกโวหาร เป็นโลกบัญญัติ อันตถาคตย่อมร้องเรียกตามกับเขาไปด้วย แต่หาได้ยึดถือจับฉวยเอาไม่** พุทธพจน์ข้อนี้แหละ ยืนยันว่าทรงแสดงทวิสัจจะ สัจจะสอง คืออาการที่โลกบัญญัติ โลกโวหาร เป็นนัยสมมติสัจจะ ทรงตรัสบอกว่าไม่ได้ทรงยึดถืออันนั้นหรอกว่าเป็นเรา อันนี้เป็นปรมัตถสัจจะ

เพราะฉะนั้น คำว่าสมมติสัจจะกับปรมัตถสัจจะ พระอรรถกถาจารย์หรืออาจารย์ที่รจนาอภิธรรมท่านซื่อตรงต่อพุทธบัญญัติเสมอ ท่านไม่ได้นอกคอกแหวกแนวพระศาสดา บัญญัติธรรมที่พระองค์ไม่สั่งสอนขึ้นมาหรอก เปล่าหรอกพระบรมโบราณาจารย์ที่ท่านแต่งตำรา พระคัมภีร์ต่าง ๆ นี่ท่านซื่อตรง

ต่อพุทธภาษิตเสมอ เป็นเพียงแต่ว่าท่านได้นัยมาจากพระศาสดา แล้วก็เอามาถอดความบัญญัติศัพท์เรียกใหม่ให้เป็นที่เข้าใจง่ายเท่านั้นเอง ท่านไม่ฝืนหรือนอกคอกนอกรีต จากสิ่งที่นอกรีตนอกรอย อันไม่มีในพระศาสนาหรอก เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นการแก้ปัญหาเรื่องมีคนบางคนเขาแย้งว่า สมมติสัจจะ ปรมัตถสัจจะ ไม่เห็นมีในบาลีพุทธพจน์เลย เป็นอันแก้ตกเข้าไปด้วย เป็นแก้ตก เรายืนหลักอันนี้ในโปฏฐปาทสูตรมาแก้เป็นอันว่าตกไปแสดงโดยนัยแอบแฝงในนั้น

เพราะเหตุนั้นเป็นอันเข้าใจว่าหลักสูญญตานั้น ก็เป็นหลักที่ปฏิเสธความเป็นของมีสาระในสิ่งทั้งปวง ถ้าอย่างนิพพานธรรมเป็นสาระไหม ? ถามว่านิพพานธรรมน่ะเป็นสาระไหม ? นิพพานธรรม นิพพานเป็นธรรมที่พ้นโลกไม่ใช่อยู่ในโวหารที่จะกล่าวได้ว่ามีสาระ คำว่ามีสาระหรือไม่มีสาระนั้นเราพูดกันได้เฉพาะในฝ่ายโลกธรรมเท่านั้นเอง ในโลกนัยที่พูดกันได้ นิพพานน่ะพ้นจากความมีสาระและพ้นจากความไม่มีสาระ พระนิพพานไม่เป็นภาวะและไม่เป็นอภาวะ ถ้าเราถือว่าพระนิพพานเป็นภาวะ พระนิพพานก็มีความมีความเป็นใช้ไม่ได้ ภวปัจจยา ชาติ ใช้ไม่ได้ ลงในหลักปฏิจจสมุปบาท อ้าวแล้วกันถ้าพระนิพพานมีสภาวะความมีความเป็น ความมีความเป็นก็ทำให้เกิดชาติน่ะซิ ใช้ไม่ได้แล้ว ไม่ใช่ ถ้าอย่างนี้พระนิพพานมิมีภาวะหรือ ไม่มีความมีความเป็นอย่างนั้นรึ ? ถ้าไม่มีภาวะนิพพาน ก็ไม่มีน่ะซิ

ไม่ใช่อีกเหมือนกัน ไม่ใช่ ถ้าเราถือว่านิพพานเป็นภาวะเรากำลังตกอยู่ในข่ายของสัสสตทิฏฐิ ในข่ายที่เห็นว่าเที่ยง คือความมีความเป็นอยู่ ถ้าเราถือว่าวิภาวะเราหนีไม่พ้นจากอุจเฉททิฏฐิ พระนิพพานพ้นจากทิฏฐิสองน่ะ พ้นจากทิฏฐิสอง เพราะเหตุนั้นท่าน**กัจจายน พระอรหันต์กัจจายน**ได้ทูลถามถึงปัญหานี้กับพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสบอกว่า ดูก่อนกัจจายน คำว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ คำนี้ก็ไม่สมควร อัตถิตา ภาษาบาลีก็อัตถิตา คือว่าทุกสิ่งมีอยู่นี่ไม่สมควร ตกอยู่ข่ายของสัสสตทิฏฐิยึดถือในความมีความเป็น อย่างเช่นพวกสมณพราหมณ์ นอกศาสนาที่เป็นกรรมวาที ยึดว่ามีอัตตามีเขตตัญญู มีปรมาตมันน่ะ ทรงตรัสบอกว่าเป็นอัตถิตา อันนี้ก็ไม่สมควร จะกล่าวว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ อันนี้ก็ไม่สมควร เพราะตกอยู่ข่ายของพวกอุจเฉททิฏฐิเห็นว่าปฏิเสธเป็นความมีความเป็น เป็นตกข้างวิภาวะ ตถาคตย่อมแสดงธรรมเป็นท่ามกลาง ไม่ตกอยู่ในฝ่ายอัตถิตา และนัตถิตา คือแสดงอย่างไร แสดงว่าเพราะเหตุอันนี้มีอยู่ ผลอันนี้จึงมี ผลอันนี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยเกิดจากเหตุอันนี้ ก็เพราะเหตุอันนี้ไม่มีอยู่ ผลอันนี้จึงไม่มี ผลอันนี้จะดับไปได้ก็เพราะดับไปก่อนแห่งเหตุอันนี้ คือ อิทัปปัจจยตา แสดงธรรมอันเป็นปัจจัยเป็นลูกโซ่ หมุนเวียนกันนี่แหละเป็นหลักที่แท้จริงในพุทธศาสนา ไม่ได้ตกอยู่ในฝ่ายสัสสตทิฏฐิ หรืออุจเฉททิฏฐิ ไม่ตกในลักษณะนี้ลักษณะดังได้อธิบายมานี้

เพราะเหตุว่าธรรมทั้งปวงที่เป็นโลกธรรมน่ะ เป็นสังขารธรรมอันไร้สาระ ไม่มีสาระ เมื่อโลกธรรมทั้งปวง ไม่มีสาระ ไม่มีแก่น คำว่าสาระนี่พูดง่าย ๆ ว่า **"แก่น"** ไม่มีแก่น ธรรมดาไม้ถ้าหากมีแก่นแล้ว เราปอกกาบออก ปอกกะพี้ออก ต้องเจอแก่น แต่ว่าโลกธรรมทั้งปวงไม่ใช่ไม้แก่นนี่ มันเป็นต้นกล้วย ปอก ๆ ไปหายไปทั้งต้นเลย ไม่เชื่อท่านลองลอกต้นกล้วยดูซิ ลอกไปทีละชั้น ๆ ทั้งต้น หาแก่นต้นกล้วยไม่เจอ ไม่รู้ไปไหน ก็ไม่รู้หายวับไปลอกไปทีละชั้นเถอะ เพราะมันไม่มีแก่น ไอ้โลกธรรมเปรียบเหมือนต้นกล้วย

เหตุนั้นสมเด็จพระบรมศาสดาของเรา จึงได้ตรัสว่า

"เผณปิณฺฑูปมํ รูปํ เวทนา ปุพฺพุฬูปมา
มรีจิกูปมา สญฺญา สงฺขารา กทลูปมา
มายูปมญฺจ วิญฺญาณํ เทสิตาทิจฺจพนฺธุนา ฯ"

แปลความว่า รูปนี้เปรียบเหมือนฟองน้ำ เวทนาเปรียบเหมือนต่อมน้ำ สัญญาเปรียบเหมือนพยับแดด สังขารเปรียบเหมือนต้นกล้วย วิญญาณเปรียบเหมือนนักเล่นกล เมื่อขันธ์เปรียบอย่างนี้แล้วมันมีอะไร มีสาระอะไรบ้าง ? มีอะไรบ้างไหมเป็นสาระ ไม่มี ต่อมน้ำ ฟองน้ำ พยับแดดน่ะ คือดูแต่ไกลดูประหนึ่งว่าที่นั่นจะมีแสงสีอะไร พอเข้าใกล้ก็หาย หรืออย่างคนเดินในทะเลทรายมักจะถูก OASIS แหม มีทะเลสาบน้ำชะอุ่มไปหมด ยิ่งคนกำลังหิวน้ำอดน้ำหลาย ๆ วันในทะเลทรายเข้า เห็นภาพลวงตานี้ดีใจ วิ่งเข้าไปใกล้ภาพ โอเอซิสหายไปกลายเป็นทราย นี่ท่านจึงเปรียบเป็นพยับแดด สังขารเปรียบเหมือนต้นกล้วย วิญญาณเปรียบเหมือนมายากร มายูปมัญจะวิญญาณังเป็นมายากร วิญญาณนี่น่ะ นักมายากรแสดงกลไม่มีสาระ หาสาระไม่ได้ ที่แท้เป็นเรื่องหลอกคนดูทั้งนั้น

เมื่อขันธ์ทั้งห้าสงเคราะห์ลงได้เป็นอย่างนี้แล้ว ถ้าไม่ใช่สูญญตาแล้วเป็นอะไร ? สูญญตานี่แหละ คือสูญญตาขันธ์ทั้งห้านี่แหละ เหตุที่ชื่อว่าสูญญตา เพราะไม่มีสาระ ไม่มีแก่นเอาเข้าจริงแล้วมันหาแก่นไม่ได้ มันเอาแก่นไม่ได้ มันเป็นอย่างนั้นไม่ใช่ทำนองว่า บางคนเข้าใจหลักธรรมอันนี้ผิดนึกว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า **"อัตตา หิ อัตตโน นาโถ"** นี่น่ะ ตนของตนเป็นที่พึ่งของตน มันแสดงว่าเป็นตนสองชั้น ตนหนึ่งเป็นตนแท้จริงเป็นที่พึ่งของเก๊ ๆ นี่ได้ ตนสองชั้นได้ ตนเก๊ ๆ คือไอ้ตนที่ประกอบไปด้วยมหาภูตรูปสี่ ไอ้ตัวตนที่เราเดินเหินกันนี่แหละกายเนื้อนี่แหละ และก็บอกว่าไอ้ตนจริงนี่แหละ เป็นที่พึ่งแก่ตนเก๊ ๆ นั่นอีกที พุทธภาษิตข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าอย่างนี้เลย

อาจารย์ชั้นหลังบางท่าน วิเคราะห์พุทธมติผิดไปสอนลัทธิตรงกับพราหมณ์โดยไม่รู้ตัว ไปสอนตรงกับพราหมณ์เข้าพวกพราหมณ์ดีใจใหญ่ ถ้าชาวพุทธสอนแบบนี้ว่า เอะ ตรงกับของฉัน อธิบายศาสนาพราหมณ์แทนฉันดีเหลือเกิน ชาวพุทธนี่ใจดีแท้ อธิบายศาสนาพราหมณ์แทนฉันได้ ถ้าเราขืนไปสอนว่า

มีอัตตา มี **อัตตา หิ อัตตโน นาโถ** ตนใหญ่เป็นที่พึ่งของตนเล็ก ฝรั่งบางคนยังแปลผิดเลย ฝรั่งน่ะที่ศึกษาศาสนาพุทธไม่ลึกซึ้งพอ ก็แปลพุทธภาษิตข้อนี้เป็นพราหมณ์หมด คือ แปลบอกว่า ตนใหญ่เป็นที่พึ่งของตนเล็ก คนจะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยตนใหญ่เป็นที่พึ่งของตนเล็ก นี่แปลผิด เพราะพวกฝรั่งเขาติดเรื่องวิญญาณ ติดแต่เรื่อง โซล ถือว่า โซลนี่เป็นตนก็เลยนึกว่า**พุทธภาษิตข้อนี้**มีความหมายว่าอย่างนั้น พุทธภาษิตข้อนี้มิได้หมายว่าอย่างนั้น ทรงแสดงตามสมมติสัจจะ ความจริงตนที่แท้ไม่มี แต่พูดด้วยภาษา สมมติสัจจะให้คนเรามีความวิริยะพากเพียร พึ่งตัวเองจึงได้แสดงธรรมนี้ออกมาพอถึงขั้นปรมัตถสัจจะแล้ว จึงทรงแสดงอย่างตะกี้นี้ว่ารูปเปรียบเหมือนฟองน้ำเป็นต้น ออกมาเพื่อที่จะให้เราเห็นชัดว่า ขันธ์ทั้งห้าเป็นสภาพที่ไร้สาระ ก็เมื่อขันธ์ทั้งห้าเป็นสภาพที่ไร้สาระอย่างนี้แล้ว สิ่งทั้งปวงก็เป็นสูญญตา ขันธ์ห้าไร้สาระแล้วใครเล่าเป็นผู้พ้นทุกข์ถามว่าอย่างนี้

ใครผู้พ้นทุกข์ ใคร ? ไม่มีใคร ไม่มีใครพ้น ก็เมื่อไม่มีใครพ้นแล้ว ความพ้นทุกข์จะมีไหม ? ไม่มี อย่าลืม น่ะนี่พูด**ปรมัตถสัจจะน่ะ** อย่าเอาสมมติมายุ่งกันน่ะ ถ้าเอาสมมติสัจจะมายุ่ง ถ้าเกิดทิฏฐิอย่างนี้เป็นนัตถิกทิฏฐิระวังน่ะ ? เป็นนัตถิกทิฏฐิทีเดียว เป็นนัตถิกทิฏฐิโดยไม่รู้ตัวทีเดียว ดาบสองคม

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้า ท่านแสดงสูญญตาต้องแสดง

ให้ถูก **กับปริสัญญุตา กาลัญญุตา ให้ถูกบริษัทถูกกาล ไม่ใช่เจอใครก็แสดงหลักสูญญตาดะไป** ไม่ใช่ **จะต้องแสดงกับบรรดาสมณพราหมณ์ที่เป็นนักปฏิบัติชั้นสูง ถ้าแสดงกับคฤหัสถ์ผู้บริโภคกามทั่วไปแล้ว ไม่ควรแสดงเลย** นอกจากว่า ถ้าแสดงก็ต่อคน ๆ นั้นมีอุปนิสัยบารมีแก่กล้าเหมือนมะม่วงจวนสุกจะหลุดจากขั้วแล้วนั่นแหละ จึงแสดง พอแสดงผางก็บรรลุอย่างต่ำ **เป็นอนาคาทีเดียว** ธรรมอันนี้ฟังแล้วบรรลุ **อย่างต่ำเป็นอนาคา** ขั้นโสดาไม่ต้องฟังอนัตตาก็ได้ โสดาแล้วไม่ต้องฟัง ไม่ต้องฟังธรรมถึงขั้นอนัตตาหรอก ไม่ต้องถึงขั้นนั้น ไม่ต้องถึงขั้นที่ว่าเพิกถอน อุปาทานสิ้นเชิง เพราะโสดานั้นยังมีอุปาทานอยู่นะยังยึดถือว่ามีเรามีเขา **โสดายังมีอหังการ มมังการ ปรังการ** พร้อมทุกอย่าง ๆ เป็นเพียงแต่ว่าทิฏฐิของโสดานั้นไม่เกิดอีกแล้วในเรื่องขันธ์ห้าว่าเป็นตน เพียงแต่ละทิฏฐิ ไม่ใช่ละความยึดถือท่านทั้งหลาย บางคนนึกถึงว่า โสดาบันนี้ละสักกายทิฏฐิก็หมายความว่าละอุปาทานในเรื่อง อัตตา เปล่า อุปาทานยังมีเต็มแปล้ แต่เรื่องทิฏฐิเท่านั้นเองที่ละไป

คำว่า **"ทิฏฐิ"** คืออะไร ทัศนะละความเห็น ละความเห็นหรือละความยึดถือวาทะที่ว่ามีตน ละวาทะอันนี้ละความเห็นอันนี้ ไม่สงสัยอีกแล้ว ไม่สงสัยในธรรมของพระพุทธเจ้าอีกแล้ว ที่ทรงแสดงว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา พระโสดาท่านไม่สงสัยอีกแล้ว อาการที่ไม่สงสัยในธรรมทั้งปวงที่เป็นอนัตตาอีก

แล้วนี่แหละ เป็นสักกายทิฏฐิละ ละสักกายทิฏฐิได้ นี่แหละเห็นอาการที่เรียกว่า ละสักกายทิฏฐิได้ แต่อันที่จริงนั้น พระโสดาจิตใจยังยึดถือขันธ์ห้าเป็นเราอยู่ เป็นของเราอยู่ ยังยึดถืออยู่ เพราะฉะนั้นโสดาจึงยังมีครอบครัวได้ จึงยังมีความโกรธได้ แม้แต่สกทาคาก็มีได้ แม้แต่อนาคาละโกรธและโทษะได้แล้วน่ะ แต่ยังมีภวตัณหา ความติดในความมีในความเป็น หมายความว่า ยังติดในอัตตาอยู่ ไอ้ตอนยึดถือนั้นยังมีอยู่ว่า ความยึดถือนั้นอันหนึ่ง ทัศนะคือความเห็นอันหนึ่งน่ะท่าน ต่างกันน่ะ ต่างกันทีเดียว แต่ปุถุชนเราน่ะเอาเถอะ ถึงเราจะอ้างบอกว่า ฉันเห็นขันธ์ห้าเป็นอัตตา แต่เห็นแบบนี้ อีกไม่กี่วันจะว่า เอ๊ หรือท่าจะมีอัตตา อดไม่ได้ถ้ายังละสักกายทิฏฐินี้ไม่ขาด เพราะฉะนั้นไอ้ที่เราบอกว่าเห็นเป็นอนัตตาน่ะ เห็นเพราะจินตามยปัญญา สุตมยปัญญา ไปฟังมาเห็นมา ฟังมารู้มา ถ้าหากว่า **ไม่ใช่เห็นอันเกิดเป็นประจักขสิทธิจากญาณภาวนาญาณของตน** แต่ส่วนพระโสดาบันนั้น ท่านเห็นเป็นภาวนาญาณว่า ขันธ์ทั้งห้านี้เป็นอนัตตาจริง จริงมีความเห็นว่าอย่างนี้จากภาวนาญาณของท่าน จึงชื่อว่าท่านละสักกายทิฏฐิได้

แต่ปุถุชนนั้นละไม่ได้หรอก สักกายทิฏฐิละได้แต่เพียงชั่วครั้งชั่วคราว ในขณะที่เราทราบความต่อธรรม หรือพิจารณาไตร่ตรองตามธรรมที่ท่านแสดงว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา พอแสดงจบแล้วกลับไปบ้าน ไปแล้วขณะอีกลำดับต่อมาอาจจะนึก

ขึ้นมาว่า นี่เราอะไรน่ะเป็นเรา เราอย่างโน้น เราอย่างนี้ก็มีน่ะต้องมีซิ แล้วใครเล่าจะเป็นเรา ความสงสัยว่าเรากำลังเป็นอะไรอยู่หนอ จะเป็นอะไรไปหนอ เป็นมาแล้วอย่างไรหนอนี่น่ะหนอ ๆ นี่แหละ เอ๊ อดีตกังขา ปัจจุบันกังขา อนาคตกังขานี่น่ะอันนี้ พระโสดาท่านละได้ แต่มิได้หมายความว่าท่านละอหังการได้ ถ้าท่านละอหังการได้ ท่านก็เป็นพระอรหันต์เสียแล้ว บุคคลประเภทเดียวเท่านั้นในโลกที่จะเข้าถึงสูญญตาอย่างสมบูรณ์ คือ **พระอรหันต์** เพราะละอหังการได้ขาดเป็นสมุจเฉทเด็ดขาดจากขันธ์สันดานน่ะ

เพราะเหตุนั้น เมื่อตัวตนไม่มีแล้วเป็นสูญญตาแล้ว ผู้พ้นทุกข์ไม่มี ความพ้นทุกข์ก็พลอยไม่มีไปด้วย เพราะมีผู้ทุกข์อยู่ จึงมีผู้พ้นใช่ไหม่ ? เพราะมีผู้ทุกข์อยู่จึงมีผู้พ้น และเมื่อผู้ทุกข์ไม่มีแล้ว ผู้พ้นจะมีได้อย่างไร ? ใช่ไหม เมื่อผู้พ้นไม่มีแล้ว ความพ้นจะมีได้อย่างไร ? ความพ้นก็ไม่มี เพราะเหตุนั้น ธรรมทั้งปวงเป็นสูญญตาเป็นอย่างนี้ ว่างจากตัวตน ว่างจากของ ๆ ตน ถ้าใครบรรลุแล้วว่า พระนิพพานเป็นของ ๆ ฉัน ถ้าใครรู้สึกว่า พระนิพพานของฉัน คนนั้นยังไม่ได้นิพพาน ถ้าใครบอกว่าฉันบรรลุนิพพานแล้ว หรือมีความรู้สึกในใจว่า ฉันเข้าถึงนิพพานแล้ว คนนั้นยังไม่ถึงนิพพาน ยัง ! ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายอาจจะสงสัยว่า เอ๊ ! พระอรหันต์ที่ท่านมีเกิดญาณทัศนะบอกว่า **กตกรณีโย** กิจที่จะพึงกระทำก็หมดแล้ว พรหมจรรย์ก็

อยู่จบแล้ว ชาติได้สิ้นแล้ว อย่างนี้ท่านก็มิใช่เป็นอรหันต์น่ะซิ **เป็น** แต่ทำไมถึงพูดอย่างนั้นล่ะ พูดโดยสมมติโวหาร ในใจท่านไม่ได้ยึดถือหรอกว่า ท่านได้ตัวท่านเป็น ท่านไม่ได้ยึดถือหรอก แต่ท่านพูดออกมาจากปากนั่นแหละ พูดกับตัวท่านเอง ท่านไม่พูดแล้วท่านจะเอาภาษาอะไรมาพูดล่ะ ท่านเป็นคนนี่ก็ต้องพูดด้วยภาษาคน วิบากขันธ์ท่านยังมีอยู่นี่น่ะ ท่านก็ต้องใช้วิบากขันธ์ พูดอย่างคนทั่วไปเขาพูดนั่นซิ ท่านจึงบอกว่าพรหม-จรรย์ของเราจบแล้ว กิจที่เราควรทำก็ไม่มีอะไรจะทำอีกแล้ว หมดเรื่องกันแค่นี้ล่ะ ภพ ชาติ หมดกันแล้ว ชาติใหม่ของเราไม่มีอีกแล้ว พูดด้วยภาษาคนเพราะท่านยังเป็นคนอยู่ ยังมีขันธ์เป็น เป็นวิบากขันธ์อยู่ ท่านยังต้องบริหารหน้าที่ตามวิบากขันธ์อยู่ แต่ในใจท่านไม่ยึดถือว่านิพพานเป็นของข้า หรือข้าได้นิพพานในใจไม่มีความยึดถืออย่างนี้เด็ดขาด

เพราะอะไร ?

เพราะท่านสูญญตาว่า ธรรมทั้งปวงขันธ์ห้าเป็นสูญญตาอย่างนี้หมดไปแล้ว ไม่มีสาระ เมื่อตัวผู้ทุกข์ไม่มีแล้ว ผู้พ้นทุกข์ก็ไม่มี เมื่อผู้พ้นทุกข์ไม่มีแล้วความพ้นทุกข์ก็ไม่มี ความทุกข์ก็ไม่มี ความทุกข์ก็ตาม ผู้ทุกข์ก็ตาม ล้วนแต่เป็นสูญญตา เหตุเพราะไม่มีสาระ

อ้าว ? ถ้าท่านบอกว่าความทุกข์มีสาระล่ะ แล้วถ้าหากว่าความทุกข์มีสาระ ความทุกข์ก็เที่ยงน่ะซิ ถ้าเมื่อความทุกข์เที่ยงแล้วพระอรหันต์ก็ไม่มีในโลก พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ไม่ได้ ถ้าเมื่อทุกข์มันเที่ยงแล้ว ก็ต้องเที่ยงกันวันยังค่ำคืนยังรุ่ง เราต้องทุกข์กันตลอดอนันตชาติไม่มีทางจะหลุดพ้น ใช่ไหม ? ก็เมื่อทุกข์มีทางจะหลุดพ้นทุกข์ได้ ก็แสดงว่าทุกข์นี้ไร้สาระ อันใดไร้สาระอันนั้นเป็นสูญญตา เพราะสูญญตาได้แปลให้ฟังแล้วว่าไม่มีสาระ สาระคืออะไร ? คือ **"แก่น"** อย่างภาษาไทยพูดว่าแก่นสาร แก่นสาร ไม่มีแก่นสารอย่างนั้น

คราวนี้ ผู้ทุกข์มีสาระไหม ? ถ้าผู้ทุกข์มีสาระ ผู้ทุกข์ก็เป็นเที่ยง ผู้ทุกข์คนนั้นก็เที่ยง ถ้าผู้ทุกข์เที่ยงผู้นั้นก็ไม่มีทางเข้านิพพาน ต่อให้ปฏิบัติอย่างไร ๆ ก็เข้านิพพานไม่ได้ เพราะมีสาระขึ้นแล้ว สาระหมายความว่าเที่ยงอย่าลืม เพราะฉะนั้นถ้าเรารับว่า ผู้ทุกข์ก็ไม่มีสาระ ความทุกข์ก็ไม่มีสาระ นั่นก็คือรับว่าผู้ทุกข์กับความทุกข์นั้นเป็นสูญญตา ๆ เมื่อผู้ทุกข์กับความทุกข์เป็นสูญญตาแล้ว ทุกสิ่งในโลกจะมีความหมายไหม ? ไม่มี โลกนี้เป็นสูญญตาเป็นมารยา เป็นมารยาการ ตัวเราก็เป็นมารยา โลกก็เป็นมารยา มารยาบวกกับมารยาเป็นอะไร ? ผลลัพธ์คืออะไร **มารยาบวกกับมารยาเป็นมหามารยา** มารยาใหญ่ทีเดียว เพราะฉะนั้นหลักสูญญตามีอยู่ มีไว้สำหรับเพิกถอนอุปาทาน แต่ไม่ใช่มีสำหรับคุย ในฐานะที่เรายังมีกิเลสอยู่น่ะ ถ้าเรายังเป็นปุถุชนอยู่เกิดทิฏฐิในเรื่องสูญญตาแล้ว เราเป็นมิจฉาทิฏฐิ **มิจฉาทิฏฐิ พวกอุจเฉทฑิฏฐิกับนัตถิกทิฏฐิ** พวกนี้สูญญตาเป็น

ดาบสองคม ถ้าลูบไม่ดีบาดมือลูบคลำไม่ดีข้ามไปโลกันต์สูญ-ญตานี้ ถ้าลูบคลำดีตัดกิเลสสาม กิเลสขุดรากขุดโคนหมดไปเลย เพราะฉะนั้นเรื่องสูญญตานี้ท่านผู้ฟังทั้งหลายต้องทำใจโดยโยนิโสมนสิการ โดยอย่าลืมเอาหลักสัจจะสองมาจับว่าหลักสูญญตาในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าท่านสอนสำหรับเป็นธรรมปฏิบัติเบื้องสูง ไว้สำหรับเพิกถอนอหังการ มมังการปรังการ ไม่ใช่เอาไว้สำหรับพูดในฐานะที่เราเป็นชาวบ้านชาวช่องเอามาพูดกัน เอามาพูดเล่นกัน หรือเอามาพูดในฐานะที่เราไม่ใช่นักปฏิบัติธรรม เพราะถ้าเอามาพูดอย่างนั้นเป็นของเล่นแล้วมันชวนจะให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ ชวนจะให้เป็น เพราะเกิดเห็นว่าไม่มีบุญมีบาปไม่มีตัวไม่มีตนแล้วก็บุญบาปก็ไม่มี มันก็ว่างเปล่าหมดน่ะซิ **มรรคผลนิพพานก็ว่างเปล่า ทำบุญไม่ได้บุญทำบาปไม่ได้บาป เพราะตัวผู้ทำก็ไม่มีนี่น่ะ อย่างนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ**

ทางพุทธศาสนานั้นสอนทั้งสมมติโวหารกับปรมัตถโวหาร สมมติโวหารสอนสำหรับเราครองชีวิตอยู่ในโลก ร่วมโลกไม่ทะเลาะกับโลก ไม่ขวางโลก ปรมัตถโวหารสอนสำหรับด้านจิตใจ เช่น จิตใจหมดความยึดถือ เพื่อถึงที่สุดแห่งทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นอนาถบิณฑิกเศรษฐีตลอดชีวิตไม่เคยฟังธรรมเรื่องอนัตตาเลย พระพุทธเจ้าท่านไม่แสดง ๆ อนาถ-บิณฑิกเศรษฐีมาฟังเมื่อตอนเจ็บจวนจะตาย เจ็บหนักพระศาสดาใช้ให้พระสารีบุตรไปเยี่ยม พระสารีบุตรก็ไปเยี่ยมแล้วก็แสดง

ธรรม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ยกพระไตรลักษณ์แสดงให้ฟัง อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังแล้วน้ำตาไหลร้องไห้ ร้องไห้ แหมน้ำตาอาบหน้า

พระสารีบุตรก็บอกว่า ดูก่อน คฤหบดี พระศาสดาได้พยากรณ์ท่านว่า เป็น **โสดาบัน คติของท่านน่ะเป็นสุคติ** ท่านอย่าเสียใจ อย่าเศร้าว่าจะไปทุคคติ เบื้องหน้าซึ่งไม่ดีเลย หรือว่าท่านมีความห่วงใยอาลัยอยู่ หรืออาการห่วงใยนั้นพระศาสดาทรงตำหนิว่าทำการโดยมีความห่วงใยนั้น ย่อมไม่เป็นของที่น่าสรรเสริญ

อนาถบิณฑิกบอกว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ท่านอย่าเข้าใจผิดว่าผมนี่น่ะ ร้องไห้เพราะความห่วงใยอาลัยอยู่ เพราะผมนี่ก็เป็นโสดาบัน พระศาสดาทรงพยากรณ์แล้วว่า เที่ยงต่อความหลุดพ้นเป็นเบื้องหน้า แต่ที่ร้องไห้นี่น่ะ เพราะไม่เคยฟังธรรมลึกซึ้งอย่างนี้มาก่อนเลยตลอดชีวิต มาฟังเอาก็ต่อเมื่ออายุมากจวนจะตาย เจ็บหนักอยู่บนเตียงนี้แล้ว ฟังท่านสารีบุตรแสดงเองนี่แหละว่าอย่างนั้นว่า พระศาสดาไม่เคยแสดงธรรมอันนี้มาก่อนเลยทีเดียว พระสารีบุตรก็ไปทูลเล่าให้พระศาสดาฟัง พระศาสดาก็ตรัสว่า ดูก่อนพระสารีบุตร ตถาคตปรารภว่าบรรดาคฤหบดีส่วนมากเป็นผู้บริโภคกามยังนอนเบียดเสียดกับบุตรภรรยา ยังทากระแจะจันทน์ ยังนุ่งห่มผ้ามาแต่เมืองกาสียากที่จะเข้าถึงหลักอนัตตา อนัตตาเห็นได้ยากจึงได้แสดงธรรม

เป็นไปเพื่อทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ สัมปรายิกัตถประโยชน์ไว้เป็นส่วนมาก มิได้แสดงธรรมที่เป็นปรมัตถประโยชน์ไว้

นี่ อุทาหรณ์ที่นำมาเล่าให้ฟังนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่าหลักสูญญตาเป็นธรรมเบื้องสูงสุด ในพุทธศาสนาสำหรับผู้ที่จะพ้นโลกที่มีจิตใจหรือมีอัธยาศัยโน้มเอียงที่จะหลุดพ้นเท่านั้นพระองค์จึงแสดง ถ้าคนที่ไม่มีจิตใจอัชฌาสัยยังมิได้เป็นไปเพื่อจะหลุดพ้นจากโลกแล้ว พระองค์ไม่แสดง ทรงแสดงเป็นธรรมที่เป็นทิฏฐธรรมิกัตถ สัมปรายิกัตถเท่านั้นเอง ยกเว้นแต่ปรมัตถเสียนี่เพราะหลักของสูญญตา จึงขอจบย่อ ๆ เพียงเท่านี้

คำชี้แจงในหนังสือ ปรัชญามาธยมิก

คำชี้แจงในหนังสือ
ปรัชญามาธยมิก

ในงานฌาปนกิจศพ คุณบุญ ปิ่นโฑละ และคุณนายกุยซิว ปิ่นโฑละ ซึ่งกำหนดขึ้นในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายนศกนี้ ท่านเจ้าภาพซึ่งเป็นผู้มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับข้าพเจ้า ได้ปรึกษาข้าพเจ้าว่าควรจะพิมพ์หนังสืออะไรแจกเป็นธรรมบรรณาการ ข้าพเจ้าได้แนะนำให้พิมพ์หนังสือเรื่อง "Central Philosophy of Buddhism" ของ ดร. T.R.V. Murti ซึ่งกองค้นคว้าของมูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัยได้ขอให้ **พระมหาสุชิน สุชิโน** วัดกันมาตุยาราม ศาสนศาสตรบัณฑิต และปริญญาโททางวรรณคดีสันสกฤตแห่งมหาวิทยาลัยพาราณสี เป็นผู้แปล ดร. มูรติ ผู้นี้ ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ เป็นคณบดีของคณะอักษรศาสตร์ และเป็นหัวหน้าวิชาปรัชญา อยู่ในมหาวิทยาลัย

พาราณสี ประเทศอินเดีย แม้เป็นผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ แต่ก็มีความเข้าใจต่อพุทธปรัชญาถูกต้องเป็นส่วนมาก ถึงจะมีบางข้อบางประการที่เข้าใจผิดคลาดเคลื่อนความจริงไปบ้าง แต่ก็ยังนับว่าเป็นผู้เข้าใจพระพุทธศาสนา และมีความยุติธรรมที่จะพูดถึงข้อเท็จจริงในความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งในข้อหลังนี้นักปราชญ์ชาวฮินดูที่เขียนบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามักจะไม่คำนึงถึง และมักจะพูดเอาแต่ได้ข้างเดียว ด้วยวิธีสรุปความง่าย ๆ ว่า พระพุทธศาสนาเป็นสาขาหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ไป

หนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์ขึ้นที่อังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ นับจากที่หนังสือได้แพร่หลายออกไป ได้นำชื่อเสียงมาสู่ท่านผู้เรียบเรียงในวงการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพุทธปรัชญาโดยเฉพาะฝ่ายมหายาน ในกลุ่มชาวตะวันตก มักจะอ้างหนังสือเล่มนี้เพียงเท่านี้ก็นับว่าหนังสือนี้มีค่าควรแก่การแปลถ่ายทอดสู่พากย์ไทย เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบในหมู่พุทธบริษัทชาวไทยเรา ซึ่งหนังสือในพากย์ไทยให้ชื่อว่า "ปรัชญามาธยมิก" สาระสำคัญของหนังสืออธิบายถึงคำสอนในนิกายมาธยมิก

คือศูนยวาท ซึ่งเป็นนิกายสำคัญของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ปรัชญาของนิกายนี้ สำหรับในประเทศไทยมีผู้ถ่ายทอดออกสู่พากย์ไทยมาก่อนหน้าแล้วหลายปี คือสวามีสัตยานันทบุรีได้บรรยายถึงปรัชญามาธยมิกในปาฐกถา "ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ"

แต่ไม่จบสมบูรณ์ เพียงแสดงไว้ตอนหนึ่งเท่านั้น ลำดับต่อมาคือข้าพเจ้าได้เขียนอธิบายปรัชญามาธยมิกไว้พอประมาณ พร้อมทั้งเปรียบเทียบทัศนะโต้แย้งของฝ่ายปฏิปักษ์ ปรากฏในหนังสือเรื่อง "ปรัชญามหายาน" ซึ่งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์ ลำดับสามก็คือหนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ ข้าพเจ้าจะไม่พูดอะไรมากเกี่ยวกับวิวัฒนาการแห่งพระพุทธศาสนามหายาน ท่านที่ประสงค์จะทราบรายละเอียดพึงหาอ่านได้จากหนังสือ "คำบรรยายประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา" และหนังสือ "ปรัชญามหายาน" ซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนทั้ง ๒ เล่ม ในที่นี้ข้าพเจ้าขอสรุปหัวข้อสำคัญดังนี้

๑. เมื่อพระพุทธปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปีเศษ สังฆมณฑลแตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ คือนิกายเถรวาท และนิกายมหาสังฆิกะ นิกายแรกเป็นอนุรักษ์นิยม ส่วนนิกายหลังถือมติปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้เหมาะกับกาลเทศะ โดยไม่เปลี่ยนหลักการใหญ่ ๆ ที่เป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา เปลี่ยนแปลงแต่ข้อปลีกย่อยทางปฏิบัติ วิธีการและนโยบาย ฉะนั้นนิกายมหาสังฆิกะจึงมีอาจริยมติ อันเป็นบ่อเกิดแห่งพุทธปรัชญา

๒. ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐ ปีล่วงแล้วถึง พ.ศ. ๕๐๐ สังฆมณฑลในอินเดียแตกแยกเป็นนิกายใหญ่น้อยรวม ๑๘ นิกาย ทั้งหมดเป็นอนุนิกายที่แยกออกจากนิกายเถรวาทและมหาสังฆิกะ ต่างนิกายต่างมีข้อวัตรปฏิบัติปลีกย่อย ไม่เหมือนกัน มีการตีความอรรถาธิบายพระพุทธพจน์แตกต่างกัน

๓. พ.ศ. ๕๐๐ ล่วงแล้ว เริ่มกำเนิดลัทธิมหายาน มหายานมีบ่อเกิดจากกลุ่มนิกายมหาสังฆิกะ หรือจะกล่าวว่ามหายานคือ มหาสังฆิกะที่ปฏิรูปขึ้นใหม่ก็ไม่ผิด เราไม่อาจกำหนดตัวบุคคลลงไปแน่ชัดว่า ท่านผู้ใดเป็นผู้ตั้งลัทธิมหายาน เพราะมหายานไม่ได้เกิดจากปัจเจกชน หากเกิดจากคณะบุคคลซึ่งมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ร่วมกันก่อกำเนิดขึ้น มีศูนย์กลางอยู่ ๒ แห่ง คือ

ศูนย์แรกอยู่ ณ บริเวณทักษิณภาคของอินเดีย โดยเฉพาะแคว้นอันธระ ศูนย์นี้ให้กำเนิดมหายานประเภทปัญญาธิก คัมภีร์มหาปรัชญาปารมิตาสูตร ซึ่งเป็นปทัฏฐานของนิกายมาธยมิกก็อุบัติขึ้น ณ อินเดียภาคใต้นี้

ศูนย์ที่สองอยู่ ณ บริเวณอุตตรภาคของอินเดีย มีแคว้นคันธาระ และกาษมีระให้กำเนิดมหายานประเภทสัทธาธิก มีประเพณีบูชาขอพึ่งบารมีพระโพธิสัตว์

๔. พ.ศ. ๖๐๐-๗๐๐ ล่วงแล้ว เป็นสมัยที่มีคณาจารย์องค์สำคัญของมหายานที่เป็นปัจเจกชนอุบัติขึ้น พระนาคารชุนผู้เป็นต้นนิกายมาธยมิกเป็นองค์สำคัญที่สุด และเป็นคณาจารย์มหายานรูปแรกที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ในฐานเอกชน ท่านได้รวมมหายานแบบปัญญาธิกแบบสัทธาธิกเข้าไว้ แล้วตั้งนิกายมาธยมิกขึ้น เป็นนิกายแรกของมหายาน

๕. พ.ศ. ๘๐๐-๑๐๐๐ เป็นสมัยที่มหายานรุ่งเรือง คณาจารย์ไมเตรยนาถและศิษย์ ได้ตั้งลัทธิโยคาจารวิชญานวาทขึ้นเป็นปฏิปักษ์กับนิกายมาธยมิก นับว่าเป็นมหายานนิกายที่สอง

๖. พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๗๐๐ เกิดนิกายมนตรยานหรือวัชรยาน หรือระหัสยานขึ้น เป็นมหายานนิกายที่สาม ปรัชญาของนิกายนี้ ความจริงมีมาก่อนหน้าแล้ว แต่มาปรากฏเป็นสถาบันเอกเทศในยุคดังกล่าวนี้ เป็นปรัชญาสอนในแนวว่า สิ่งสมบูรณ์อันจริงแท้ที่เป็นแก่นสารของจักรภพคือจิตอมตะ

พระพุทธศาสนามหายานจึงมีปรัชญา ๓ สาขาใหญ่

๑. ปรัชญามาธยมิก

๒. ปรัชญาโยคาจารวิชญานวาท

๓. ปรัชญาจิตอมตวาท

(รายละเอียดโปรดอ่านในหนังสือ "ปรัชญามหายาน")

สำหรับหนังสือ ดร. มูรตินี้ ได้เก็บใจความสำคัญ เฉพาะในปรัชญามาธยมิกมาเขียนค่อนข้างละเอียด แต่ก็มีข้อบกพร่องหลายข้อ ดังนี้

๑. หนังสือนี้เสียเวลาในการพูดถึงปรัชญาฮินดูมากเกินไป การกล่าวถึงปรัชญาฮินดูโดยการเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างกันกับพุทธปรัชญานั้น ดร. มูรตินำจะทำให้เด่นชัดกว่านี้ แต่ท่านไม่ทำกลับไปพูดในเรื่องที่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญเสียแหละมาก

๒. การเปรียบเทียบระบบวิภาษวิธีกับวิภาษวิธีของนักปรัชญาตะวันตก ก็เขียนอย่างชนิดนั่งรถไฟชมทิวทัศน์ข้างทาง น่าจะให้รายละเอียดในวิธีการมากกว่านี้ และควรชี้ให้เห็นจุดต่างกันด้วย

๓. เมื่อกล่าวถึงปฏิปักษ์ของมาธยมิก ซึ่งมีทั้งนิกายของพุทธศาสนาเองและพวกปรัชญาฮินดู ก็พูดอย่างขอผ่านไป ควรจะนำทัศนะโต้แย้งทั้ง ๒ ฝ่ายมาลงไว้ด้วย อาทิเช่นนิกายโยคาจารวิชญานวาท หักล้างมติมาธยมิกอย่างไร และแม้แต่ในนิกายมาธยมิกเอง ซึ่งแตกแยกออกเป็น ๒ อนุนิกาย คือนิกาย

ปราสังคิกะ และนิกายสวาตันตระ ผู้เขียนควรแสดงข้อแตกต่างของอนุนิกายทั้ง ๒ ให้เด่นชัด

๔. ดร. มูรติ ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนสำคัญอยู่ข้อหนึ่งดังปรากฏในหนังสือนี้ หน้า ๙ บรรทัดที่ ๓ มีข้อความว่า .....(อวยากฤต) **นี้เป็นปัญหาที่พระองค์ไม่ทรงทราบ** แต่ข้อเท็จจริงนั้น อวยากฤตปัญหาหรืออัพยากตปัญหา (ได้แก่ปัญหาเรื่องโลกมาแต่ไหน ฯลฯ) นั้น พระพุทธองค์ทรงทราบดีหมดด้วยอำนาจแห่งสัพพัญญุตญาณ แต่ที่ไม่ทรงตอบ เพราะเป็นการเพิ่มสมาชิกให้แก่สมาคมทะเลาะวิวาทเรื่องปฐมเหตุโลกขึ้น ศาสนาลัทธิต่าง ๆ กำลังโต้เถียงวิวาทกันในปัญหานี้มากพอแล้ว ไม่จำเป็นที่พระองค์จะเพิ่มสมาชิกให้เขา ข้าพเจ้าเห็นว่า ปทัฏฐานของพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาปรัชญาอื่นแตกต่างในจุดสำคัญข้อหนึ่ง คือพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น เพราะต้องการแก้ปัญหาว่าทำอย่างไร จึงจะลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ ? ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่สนใจนำพากับปัญหาโลกแตกทั้งหลาย โดยที่พระพุทธศาสนาถือว่าปัญหาเหล่านี้ไร้สาระ เป็นการแก้ปัญหาเรื่องทุกข์ชนิดอ้อมวกให้ไกลไปเปล่า ๆ และไม่อาจลุถึงแก่นอันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ด้วย รังแต่เป็นการเพิ่มทัศนะทางลัทธิมากขึ้น ส่วนศาสนาลัทธิปรัชญาอื่น โดยเฉพาะปรัชญาที่เกิดขึ้นในอินเดีย มักจะขึ้นต้นด้วยการแก้ปัญหาเรื่องอจินไตยเหล่านี้

หลักฐานพระพุทธภาษิตที่แสดงว่าพระองค์ทรงทราบคำตอบ เรื่องอวยากฤตปัญหาดี แต่ไม่ตรัสแสดงมีปรากฏในบาลีสังยุตนิกายมหาวารวรรคว่า สมัยหนึ่ง พระศาสดาประทับอยู่ ณ ป่าประดู่ลาย แขวงเมืองโกสัมพี ทรงหยิบใบประดู่ขึ้นมาหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ในพระหัตถ์กับใบประดู่ในป่าไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ใบประดู่ที่ทรงถืออยู่มีน้อยกว่าในป่ามากนักหลายเท่า จึงตรัสว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องที่เราตรัสรู้แล้ว แต่มิได้บอกแก่ท่านทั้งหลาย ก็มีมากกว่าฉันนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุไรเล่า ? เราจึงมิได้บอก ก็เพราะว่าเรื่องนั้น ๆ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด หรือเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ความสงบระงับจากกิเลส หรือเพื่อความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้และไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เราจึงไม่บอกเพราะเหตุนั้น"

ดร. มูรติ ถ้าได้อ่านพระพุทธภาษิตตอนนี้ คงจะไม่เข้าใจคลาดเคลื่อนเช่นนั้น ส่วนที่น่าอนุโมทนาของหนังสือนี้ มีดังนี้

๑. ดร. มูรติได้ค้านความเห็นของนักปราชญ์ตะวันตกเช่นนางริสเดวิดส์ที่พยายามจะพิสูจน์ว่า คำสอนหลักอนัตตาไม่ใช่ของพระพุทธองค์ แต่เป็นของพระสาวก ความเห็นเช่นว่านี้

เกือบจะเป็นโรคประจำของนักปราชญ์ฝรั่งและอินเดียที่เป็น "สวภาววาทิน" ตามที่ฝ่ายมาธยมิกเรียก คือพวกที่ยึดเอาสัญ-ชาตญาณแห่งการมีอัตตาเป็นใหญ่ พวกนี้จะพยายามอธิบายหลักกรรมและอนัตตาให้เป็นอัตตาให้ได้ พฤติกรรมเช่นนี้ แม้แต่ในหมู่พุทธบริษัทก็มีจนตั้งเป็นนิกายวัชชีบุตร นิกายสมิติยะ และในมหายานเองก็ได้แก่ปรัชญาจิตอมตวาที นางริสเดวิดส์กล่าวว่าครึ่งหลังของข้อความในโปฏฐปาทสูตร ซึ่งปฏิเสธอัตตาเป็นของเพิ่มเติมมาภายหลัง ไม่ทราบว่านางเอาหลักฐานอะไรมาอ้าง นางได้รู้อย่างไร เพียงแต่กล่าวขึ้นลอย ๆ เช่นนั้น ไม่เป็นหลักฐานได้ ข้าพเจ้าได้สอบดูพระสูตรนี้กับฉบับแปลของจีน ซึ่งแปลจากต้นฉบับของนิกายพระพุทธศาสนาเก่าแก่ซึ่งไม่ใช่เถรวาทก็เห็นตรงกันทุกฉบับ คือมีข้อความปฏิเสธอัตตา ๓ ประเภทเหมือนข้อความในฉบับบาลี การสอบสวนกับฉบับของนิกายอื่นนี้ ข้าพเจ้าถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญมาก ถ้าพระสูตรใดซึ่งเป็นพระพุทธพจน์แท้ ๆ คัมภีร์ของนิกายต่าง ๆ ก็มีข้อความ หรืออย่างน้อยก็ใจความตรงกันหมด ที่ว่ามานี้หมายถึงบรรดานิกายในสังกัดฝ่ายสาวกยาน ส่วนที่เป็นมหายานนั้น คัมภีร์ของมหายาน มีลีลาอีกแบบหนึ่งต่างจากคัมภีร์ของสาวกยาน

และประการสำคัญก็คือ ไม่ใช่โปฏฐปาทสูตรหรืออนัตต-ลักขณสูตรเพียง ๒ สูตรเท่านั้นที่พระพุทธองค์ปฏิเสธอัตตา พระพุทธพจน์ปฏิเสธอัตตามีมากมายทั่วไปในบาลี ถ้าจะประมวล

มาไว้ในที่นี้จะกลายเป็นบัญชีหางว่าวไป สำหรับคนที่พยายามคิดว่าที่ทรงสอนอนัตตาเพื่อให้รู้จักอัตตานั้น ในครั้งพุทธกาลก็มีตัวอย่างอยู่หลายคน ทั้งที่เป็นพุทธสาวก ทั้งที่เป็นพวกต่างศาสนา เช่นในกรณีภิกษุสาติ เกวัฏฏบุตร ในบาลีมหาตัณหา-สังขยสูตร และในบาลีมหาปุณณมสูตร ก็กล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่งเกิดความสงสัยในเรื่องอนัตตาว่า ถ้าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตาแล้วใครเล่าเป็นผู้ทำกรรมเสวยผลกรรม ซึ่งพระศาสดาก็ได้ตรัสชี้แจงจนแจ่มแจ้งในพระสูตรดังกล่าวนั้น ดร. มูรติได้ตอบโต้ความเห็นของนางริสเดวิดส์ อย่างเหมาะเจาะและเที่ยงตรง น่าอนุโมทนา

๒. ดร. มูรติยังได้โต้แย้งความเห็นผิด ๆ ของนักปราชญ์หลายคนที่มักจะเข้าใจว่า คัมภีร์อุปนิษัทมีอิทธิพลต่อความคิดในพระพุทธศาสนา โดยได้ชี้แจงว่าตรงกันข้าม พระพุทธ-ศาสนาต่างหากที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาฮินดู นับว่าเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องต่อข้อเท็จจริง เพราะคัมภีร์อุปนิษัทจะมีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาจริง นั่นก็เป็นเรื่องก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธ-องค์ ซึ่งไม่มีอะไรสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอันเป็นผลแห่งภาวะตรัสรู้ของพระองค์ พระศาสดาทรงยืนยันประกาศแล้วว่าธรรมที่พระองค์ตรัสรู้เป็นธรรมที่ทรงรู้แจ้งเอง ไม่ได้สดับมาจากผู้อื่นหรือไม่ได้เลียนแบบความคิดอื่นมา (อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ) ตรงกันข้ามคัมภีร์อุปนิษัทล้วนถูกบันทึกเป็นลายลักษณะอักษร

ภายหลังคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายร้อยปี ในระหว่างระยะเวลาก่อนหน้าบันทึกเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา อุปนิษัทกลับรับเอาทัศนะตลอดจนศัพท์เทคนิคหลายเรื่องหลายคำจากพระพุทธศาสนาไปดัดแปลงให้เข้ากับหลักการของตน และปรากฏภาพอันเด่นชัดออกมาในสมัยที่ได้จัดการบันทึกขึ้น แต่เพราะเหตุที่อุปนิษัทมีอายุกาลอยู่ก่อนพุทธกาล เลยทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ระบุในคัมภีร์เหล่านั้น จะต้องเก่าก่อนพระพุทธ-ศาสนาไปด้วย อุปนิษัทที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้หมายถึงอุปนิษัทโบราณไม่ใช่อุปนิษัทใหม่ ๆ ที่มีผู้แต่งสืบทอดต่อกันมาจนถึงสมัยพระเจ้าอักบาร์ในราชวงศ์โมกุล ซึ่งเป็นอิสลามแท้ ๆ ยังอุตส่าห์มีผู้แต่งอุปนิษัทขึ้น

สำหรับคุณบุญ ปิ่นโฑละ และคุณกุยซิว ปิ่นโฑละ ทั้งสองท่านเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ความเป็นอยู่ของท่านอยู่ในฐานะมั่งมี แต่ท่านทั้งสองก็ไม่หลงเมามัวกับโลกียสุข ต่างตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรภาวนาปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา ข้าพเจ้าคุ้นเคยรู้จักกับท่านทั้งสอง ตั้งแต่ข้าพเจ้ามีอายุได้ ๑๗ ปี ณ สมาคมพุทธบริษัทไทย-จีนประชา ซึ่งคุณบุญเป็นนายกสมาคมอยู่ในขณะนั้น ข้าพเจ้าเห็นมือท่านทั้งสองจะต้องถือพวงประคำเล็ก ๆ ไม่ขาด และเวลาว่างจากธุรกิจไม่ว่าจะอยู่ในสถานหรือโอกาสเช่นไร ก็เห็นท่านสวดมนต์ภาวนาชักประคำ สามีภรรยาคู่นี้มีสีลสัมปทาเสมอ มีทิฏฐิสัมปทาคู่กัน

เพราะต่างก็มุ่งพุทธภูมิ และมีปณิธานที่จะไปอุบัติ ณ สุขาวดีพุทธเกษตรด้วยกัน

สำหรับคุณบุญนั้น นอกจากจะเป็นนายพาณิชที่มีชื่อเสียงแล้ว ท่านยังมีความรอบรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนาฝ่ายจีน สามารถเขียนบทความเผยแผ่พระศาสนา และสามารถแสดงธรรมปาฐกถาในพากย์จีน รวมทั้งมีความรู้ในวรรณคดีจีนโบราณ กวีนิพนธ์อีกด้วย ทุก ๆ ปีท่านต้องเลือกแสดงอรรถาธิบายพระสูตรสำคัญของมหายานแก่เพื่อนสมาชิก ณ สมาคมพุทธบริษัทไทย-จีนประชา อย่างน้อยปีละครั้งเป็นประจำ ทั้งนี้เป็นอาจิณสมาจารปฏิบัติมาตลอดเวลา ๓๐ ปีเศษ ในสมัยชราภาพแม้จะมีพยาธิภัยเบียดเบียนท่านก็ไม่ย่นย่อท้อถอย คงปฏิบัติไม่ยอมให้ขาด เคยได้ยินท่านพูดว่า ถ้าจะตายก็ขอให้ตายในเวลาแสดงธรรมบรรยายเถิด จะได้ชื่อว่า สนองพระคุณต่อพระผู้มีพระภาค ในระยะ ๑-๓ ปีก่อนหน้าจะถึงกาลกิริยาตามอายุขัย คุณบุญยังอุตสาห์บรรยายพระสูตรใหญ่ ๆ ของมหายานแก่มวลสมาชิก คือ บรรยายสัทธรรมปุณฑริกสูตร (เมี่ยวฮวบเน่ยฮัวเก็ง) ศูรางคมสมาธิสูตร (ซิงเล่งเงี้ยมซาม่วยเก็ง) แต่ละสูตรกินเวลาบรรยายติดต่อกันนับเป็นเดือน ๆ ขึ้นไป และยังมีวิริยะอ่านคัมภีร์มหาปรัชญาปารมิตาสูตร (ไต้ปัวเยี่ยกปอลอมิตอเก็ง) ซึ่งเป็นพระสูตรใหญ่ที่สุดของมหายานมีจำนวน ๖๐๐ ผูกจบบริบูรณ์ นับว่าเป็นบุคคลคนเดียวในประเทศไทยที่

มีอุตสาห์อ่านพระสูตรมหึมานี้จบได้ และยังได้เขียนบันทึกสาระสำคัญของพระสูตรนี้ โดยแต่งเป็นบทกวีในภาษาจีนจำนวนหลายร้อยบท ซึ่งท่านเจ้าภาพของงานก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์แล้ว

นอกจากจะสร้างปัญญาบารมีธรรมทานดังพรรณนามาแล้ว ท่านบริจาคที่ดินพร้อมทั้งทุนทรัพย์ส่วนหนึ่งให้สร้างอาคารของสมาคมพุทธบริษัทไทย-จีนประชาขึ้นใหม่ ซึ่งปัจจุบันตั้งตระหง่านอยู่บริเวณถนนพลับพลาไชย ครั้นมาในสมัยใกล้มรณะก็ดำรงสติสัมปชัญญะตั้งมั่นอยู่ในพุทธานุสติกัมมัฏฐานจนกระทั่งทำกาลกิริยา แม้คุณกุยชิวผู้ภริยาก็เช่นเดียวกัน ตั้งอารมณ์มั่นอยู่ในพระพุทธคุณ ท่องบ่นพระนามของพระอมิตาภะพุทธเจ้าจนถึงวาระสุดท้าย จึงเป็นอันอุ่นใจแก่บรรดาบุตรธิดา ญาติมิตรได้ว่า ท่านทั้งสองมีสุคติภูมิเป็นที่ไปแน่แท้ สมดังพระพุทธภาษิตว่า **"จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา"** แปลความว่า *"เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วก็มีสุคติเป็นอันหวังได้ปราศจากข้อกังขา"* ดังนี้

เมื่อพิจารณาปฏิปทาของท่านทั้งสองก็ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงนกุลคฤหบดี และภรรยาของท่านเบื้องสมัยพุทธกาลว่าช่างมีปฏิปทาละม้ายคล้ายคลึงกัน คุณบุญและคุณกุยชิวจึงนับได้ว่าเป็นนกุลปิตานกุลมาตาในยุคปัจจุบันนี้ได้ อนึ่งเพราะเหตุที่มาปรารภถึงคุณบุญแต่งบทกวีสรูปสาระในคัมภีร์มหาปรัชญาปารมิตาสูตร อันเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องศูนยตา และ

พระนาคารชุนได้อาศัยพระสูตรดั่งกล่าวนี้ เขียนงานของท่านคือปรัชญามาธยมิกขึ้น ดังนั้นการพิมพ์หนังสือปรัชญามาธยมิกเป็นธรรมบรรณาการ ในงานฌาปนกิจสรีระของท่าน จึงนับว่าเหมาะสมทุกประการ

ขออานุภาพแห่งธรรมบรรณาการและกุศลผลบุญ ซึ่งบรรดาบุตร-ธิดาญาติมิตรได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศให้ท่านทั้งสองนี้ ขอให้ท่านทั้งสองซึ่งสถิตอยู่ ณ ท่ามกลางปทุมทิพย์ในสุขาวดีพุทธเกษตรได้ทราบโดยญาณวิถีแล้วแลอนุโมทนา ให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล อำนวยผลานิสงส์สมควรแก่คติของท่านทั้งสองในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

๒๐ ตุลาคม ๐๙
ณ หอสมุดสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งประเทศไทย

ปทัฏฐานของพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนา ปรัชญาอื่นแตกต่างในจุดสำคัญข้อหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น เพราะต้องการแก้ปัญหาว่าทำอย่างไรจึงจะลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ ? ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่สนใจนำพากับปัญหาโลกแตกทั้งหลายเช่นโลกนี้มาจากไหน ? ใครเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต ? อาตมันเป็นไฉน ? โดยที่พระพุทธศาสนาถือว่าปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งไร้สาระ

ส่วนศาสนาลัทธิปรัชญาอื่นโดยเฉพาะปรัญชาที่เกิดในอินเดีย มักจะขึ้นต้นด้วยการแก้ปัญหา เรื่องอจินไตยเหล่านี้ว่า ชีวิตที่เที่ยงแท้เป็นอย่างไร ? โลกมีกำเนิดจากอะไร ? อาตมันเป็นเอกภาพหรือพหูภาพ ? ฉะนั้น คำตอบจึงสำแดงออกเรื่องประกฤติเป็นมูลเดิมของโลกและปุรุษะซึ่งเป็นอาตมันในลัทธิสางขยะเป็นต้น

ISBN 974-580-983-7

